

ఫిబ్రవరి

1975

భారతి

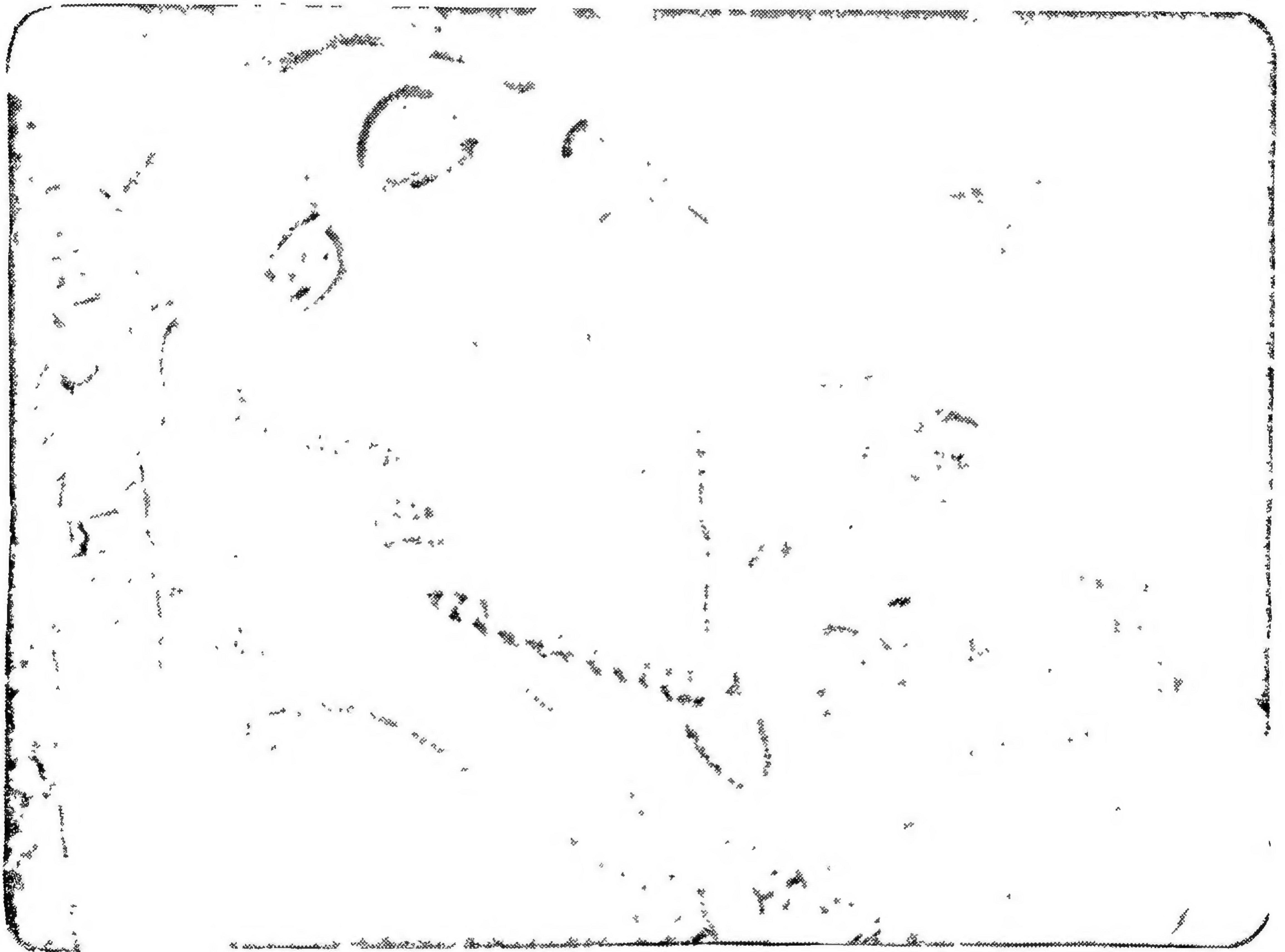
శ్రీకృష్ణాపీఠం
దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులు
వల రూపాయిస్థర

CI

తారకరామా విక్టర్స్ వారి

కథనాయకుని కథ

దర్శకత్వం: డి.యోగానంద్
నిర్మాత: కె.డి.వి. ప్రసాద్, ఇం.ఇ
విజయా కంట్రీస్

R

KLVA104M 118

భారతి

మా స ప త్రి క

*

శివరెంకశంభుప్రసాద్

సంపాదకుడు

(1938-1972)

★

ఫిబ్రవరి 1975

సంపుటము : 52 :

సంచిక : 2 :

విజ్ఞానమిత్ర సెల క్షాపణశాల

(2)

విషయానుక్రమణిక

ఫిబ్రవరి 1975

నిరీక్షణ	“సాంధ్యశ్రీ”	1
కవిత్వంలో అనుసరణ	శ్రీ యు. ఎ. నరసింహమూర్తి	3
ప్రభాతం	శ్రీ సోమకూచి సాంబశివరావు	9
అభయం	శ్రీ కలువక్ అను సదానంద	10
శ్రీ ధర్మపురి లక్ష్మీనరసింహస్వామి క్షేత్రము		12
శ్రీ జయప్రకాశ్ నారాయణ్ ఉద్యమము		14
పిలుపు	డా॥ తంగిరాల	20
ధూర్తనిట సంవాదం	“రజని”	22
అతను చావరేదెందుకని ?	అనువాదం : శ్రీ గదంశెట్టి	30
అశువు	“వాగీశ్వరి”	33
చందోదర్శనం [నాటిక]	శ్రీ గంటి శ్రీరామమూర్తి	35
రేపటి కవిత్వం	శ్రీ నూతలపాటి గంగాధరం	39
మౌఖికవి రెలుగు కవిత	శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి	43
కలగూరగంప		48
గ్రంథ నిమగ్నము		52

11/1

“నిర్మల”

“సాంధ్యశ్రీ”

“ఇన్నినాళ్ల నీ జాడ ఎక్కడ ?”

అని

ఎన్నినాళ్ల వేచి వేచి

అడిగిన ప్రశ్న యిది.

ఈ వియోగ విరహ వర్షాల తడిసి

నీ కోసం

నే వెదికే దెక్కడ ?

తార కడవటి మెరుపుల్

కడలి కెరటాంచలల్

గతంలో

నా స్వగతంలో

ఎన్నిరూపాల్లో నిన్ను చూశానో తెలుసా...?

ఊటీ లోయల్లో

సెలయేటి పాయల్లో

కడలాడే యూ కలిప్తన్ గాలి

ఏ దివ్య సందేశాన్ని

తెరలు తెరలుగా మోసుకొస్తోందో

ఎవరూహించగలరు — ?

మందార తుందిల గంధం

నా మనసుకు- బంధం వేసినప్పుడు

నాటి

వెన్నెల సెలయేటి నడుమ

నక్షత్రాల పాలరాళ్ల మీదుగా

మబ్బుకుచ్చెళ్ల గాగరనెత్తి

ఓరగా, జారగా నడుస్తున్నప్పుడు

నా గుండె

ఏ అనుభూతికి లొంగి

ఎక్కడెక్కడ విహరించిందో

ఎలా చెప్పను ?

ఏ మాటలలో ఆ భావం విప్పను. ?

వాంఛా మధువు

నా ఎడద అంచులు పొంగి

పై కుబికి చింది

అధరాలనంటి

రసనాగ్రంతో రహస్య సమాలోచనం చేయటం

మునిపంటితో

సుధజారిన అధరాధరం

చౌ సీతి బంధం వేయటం

ఏ చి తకారుడు ఏ రంగుల్లో విదిలించగలడు. ?

విడారి నగ్నదేహం

వెన్నెల్లో స్నానం చేస్తుంటే

నా బిడార మెక్కడని

నీ నగ్నత్వాన్ని నే స్పృశిస్తుంటే

ఏ నరాల తీగల స్వరాలు సాగాయో

ఏ సంగీత చక్రవర్తికి తెలుసు...?

నీ తొగరు గాగరవర్ణ కిరణాల తడిసి

మంద మంజిష, కాంతులీను

నీ చిగురు పాదాలమీద

నా శిరసు నుంచి

నీ పల్ల వాంగుళుల స్పర్శ

నా నీలి వెంట్రుకుల తాకినప్పటి

నా పార వశ్యతను

ఏ శబ్దాల సంకేతించగలను...?

విచ్చల విడిగా

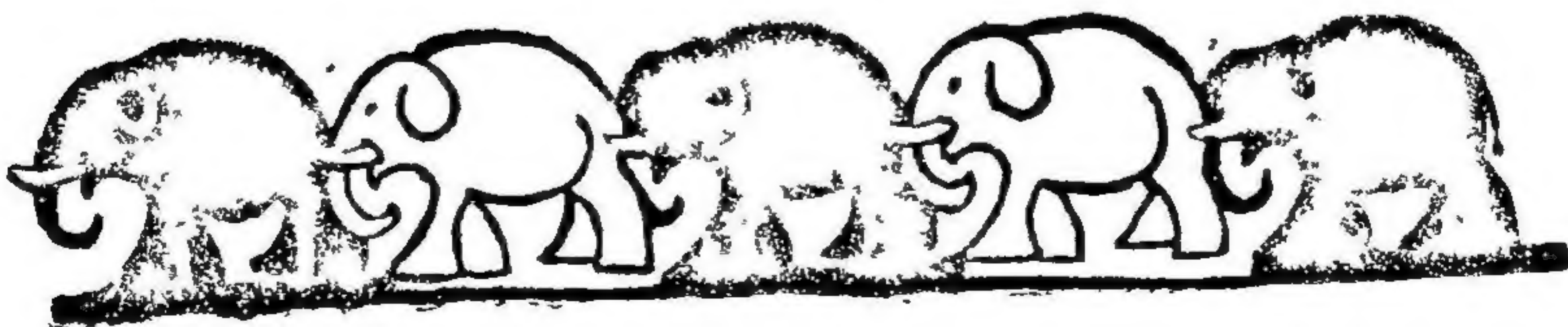
ఈ ఉదేకం కొనసాగి

గతాన్ని వర్తమానాన్ని

తనలో ఇముడ్చుకొన్న భవిష్యత్తు వైపులాగి
 నిన్ను—నీ అలోక మూర్తిని
 నిరంతరంగా తలచే నా ఆత్మను
 ఏ ముగింపుతో మలుపు తిప్పను...?
 అంచులేని
 ఆలోచనా రుండు నీచి
 అనాలోచితంగా
 స్వయం ప్రవర్తకమైన చేత్తో
 నా జాటును నేనే సరిచేసుకుంటూ
 గగనంలోను—
 లోయలు ధరించిన శిఖరాలలోను
 నీ గీయని చిత్రంలో, పికాసోను
 నీ చెక్కని శిల్పంలో, మైకేకి నింజిలోను
 ఊహిస్తూ గడిపే కాలాన్ని
 ఏ గడియారం బాహువులతో బంధించను...?
 సగమోహిని
 తల పాపిట జలపాతం కలహంతరిత
 జారే జాలు జాలిలో
 దృక్కులు ఉణం తడిసి
 నా కనుకొలుకుల్లో
 నిలచిన నీ ఊహా నిజాన్ని నీవే చూస్తావని
 నే ననుకొనటం
 కల కాదని
 ఏ మెలకువతో వాపోవను ... ?

చైతన్య ప్రాతస్పంధ్య
 మేల్కొలిపిన కిరణ రుతంతో
 నా లోపలి ధ్యాస లేచి — ఆశ లేచి
 నీ భావనా దృశ్యం చూచి
 నా శాంతి పాడే బలమైన గీతాన్ని
 దిక్కులు పరుచుకుంటూ
 వినెన్నో
 వేల వత్సరాల
 కోర్కెల భవిష్యత్కాల గమనాన్ని
 ఉణంలో పొందిన అనుభుక్తిని పొదివి
 మరెన్నో
 భవభూతి అనుభూతి తరంగాల్ని
 నా అంతరంగంలో పదిలపరచుకొని
 ఓ ... రమా ... !
 నా సుషమా !
 ప్రకృతి
 ఓ నా హృత్కృతి
 దైవ సమాన హేతురాహిత్యం నువ్వు
 పార లౌకిక వేదసాహిత్యం నువ్వు
 సత్యం నీవు
 నిత్యం నీవు...
 నీ ఒడిలో—
 నీ కన్నుల మెరుపుతడిలో
 కరగాలని.....

కవిత్వంలో అనుసరణ

యు. ఏ. నరసింహమూర్తి

అనుసరణ ఒక సహజాతం. కవిత్వం వ్రాయాలనే ఆలోచనలోనే అనుసరణ ఇబ్బిడి ఉంది. అందుకే విశ్వనాథవారు

“ఈ సంసార మిదెన్ని జన్మలకు నెవీ మాని వాల్చితి భా

షా సంక్రాంత యుగంబు దీర్చగలదా! సత్కావ్య నిర్మాణ రే

భాసామగ్ని ఋణంబు దీర్చగలదా!” అంటారు. ప్రాచీనాలంకారిని లో కవిత్వంలో అనుసరణను గూర్చి విపులంగా చర్చించినవాడు రాజశేఖరుడు. అతడు అనుసరణను పాఠణమని పేర్కొన్నాడు. ఇతర కవులు ప్రయోగించిన శబ్దార్థములను ఉపనిబంధించి చేయడం పాఠణమని కావ్య మీమాంస చెప్తుంది. రాజశేఖరుడు పాఠణాన్ని రేఖల దోషంగా పరిగణించలేదు. పాఠణంలో ఉండే వివిధ పద్ధతులను వింగడించి ఉదాహరణపూర్వకంగా సమన్వయ పరిచి ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ రీతులను నిర్ణయించాడు.

“వాప్త్య చోరః కవిజనో నాన్త్యచోరో వణిగ్జనః

స నందతి వినా వాచ్యం యో జానాతి నిగణహితమ్

ఉత్పాదకః ఓషి కశ్చిత్ కశ్చిచ్ఛ పరివర్తకః

ఆచ్ఛాదక స్తథా చాన్యస్తథా సంవర్గకోపకః

శబ్దాంతోద్ఘాతం యః పశ్యేదిహ కించన నూతనమ్

ఉల్లిఖేత్కించు ప్రాచ్యం మర్యతాం స మహాకవిః”

(కావ్యమీమాంస—వివాదశాస్త్రము)

(చార్యుని లేని కవిగాని వర్తకుడుగాని లేడు. ఎప్పుడు గూఢముగా వాచ్యమును నర్తమును కూర్చుంటే అతడానందమునను పాత్రుడు. కవులలో నొకడు ఉత్పాదకుడుగను, మరొకడు పరివర్తకుడుగను, నింక నొకండు ఆచ్ఛాదకుడుగను, మరియు నొకడు సంపుటి కర్తగాను నుండును. శబ్దార్థములలో నూత్న విశేషములను కనిపెట్టువాడును, ప్రాచీన సూక్తులలో గల కొంత వైశిష్ట్యము నోపేక్షించువాడును సగు వాడే మహాకవి యనదగును.

— శ్రీ పంచాంగుల ఆదినారాయణశాస్త్రి)

పై వ్రాత కవిత్వంలో అనుసరణ ఉప్పునరి లని, చెల్లనివని భావించు మూలమే అనుసరణను విడిచి కొత్త తోప తోక్కులను చెప్తుంది.

అనుసరణను దృష్టిలో పెట్టుకుని రాజశేఖరుడు కవులను నాలుగు విధాలుగా వర్గీకరించాడు. భామమమ, మంబకుడు, కర్మకుడు, ద్రావకుడు— అనే నాలుగు విశేషములైన కవిగణము లొకమని, వారికంటే భిన్నుడైనవాడు అ లొకమని కావ్యమీమాంస చెప్తుంది. పాతదైన కథ విషయాన్ని గ్రహించి దానిని అసస్య దృష్టవైపున దానిగా భ్రమింపజేసేవాడు ద్రావకుడు. ఇతరుని మాట అందవైన తన మాటలతో కలిపి కొంచెం కొంచెం కొత్తగా ప్రదర్శించేవాడు మంబకుడు. పాత వాక్యాలనే పోల్చుకోడానికి వీలు కాకుండా తన వాక్యాల ద్వారా మూలార్థంలో ద్రవింపజేసినవాడు ద్రావకుడు. ఇతరుని వాక్యాన్ని తెచ్చి తన మాటలతో ఇమిడ్చి ఏదో విధంగా చెప్పేవాడు కర్మకుడు. ఈ విధంగా రాజశేఖరుడు తన నిత పరిశీలన ద్వారా అనుసరణశీలం గల కవులను వర్గీకరించడమే గాక, అనెక విధాలైన శబ్దార్థపాఠణోపాయాలను సోపవత్తికంగా నిరూపణ చేసేడు. అనకికలవారి కది ప్రత్యేకంగా తెలుసుకోదగ్గ విషయం. ఈ వ్యాసంలో అనుసరణను గూర్చి ప్రస్తావించే స్వల్ప విషయాలు రాజశేఖరుణ్ణి ఓగ్గర పెట్టుకుని వ్రాసినవి కావు. కాని ఇందులోని విషయాలు తప్పనిసరిగా రాజశేఖరుడు చెప్పిన విషయంలో గతార్థం కావచ్చు. రాజశేఖరునిది కూలంకషమైనది చర్చ. ఇది రేఖామాత్రమైన స్పర్శ.

ఒక కవి పూర్వము అనుసరించడానికి (1) గౌరవం (2) సమకాలీన ఆలోచనా ధోరణి (Contemporary thought), (3) వ్యావౌహికం (4) ప్రత్యేక ప్రయోజన సాధన (5) సాహిత్యంపై గు అధికారం (6) అశక్తి— మొదలైన అంశాలు కారణాలుగా కనిపిస్తాయి. కవి ప్రతిభావంతుడైతే అనుసరణ కూడా శోభిస్తుంది. ప్రతిభాలోపంతో కూడిన అనుసరణ నీరసంగా కనిపిస్తుంది.

కాళిదాసు భాన మహాకవి పల్ల తరకు గల గౌరవాన్ని ప్రకటించాడు. అంతేదాక తన రచనలో అనెక స్థలాలలో భానుణ్ణి అనుకరించాడు. ఒక మహాకవి—మహాక మహాకవి అనుసరించే పద్ధతి ఎలాగుంటుందో ఈ క్రింది విధంగా గమనించవచ్చు. భానుడు నాటకకర్త ఐనా పల్లవాప్రీతి గలవాడు. అతడొక అసాధారణమైన వర్ణన చేయదలచాడు. మహానూతమైన వర్ణన శిఖరం నుండి భూమిమీద నుండే ఎన్నుపులను చూస్తే ఎలాగుంటుందో వర్ణించా అనుకున్నాడు. అవిమరక నాటకంలో చతుర్థాంకంలో కుర్చంగీ విరహాన్ని భరించలేక ఆత్మహత్య చేసుకోదలచి అపిమారమునొక వర్ణన శృంగాన్ని అధిరోపిస్తాడు. ఆ సమయం కక్కర్ల కొక విద్యార్థుడు స్రీయురారితో కలిసి వస్తాడు. అతడు

అకాశయానం చేస్తూ తన ప్రేయసరానికి భూమిమీద మండి వస్తువులను చూపిస్తాడు.

“విద్యాధరః— (అకాశయానం విరూప్య) సాదామని! పశ్య పశ్య!
మనుంధరాయాః దూరస్థాం దర్శనీయాకృతిమ్. ఇహహి—

శ్లో. శైలేంద్రా కలభోపమా జలధయః
క్రీడా తటాకోపమా
వృద్ధాః శైవరి నన్నిభాః
క్షితితలం ప్రచున్న నిమ్న స్థలమ్
పీఠంతా ఇవ నిమ్నగాః
ప విపులా సౌధాశ్చ బిందూపమా
దృష్టం వక్రమివాభిభాతి నకలం
సంక్షిప్త రూపం జగత్.

ఈ వర్ణనన పరిశీలిస్తే భానుడు ఎన్నడో ఒకనాడు విత్తయిన పర్వతాగ్రం నుండి తాను చూసిన ప్రకృతిని యథాతథంగా వర్ణించాడని అనిపిస్తుంది. కాళిదాసు నీ వర్ణన చాలా ఆకర్షించింది. అతడు ఇంకా మీదకు పోయాడు. అందు కతనికి తగిన అవకాశం లభించింది. దుష్కర్మమును దుర్మయాది దానవజాతిని సంహరించడంలో ఇంద్రుడికి సహాయం చేసి స్వర్గం నుండి తిరిగి వస్తున్నాడు. అకాశం నుండి నేల కవతరిస్తున్న దుష్కర్మమును అక్కడ నుండి భూమిని చూచి ఆ సుందర దృశ్యాన్ని గురించి ఇలా చెప్పాడు.

రాజా— (అథోఽపలోక్య) వేగవంతరణ దాశ్చర్య దర్శన స్ఫులక్ష్యతే
మనుష్యలోకః. తథాహి—

శ్లో. శైలాలా మన రోహితీన ఇహ
దున్మజ్జితాం మేదిని
వర్ణాభ్యంతర లీనతాం విజహతి
స్కందోదయా త్వాదపః
సంతానాన్తమభావ నిష్ఠ
నలిలా వ్యక్తిం భజంత్యావగాః
కేనాప్యత్ క్షిప్తేన మర్త్యభువనం
మత్పూర్వ మానీయతే”.

అకాశం నుండి అధిక వేగంతో భూమికి దిగుతూన్నప్పటి దుష్కర్మముకి అనుభవాన్ని కాళిదాసు అవద్యసామాన్యంగా వూహించాడు. ఇందులో భానుణ్ణి అనుసరించిన తీరు స్పష్టంగా కన్పిస్తున్నా, ఒక కొత్త భావనతోపాటు, “కేనా ప్యత్ క్షిప్తేన మర్త్యభువనం మత్పూర్వ మానీయతే” అనే పాదంలో కాళిదాసుని సహజ ప్రజ్ఞ సాక్షాత్కరిస్తుంది. గౌరవంతో కూడిన పుర్వ ఇలాంటి అనుసరణను ప్రేరేపిస్తుంది.

ఒక్కొక్క కవి వ్యకపోల కల్పనా చాతుర్యం కలిగిన వాడైనప్పటికీ పూర్వ సాహిత్యంలో తనకు నచ్చిన భావాలను గూర్చి ఆలోచిస్తూ ఉంటాడు.

తన హృదయంలో పాడుకొని ఉన్న భావాన్ని సమయానుగుణంగా తన రచనలో ఉపయోగించుకోవడానికి వెనుకాడడు. కాని తన రచనలో అనుసరణ లేనట్లుగా చూపించడానికి ప్రయత్నిస్తాడు.

“వెన్నుని కున్న మచ్చ యరవిందము
రత్నము భోగిలక్షణం
బెన్నగ నీదు మచ్చ యదియేమి
కళంకము, విచ్చకాలనన్
దిన్నగ నిట యుండును గదే!
గిరి కవ్వము దూసి చన్న నీ
యన్నున మచ్చ నెవ్వరెటులాడి

మనున్ మనకేమిలే సఖా!”— కవి చంద్రుణ్ణి సంబోధించి, వెన్నుని కున్న మచ్చను సూతించి నీ మచ్చను కళంకముని జనం చెప్పున్నారు. నీలోమన్నది కళంకము కాదు. సముద్ర మథన సమయంలో గిరి కవ్వము దూసు కొనిపోయిన మచ్చ ఇది. ఎవరెమనుకుంటే మనకేమిలే— అని చెప్పున్నాడు. నిజానికి ఈ పద్యంలోని వూహ పూర్తిగా కవి స్వంతంకాదు. కువలయానం దంలో అపహ్నుస్తులాలంకారాని కీర్చిన ఈ ఉదాహరణ శ్లోరాన్ని చూస్తే ఆ విషయం తెలుస్తుంది.

“మంథాన భూమి ధర మూల శిలా సహస్ర
వంఘట్టన ప్రణాణః స్ఫురతీందు మధ్యే
చాయా మృగః శశక ఇత్యతి సామరోక్తి

చేషాం కథం చిదపి తతహి న ప్రసక్తిః — ఈ శ్లోరాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని కవి పై పద్యాన్ని కల్పించి ఉంటాడు. శ్లోకంలోని పూర్వార్థం పద్యంలో ఉత్తరార్థంగా మారింది. శ్లోకంలోని ఉత్తరార్థాన్ని కవి పూర్తిగా మార్చడం జరిగింది. కాగా అనుసరణ అంత రసవంతంగా కొనసాగలేదని అనిపిస్తుంది. “మంథాన భూమి ధరమూల శిలాసహస్ర వంఘట్టన ప్రణాణః” అనే మూలంలోని భావ త్రివ్రత ‘గిరి కవ్వము దూసి చన్న నీ యన్నున మచ్చ’ అనడంలో తేలిపోతూంది. ‘ఇచ్చకాలనన్ దిన్నగ నిట యుండును గదే!’ అనే స్థలంలో ‘తిన్నగ’ అనే పదానికి ప్రాస తప్ప పరమార్థంలేదు. శ్లోకంలోని చాయా, మృగః, శశకః అనే మూడు పదాలకు బదులుగా పద్యంలో ‘వెన్నుని కున్న మచ్చ యరవిందము, రత్నము, భోగి లక్షణము’ అని ఊహించడం జరిగింది. మూలంలోని ‘అతిసామరోక్తిః’ అనే భావనకు బదులుగా కవి “ఇచ్చకాలనన్ దిన్నగ నిట యుండునుగదే!” అని వ్రాయడం జరిగింది. ‘ఎవ్వరెటులాడిననున్ మనకేమిలే సఖా!’ అనే చోట గల సముచ్చయం గతికి అవరోధంగా, ప్రయోజనకూన్యంగా కనిపిస్తుంది. వెంట్రమ్మీద శ్లోరాన్ని—పద్యాన్ని పరిశీలించిన తరువాత గౌరవంతో తాను అనుసరించిన భావాన్ని అనుసరణగా రూపించుకుండా గోచనం చేయడానికి కవి ప్రయత్నించిన తీరు విశదమవుతూంది. ఇది మాధ్యమిక స్థితి.

ఒక్కొక్క కవి తాను మనసారా వెచ్చుకొన్న పద్యాన్ని విత్తుగడ, గమనము, ముగింపులలో ఈషణ్మాత్రమైనా బేధాన్ని చూపకుండా, స్వచ్ఛందంగా

అనుసరిస్తాడు. అందుకు అనువైన సన్నివేశం కోసం నిర్దిష్టంగా ఉంటాడు. పూర్వ సాహిత్యంలో ఒక అక్క చెడు నడత గలిగిన తన తమ్ముణ్ణి ఇలా మందలించింది.

“నాడు నహూదరూండు సుజనన్తవనీయ నయప్రసక్తి బ్రాహ్మదూల వెంచు దేనతని యజ్ఞమునం గడు బూజ్యురాలనై వేది యలంకరింతునని వేపురి లోపం నాడికొందు నీ ఛోదియు లేక సర్వగుణ హీనుడ నౌట యెటుంగె దమ్ముడా!”

ఆధునిక సాహిత్యంలో ఒక అన్న-శృంగార జలధిలో మునుకలు వేస్తున్న తమ్ముణ్ణి భవుద్ధ ధర్మంవేపు మరలించాలనుకుంటూ ఇలా అంటాడు. “నా తమ్ముండు దయాపయోధి, శ్రీతపితారత్న, మాపన్న రక్షితాత్పర్యుడు, బొద్దు ధర్మలతికన్ పాకంగదాడంచు నే చేతఃప్రీతిగ నెంచికొందు గద యిస్సీ! పుష్పవాణాగమా

ధ్యేత్య ప్రాథమికుండనై, తిరుగె జన్నే నీ కీటుల్ సోదరా!”— ఈ పద్యంలోని ఎత్తుగడ, గమనము, ముగింపు— వీసం పాల్గొని పోకుండా పూర్వ పద్యాన్ని అనుసరించడం జరిగింది. ‘పుష్పవాణాగమాధ్యేత్య ప్రాథమికుడు’ ‘కామ శాస్త్రోపాధ్యాయ’ని జ్ఞాపకం చేస్తాడు. ఈ అనుసరణకు కారణం కేవలం గౌరవమే అనడానికి సందేహించనక్కరలేదు. కాని తనకుండే గౌరవం ఎలాటి దైనా ఈ విధమైన అనుసరణ కవిప్రజ్ఞను కించపరుస్తుంది.

సమకాలీన ఆలోచనా ధోరణి (Contemporary thought) అను సరణకు గల ప్రధాన కారణాలలో ఒకటిగా కనిపిస్తుంది. ఇది ఒక్క కవిత్వం లోనే గాక ఇతర కళలలోను, లౌకిక వ్యవహారాలలోను కనిపిస్తుంది. దీనినే మనూరు యుగధర్మం అన్నారు. ఒక యుగంలో జటిలీకానువాదం, ఒక యుగంలో పురాణ ప్రబంధాలను వ్రాయడం, ఒక యుగంలో ప్రబంధ రచన కొనసాగించడం, ఒక యుగంలో లఘు ప్రబంధ నిర్మాణం వైపు దృష్టి మళ్లించడం— ఇలా ఆరోచిస్తూ పోతూ ఉంటే ఒక్కొక్క కాలంలో ఒక ప్రత్యేక సాహితీప్రక్రియ వరుసగా కొనసాగడానికి అనుసరణ కారణమని పిస్తుంది. ఒక సాహితీ ప్రక్రియ ఒక ప్రత్యేక సమయంలో వెల్లువలా విరుచుకు పడడం సామాన్య విషయంగా గ్రహించినా— సామాజిక చర్యగా అంగీకరించినా— వైయక్తిక లక్షణాలైన క్లీలి విన్యాసము, భావనా ధోరణి, వర్ణనా ఫణిలి నెరుదలైన విషయాలతో కూడా ఇంచుమించుగా సమకాలీనులైన కవులు ఒకరిని పోలి ఒకరు వ్రాయడం కొంత అభ్యర్థమనిపిస్తుంది. ఉదాహరణగా శ్రీనాథ యుగంలోని ఒక వర్ణనను గ్రహించి చూద్దాం.

శ్రీనాథుడు సింగసమంతి కీర్తిని వర్ణిస్తూ —

“గగన కల్లోలినీ కల్లోల మాలికా
హల్లీనకములతో నవఘళించి

చరమ సంధ్యావాల సంపుల్ల మల్లికా

స్తబక మక్తుల తోడ నరజమాడి

తరదాగ మారంభ సంపూర్ణపూర్ణిమా

విమల చంద్రికలతో వియ్యమంది” (శృం. నై)—

ఇత్యాదిగా వ్రాస్తాడు. అర్జునుమంతి కీర్తిని వర్ణిస్తూ —

“ముక్కంటి దరహానంబున కనుప్రాసంబు

మిన్నేటి నీటికి మిక్కుటంబు

శారదజ్యోత్స్నా ప్రసాదంబువకు వీపు

నలువ శుద్ధాంతంబున కను భాష” (భీమ)—

ఇత్యాదిగా వ్రాస్తాడు. పోతన శారద ఆకారాన్ని వర్ణిస్తూ —

“శారద నీరదేందు ఘనసార పటీరమరాళ మల్లికా

హార తుషార ఘన రజతాచల కాశఫణీక కుండమం

దారసుధాపయోధి సీతతామర సామర వాహినీ శుభా

కారత” (భాగ) అంటాడు. “అంబ నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ

శారద చంద్ర చంద్రికాడంబర చారుమూర్తి” — అంటూ వర్ణిస్తాడు.

కొటవి గోపరాజు ఇప్పట్టి వర్ణిస్తూ —

“కాశాబ్జ మల్లికా కలికా శారద నీరదేందు కైరవ హంసా

కాశావగాంబు హిమనంకాశాంగ వికాసిత ప్రకాశు గిరీశున్” (సిం. ద్వా) అంటాడు.

అనంతుడు “వేలుపుటేటి ఘనములు, వెన్నుని పాక్కిటి తమ్మిరేకులు” అంటూ దేనినో వర్ణించడం ప్రారంభిస్తాడు.

గౌరన కీర్తిని గూర్చి చెప్తూ “శారద చందన శారదాంభోద మల్లికా కర్పూర మాలికా యశుని” అంటాడు.

ఈ విధమైనదే వేంక వర్ణనను కూడా గ్రహించవచ్చును.

(1) “పూర్వ సంధ్యాంగనా ఫల భాగంబును జెలువారు సింధూర తిలకమనంగ
కై సేసి పురుషాతు గరాబుటిల్దాలు పట్టిన రత్న దర్పణ మనంగ”
(శ్రీనాథుడు)

(2) “ప్రదీపధూటికాఫలభాగంబున పెట్టిన కెంపుల బొట్టనంగ”
“అవరాద్ధిః క్రిడీంచు వంబర స్త్రీ యొద్ద నిర్దమా రుంకుమ
ముద్ద యనంగ” (కొటవి గోపరాజు)

(3) “అకర దిక్కామిని యమరంగె గనుగొను పద్మరాగంపు దర్పణమనంగ
వర్ణిమ దిక్కుంబి ఫల భాగంబును బొలుపొంది చేగురు బొట్టనంగ”
“కై సేసి పూర్వదిక్కామినీ మణి చూచు పద్మరాగంపు దర్పణమనంగ”
(జక్కన)

(4) “కమనీయసురస భాగార మధ్యమునకు దీపించు మాణిక్యదీపమనంగ”
“శృంగారసరసి రాజీవకానమున విచ్చిన కనకారవిందమనంగ”
(పిల్లలమర్రి)

దిగ్బంతులైన కవులంతా ఈ విధంగా ఒకరిని పోలి ఒకరు వ్రాయడం యుగధర్మంగా గ్రహించి ఆదరించాలో, వర్ణనా వ్యావహారికపడి భావ దాస్య నికీ పాల్పడ్డారని అనుకోవాలో అర్థంకాదు. ఏది ఏమైనా ఈ ధోరణి తెలుగు

సాహిత్యమంతటా కనిపిస్తుంది. ప్రతిభావంతుడైన వాడొకడు కొత్త పుంత తొక్కుగానే మిగిలివారంతా నిస్సంకోశంగా ఆ క్రాంతిలో సాగిపోతున్నారు. మరొక ప్రతిభావంతుడు అవతరించినాడు యుగం మారుతూంది. సాహిత్య గతి మారుతూంది.

అనుసరణను ప్రోత్సహించే మరొక గుణం వ్యామోహం. ఒక కవి అవలంబించిన ప్రత్యేక వస్తువు మీద మోజుపడి ఇతరులు దానిని అనుసరించడం జరుగుతుంది. శ్లేష కావ్యాలు, ద్వర్ధి—త్ర్యర్ధి—చతుర్ధి కావ్యాలు, అప్ప తెనుగు కావ్యాలు—మొదలైన రచనల కోవకు చెందాలి. దేశీయ వ్యామోహంతో కూడిన అనుసరణ చేయి తిరిగిన కవులను కూడా పెడత్రోవ పట్టిస్తుంది.

“దత్తాంశులను పరిశీలించండి
చిన్న చిన్న చీమలూ వగైరా
అనుగు భుజం అనుకోండి
బంబంతవైన నర్పం
గట్టా ఎట్ సెటా
అనుగు భుజం ఉత్పత్తి చేసే
ఆహారం మీద ఆధారపడ్డం వల్ల
లంబం అవడా మరి?
ఈ భుజాల
పరస్పర సంఘర్షణ ఫలితం
కర్ణం మీది చతురస్రం
అవునా? సరి
ఈ చతురస్రపు వైశాల్యం
ఇ బీ క్వ ల్యా
రెండు విధిన్న భుజాలపై
గల చతురస్రాలలోని తమిస్రం
గిసిన్ యాంటీ గిసిన్ల మిశ్రం
రెండు భిన్న పక్ష సంజ్ఞల పోరాటం
అవగా ఒక మాతన అవస్థ
ఒక పునీత వ్యవస్థ
అని ఉపాద్యం.”

పైథాగరస్ థిరం తీరానికి తీసుకెళ్ల గలదనుకున్న అభ్యుదయకవి ఆశారేఖాగతం ద్వారా, అభ్యుదయ బీజ గణితం ద్వారా ఎమిస్యను పరిష్కరించబూసుకోవడం ఇక్కడ కనిపిస్తుంది. సిద్ధాంతాన్ని ఋజువు చేయడంలో దత్తాంశం, ఉపసార్థం, నిర్మాణక్రమం ఇలాగా విభజన జరుగుతుంది. పైథాగరస్ సిద్ధాంతం ‘లంబకోణ త్రిభుజంలో కర్ణము మీది చతురస్ర వైశాల్యం మిగిలిన భుజాల మీది చతురస్రాల వైశాల్యాల మొత్తానికి సమానం’ అని చెప్పుంది. అందుచేత దీనికి దత్తాంశం ఒక త్రిభుజం లంబకోణ త్రిభుజం కావడం. ఉపసాద్యం కర్ణంమీది చతురస్రం మిగిలిన భుజాలమీది చతురస్రాల మొత్తానికి సమానం అనేది. ఇదే విషయాన్ని కవి సామ్యవాదానికి చక్కగా అన్వయించాడు. ఈ పద్ధతి చేత ప్రభావితమై

ఇదే విధంగా గణిత శాస్త్ర సంగ్రహాల ద్వారా అభిప్రాయ ప్రకటన చేయాలనే వ్యామోహం మరొక కవి వ్రాసిన ఈ క్రింది రచనలో కనిపిస్తుంది.

“అచర్మాల ధనరాసిలో తారతమ్యాల ఋణరాసి తీసేసి
రెండు రెట్లైన ఫలితాల గిడ్డంగులు పంచుతాను
జగతిమూల మూలం జనాభా నా భాజకం
ఆణచేస్తాను నిమోగ్నవలాల అరాజకం
వివిధ వర్గాల ధృవ రేఖలు కలిసిన బిందువు మీద
నా పాటల అర్థాలు వ్యాసంగా

‘సరళ వృత్తాలు గిస్తాను’— ఇక్కడ కనబడే ప్రధానమైన లోపం ఇందులోని చరణాల మధ్య ఐక్యత లేకపోవడం. భావం ఎక్కడి కక్కడ లెగిపోతుంది. అప్పు డస్వయం కోసం చూస్తే అన్నీ సందేహాలే! ధనరాసి లోంచి ఋణరాసిని తీసేస్తే ఫలితాలు రెండు రెట్లు కాగలవా? కవి పంచే గిడ్డంగు లేని? జనాభా భాజకమైతే విభాజ్యమేది? భాగించేవారు జనులైతే భాగించే దెవరు? గణిత శాస్త్ర సంగ్రహాలలో కూడిన చరణాల మధ్య ఆణచేస్తాను నిమోగ్నవలాల అరాజకం అనే చరణం ఏ విధంగా ఐక్యమగుదు? వివిధ వర్గాలంటే ఏవి? ధృవ రేఖలు కలిసిన బిందువు మీద వృత్త నిర్మాణం పానుగుతుందా? — ఈ విధమయిన ఆలోచన ఫలితంగా ఇటు బీజగణితంతోగాని, అటు రేఖాగణితంతోగాని చక్కగా సమన్వయించే పోలికతో ఈ కవిత్వం అవిచ్ఛిన్నం చేయబడిపోయిందని గ్రహించవచ్చు. కవి తనకున్న గణిత పరిజ్ఞానంతో, సామ్యవాద సిద్ధాంతాలను సమన్వయించబోయి అవస్థపాలైన సంఘటన ఇది. విషయ పరిజ్ఞానంలో కాక వ్యామోహంతో కూడిన అనుసరణ ఈ విధంగా విరసంగా ఉంటుంది.

గరవం, సమకాలీనత, వ్యామోహం— అనే వానివల్ల కాబుందా ఒక ప్రత్యేక ప్రయోజన సాధన కోసం కూడా అనుసరించడం జరుగుతుంది. ముఖ్యంగా ఇది పేరడి కవిత్వంలో వచ్చు. ఉదాహరణకు— ఒక కవి సంఘ సంస్కరణను దుషిట్లో పెట్టుకొని సందేశాత్మకంగా ఒక కవిత వ్రాస్తాడు. అది బహుళ ప్రచారంలోకి వస్తుంది. జనం దాన్ని పదే పదే స్మరిస్తారు. కాని కాలం గడుస్తూన్నకొద్దీ తన కవిత ద్వారా ఏ సంస్కరణనైతే కోరేదో అది చేకూరకపోగా, సాంఘిక స్థితి మరింత అధ్వాన్నంగా తయారవుతుంది. అంటే ఆ కవి నందేశం వ్యర్థమయిందన్నమాట. ఆ సందర్భంలో సున్నితమయిన హాస్య ధోరణిలో సంఘానికి మరకపెట్టా ఆ కవిని అనుసరించే కవిత వస్తుంది. అది జనానికి తాము విస్మరించిన కర్తవాన్ని జ్ఞప్తికి తెస్తుంది. ‘దేశభక్తి’ అనే గేయం.

“వేమును ప్రేమించుమన్నా
మంచి యన్నది పెంచుమన్నా
ఒట్టి మాటలు కట్టిపెట్టోయ్

గట్టి పేల్ తలపెట్టవోయ్”— అని చెప్పింది. ఆ గేయం జనం నాలుకలో నలిగింది. అంతా దానిని ఆమోదించేరు. కాని ఆ కవిత వ్రాయబడి తొమ్మిది గడవినా నేటి సాంఘిక పరిస్థితి ఎంతో దుర్భరంగా తయారై

కవిత్వంలో అనునరణ

రయింది. అంటే ఆ కవితలోని ప్రబోధాన్ని ప్రజలు పెడచెవిని పెట్టారన్న మాట. ఆ విషయాన్ని జ్ఞప్తికి తెస్తూ “ద్వేష భక్తి” అనే వ్యంగ్య రచన వెలువడంది. ఆ కవి

“ద్వేషమును ప్రేమించుచున్నా
మంచి యన్నది తుంచుచున్నా
గట్టి మాటలు చెప్పవలెనోయ్

వాట్టి మేర్ తలపెట్టువోయ్” — అంటాడు. ఇక్కడ కవి చెప్పినవంటా అతని ఆదర్శంకాదు. సాంఘిక ఆచరణలో నిలిచిన సత్యం. తమ జాతి అభ్యుదయానికి మేలుకొలుపులు పొడిచిన కవి ప్రబోధాన్ని వమ్ము చేసిన జనం గుండెల్లోకి విసరిన వెలతని కత్తులు పై చరణాల్తో తళతళలాడుతున్నాయి. అంచేత ఇది ప్రయోజనంతో కూడిన అనునరణ కాగలదు. ఇటువంటి వ్యంగ్యం లేకపోయినా చాలా ప్రచారంలోకి వచ్చిన పూర్వ కవి రచనను అనుసరించడం ద్వారా తన ప్రయోజనాన్ని వెరపేల్చుకోవాలనే పద్ధతి కూడా కనిపిస్తుంది.

భరతఖండంబు చక్కని పాడియావు
పైందవులు లేగ దూడలై యేడ్చుచుండ
తెల్లవారను గడుసరి గొల్లవారు

పితుకుచున్నారూ మూతులు బిగియగట్టి” — అనే పద్యం జాతీయోద్యమ కాలంలో మంచి ప్రచారంలోకి వచ్చింది. ఆంగ్లేయుల దోపిడీ విధానాన్ని నిరసిస్తూ, బారత జాతీయ వాదాన్ని ప్రోత్సహిస్తూ వ్రాయబడిన ఈ పద్యం ఎందరికో స్ఫూర్తి నిచ్చింది. ఒక అభ్యుదయ పాఠకుడు దీన్ని అనుసరించడం జరిగింది.

“భరతఖండము నేడొక వంటకాల
వండుచున్నాము తియని పిండి వంట
పిండు దినునుచోన వో వెర్రిచాడ

వేయవలయు చాలుగా విషపు బొట్టు” — ఈ అనునరణంలో వ్యంగ్యం కనబడుతుంది. ఒకవేళ ఉంచుకుంటే వ్యంగ్య భోజనంలా అభిరుచి కలిగి గ్రాంథిక భాషలో, గణపద్ధత్యం ద్వారా ప్రయోజనంలే పని పిస్తుంది. కాని కవికి ఆ విధమైన అభిప్రాయం ఉన్నట్లు దాఖలా లేదు. జనం బాగా ఎరిగిన పద్యపు ఛాయలలో తన భావాన్ని నడిపిస్తూ వేగంగా వారి గుండె తెక్కుతుందనే అభిప్రాయం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. ఇక్కడ కవి ఉద్దేశించిన పిండి వంట సామ్యవాదం. ఆ పిండి వంటను విషపూరితం చేయవద్దని కవి సందేశం. అందుచేత నిది ప్రయోజనంతో కూడిన అనునరణ అయింది. ఆధునికులలో కొన్ని నిర్దిష్ట స్థలాలలో పూర్వాలను అనుసరించడమే గాక చరణాలకు చరణారే వాడుకోవడం కూడా ఒక టెక్నిక్ గా భావించే వారున్నారు. “ఓ. యస్. ఇలియట్ అంతటి కవి, తన కావ్యాలలో పూర్వ కవుల కావ్యాలలోని చరణాలకు చరణారే వాడుకున్నారు. అది ఒక టెక్నిక్.”

(రమణారెడ్డి : కారు చిట్టా కాంతి రేఖ)

ఒక్కొక్క చోట కవి తనకు తెలియకుండా పూర్వాలనుగాని, సమకాలికులను గాని అనుసరించడం జరుగుతుంది. అందుకు సాహిత్యంపై వారికుండే ప్రభుత్వ కారణంగా పూహించడం జరుగుతూంది. పూర్వకవులలో శ్రీనాథుడి వాదనలు చెందినవి. శ్రీనాథునిరచనలలో బాణుడు, మయూరుడుమొదలైన సంస్కృత కవుల రచనల రచనలలోని భాగాలు యథాతథంగా దొర్లిపోతూ ఉంటాయి. కథా సందర్భాలను బట్టి నన్నయూదుల రచనలు కూడా తొడవులు మార్చుకుని కనిపిస్తాయి. కొందరు విమర్శకులీ విషయాన్ని అప్రయత్న సాధిత చర్యగా భావించినా నావంటి వాళ్ళకొక సందేహం కలుగుతుంది. శ్రీనాథుని రచనలలో కొన్ని — ముఖ్యంగా హరి విలాసం — ధన సంపాదన కోసం — తొందరగా వ్రాసినట్లు కనిపిస్తుంది. అందుచేత తాను వేరుగా ఆలోచన సాగించేటంతటి తాలిమి లేక తన జీవ్యగ్రంథాద అనునిత్యం త్రుల్లింకలాడే పూర్వ కవుల రచనలలోని భాగాలను, భావాలను సమయానుకూలంగా ఉపయోగించుకున్నాడనిపిస్తుంది. ఇది కేవలం ఒక పూహ మాత్రమే. ఇక ఆధునికులైన అభ్యుదయ కవులు కొందరి రచనలలో నిర్బంధమైన ప్రబంధ పదజాలం, సాంప్రదాయిక కల్పనలు చోటు చేసుకోవటం వారు గుర్తించలేని అనునరణ అని అనక తప్పదు. ఆధునిక కవుల మనుకున్నవారు పూర్వ కవులను అనుసరించిన తీరు కవిత్వం వ్రాయడంలో వివిధమైన అంతశ్చేతనకుండే ప్రాధాన్యాన్ని విశదం చేస్తుంది.

“ఈ కెలన శరత్పూర్ణిమా వృత శశాంక
లలిత రోచిర్విలాస, మాకెలన ఘోర
ఘనతరాంధకారచ్చటా క్రాంత భూమి

అందు సగ మిందు సగముంటి నార! నేను” — ఈ పద్యంలో ఒక విధమైన ద్వైధ భావనకు లోనైన వ్యక్తి సంఘర్షణలో సతమతమవుతూ ఎటు తేల్చుకోలేని స్థితి వ్యక్తం చేయబడింది.

“అటు చూస్తే అప్పులవాళ్ళు
ఇటు చూస్తే పిల్లల ఆకలి
సముద్రమున పడిపోవడమో
ఉరిపోనుట చనిపోవడమో

సమస్యగా భువిభవించిందొక సంసారికి” — పై పద్యంలో సుజడము — చుజడము కన్పిస్తాయి. ఇందులో కేవలం దుఃఖం మాత్రమే కన్పిస్తుంది. మిగిలినదంతా ఒకటే. ఇదెలా సంభవం? పరస్పర విరుద్ధమైన అభ్యుచి గుర్తింపులు ప్రతిభావంతులలో ఒకరినొకరు ఉద్దేశపూర్వకంగా అనుసరించే రని అనుకుందా? అందుకే ఒక్కొక్క సమయంలో కవికి తెలియకుండానే అనునరణ కొనిసాగుతుందని అనుకోవలసి వస్తుంది. ఇటువంటి స్థలాలలో కవి అంతశ్చేతన బయటపడుతుంది.

సూతన భావ కల్పనకు శక్తిగాని, శ్రద్ధగాని రేకపోవడం చేత మాత్రమే కొనసాగే అనునరణ ఒక్కొక్క పద్యాన్ని మేడిపండులా తయారు చేస్తుంది. పద్యాన్ని చదవడం ప్రారంభిస్తే ధారాపాతంగా సాగిపోతుంది. లలితమైన కల్పన చూస్తే మనసు మోహపడుతుంది. సమాన చాలనము, రస వ్యక్తికరణ మొదలైన అలంకరిక సామగ్రి అంతా సమకు లభిస్తుంది. ఇది అది కేవలం ప్రతి

లింబువో కాని మూరి కాదని తేలిపోయేసరికి ఉత్సాహం నీరుకరిపోతుంది. ఈ ప్రేమి వద్యం అలాంటిది.

“నీ నామామృత సేవకు స్మరగనే
ని న్మానవుం దన్యమున్
గానం గోరడు సుము మనస సరో
నాశిక నాశాదనే
చ్చానీతంబగు రాజహంస మది గాం
చం గోరునే నత్తలన్
మాసింద్రాక్షిత పాదపద్మ! యంపే

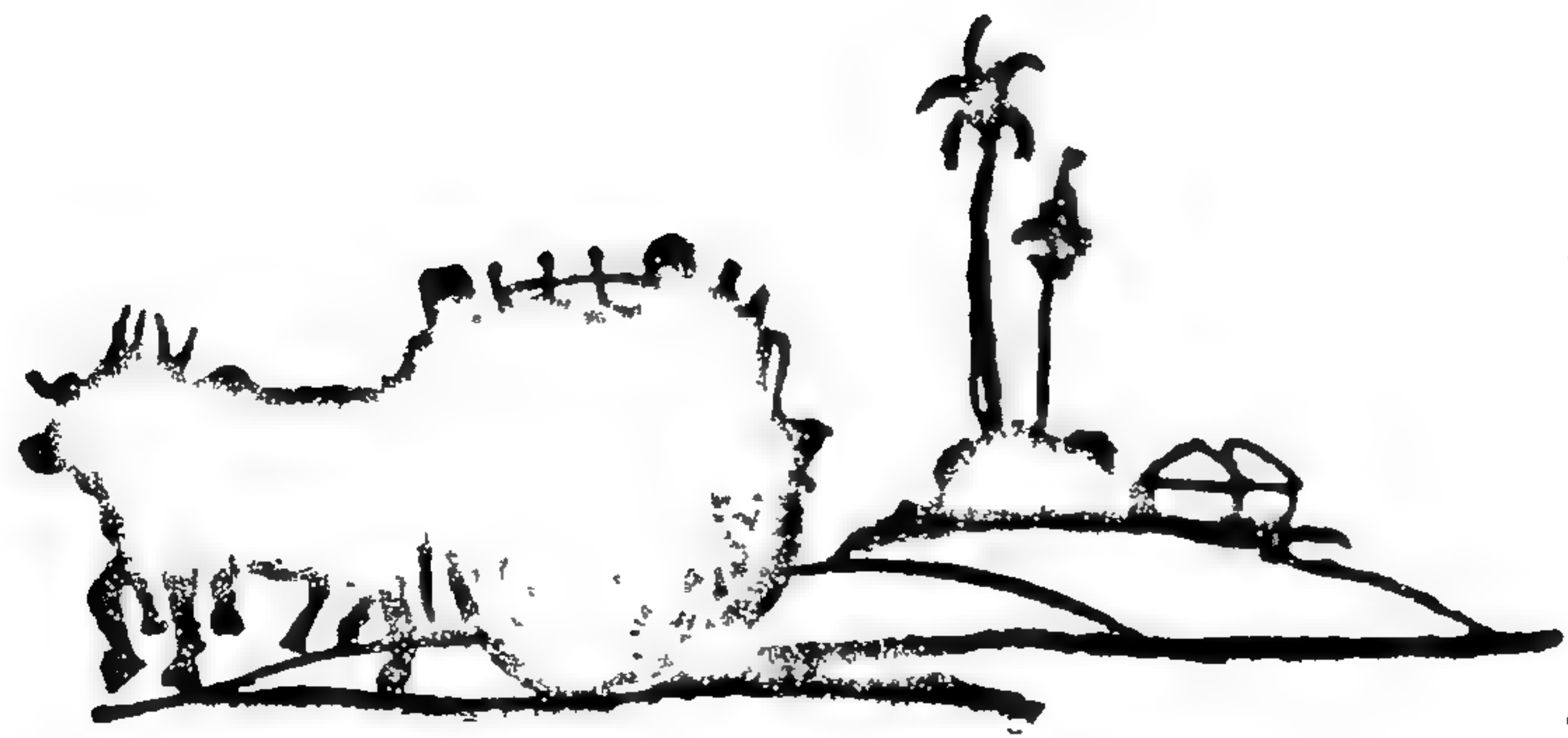
లృంగా మనోనాయకా!” ఇది ఏ పద్యానికి సరి
లింబుమో లెలుగు సారస్వత విద్యార్థికి చెప్పనక్కరలేదు. అదే ఈ పద్యం. మౌనము
స్థాయిని సృష్టిస్తున్నది. ఇటువంటి రచనలు ఎన్నో ఉన్నాయి. వాటిని దృష్టిలో

పెట్టుకొని రాజశేఖరుడు “కవీరకవిత్వదాయా సర్వథా ప్రతిబింబకల్పః పరి
హరణీయః” అన్నాడు.

అనుసరణకు దారితీసే కొన్ని కారణాలను హేతుబద్ధంగా నిరూపణ
చేసే ప్రయత్నం ఈ వ్యాసంలో జరిగింది. ఇందులోని దానిత్యాన్ని సహృద
యులు నిర్ణయించుకుంటారు. ఇతితార్థమేమంటే అనుసరణకు రోసుకాని కవులు
ఆరుడు. వారి కవిత్వం మాత్రమే అనుసరణ యోగ్యమైనది.

“శబ్దార్థ శాసనవిదూ కతి నో కవంతే
యద్యాజ్ఞాయం శ్రుతిధన్య చవాన్తి చక్షుః
కిం త్వన్తి యద్యదసి వస్తు వచం సమన్తి
సంహర్షిణాం సభురి తస్యగిరః పవిత్రాః

—రాజశేఖరుడు.

ప్రభాతము

శ్రీ పోతుకూచి సాంబశివరావు

ఇది ప్రభాతము వేళ

ఉషఃకాంత కదలి

తన కాంతి మంబనల కదల్చి

నవజీవన రాగములు తొణకించువేళ

చిరు చలి వెలుగులు

జీవన వృక్ష వృతముల

క్రొత్త కదలికలు హత్తు వేళ

బరువు బాధల వారి సొలిస మనసు

తపసులు చేదించు వేళ

ఇది ప్రభాతము వేళ

ఐనుడు తన కర కిరణాల

మిని తన తొలి వెలుగుల

నూత్న చిత్రముగ తీర్చిదిద్దెడి వేళ

సర్వ జీవజాలము

చైతన్య స్రవంతిని ప్రసరించువేళ

ఇది ప్రభాతము వేళ—

క్రొత్త వెలుగులు పాల నురగలో యన

బాల లయ్యాల లాడుకొనెడివేళ

పస మిసల వెలుగు కన్నెలు

దిస మొలలతో నవ్వుల

యౌవన కలలు కనెడి వేళ

ఒకల బడలికలు వదలక

ప్రియులు గాఢపరిష్కరముల

విడి విడక బాధ పడెడువేళ

వయసు జారిన వృద్ధులు

తమ చరమ దశ దిసెలు

తెలుసుకొనెడు వేళ

ఇది ప్రభాతము వేళ

బంగారు కాంతాల పంట వేళ

పచ్చని రివాసేలపై

ప్రకృతి కాంత సాగసుల పయనము వేళ

ఆనంద మధు సమన్విత మెరుపు

మంచు పన్నీరులో రాసమాడుచు

పువ్వు జవ్వనులు సప్తము రుచ్యవేళ

తరుణ తలిరేకుల దీపహారతిప్పి

జగము నగపులు చిలికి, క్రొత్త సర్వము సేసిలి,

దేవదేవుని భక్తిలో తీర్చించునె

ఇది ప్రభాతము వేళ

సర్వమును మరిచి

సరిక్రొత్త లోకమును చూచి

విద్యుదుత్తంగ జీవన కల్పనా

తరంగముల కదలి

మనసు వేగము దాటి

మహిమ తక్కిని పొంది

అత్యజ్యోతిని నిలిసి

అమర గండము పట్టి

నేను పూని నవబావ సర్వము

విశ్వరాగ మాలసించువేళ

మదీయ కవితా దివ్య

సమారాధనవేళ

ఇది ప్రభాతము వేళ

అ భ యం

శ్రీ కలు సకొలను సదానంద

రామచంద్ర రమచంద్ర

రేణుకరేణుక?

అడవిదాట ఊరిలోకి

ఎగిరి పోయి

ఊరిలోని వారు నిన్ను

పట్టుకుందారా ?

పట్టుకేమి ? రాజగారే

పట్టుకెళ్ళిరి

రాజగార పట్టుకెళ్ళి

ఏమిచేసిరి ?

బంగారు పంజరములోన

వడుకమ్మనిరి !

అకరే తే నీకు తిండి

ఏమి పెట్టిరి ?

పంచభక్త్య పరమాన్నము

అన్ని పెట్టిరి!

నిన్ను ముద్దు చేయు వారు

ఎందరుందురు ?

ఆటగాండ్లు, పాటగాండ్లు —

రెక్కకందరు !

నీవురేక పోతే, రాజ

ఉండగలుగునా?

ఉండదు గనుక నిన్ను

రహముచెను !

ఉండిపోక, ఎందుకెట్లు,

పోరిపోయి ?

చోగమేల ? భగ్యమేల ?

స్వేచ్ఛ వయసు !

—సిల్లం కోసం వ్రాసిన పాట యిది!

అవును, పిల్లలకోసమే! మొక్కె వంగినది చూస్తే వంగునా?

వంచటానికే సాధ్యపడనంతగా చేవదారి పోయింది ఖుషి సమాజం. జాని సమాజానికైనా యిట్టి దుర్గతి వాటిల్లికుండా పుండాలంటే — ఏదేశాని కైనా, ఏ జాతికైనా పిల్లలే దిక్కు! పోతన్న తన భాగవతాన్ని మట్టిలో దాచి పెట్టిపట్టు — మానవతకు ఉపసాహాయ్యం కోని నిలువల్సి మనం పిల్లల్లో దాచి పెంచాలి. ఈ బాధ్యత తల్లిదండ్రులదా? ఉపాధ్యాయులదా? సమాజానిదా? సర్కారు

వారిదా?... అందరిదీనూ!... పోలీసువాళ్ళ లాల్చాచీతో రాత్రి తెల్లవారూ, జరిగే తిరణాలలా తయారైన నెటి సమాజ వాతావరణంలో పిల్లల పాద ఉపాధ్యాయుడి ప్రధానం ఎంత పుంజుంది? సేతువు మీద ఉడలి దురిపిని ఇటుక రేణువంత!... అంతే వాలు!

. . ఈ పాట పిల్లలకు నేర్పాసు. అయితే వాళ్ళలో ఒక కుర్రాడే ఆ పాటలో సుందించే వృద్ధుడు మీద ఒక ప్రయోగం లాంటిది చేసి, మరో సూక్ష్మ సిద్ధాంతాన్ని నా ముందు పెడతాడని నేను కంఠం కూడా అమిచలేదు.

నాడిపేరు గాంధీ! గాంధీ నా వద్ద రెండువారులు తిని చదువు కుంటు న్నాడు. నేనేవో తమాషాకుంటున్న మాట కాదిది! దేశంలోని పేర్ల జాబితా సంపా దించండి. అందులో ఒక్క గాంధీరే కాదు, నెహ్రూలు, బోసులు కూడా ఎందరో మీకు కనిపిస్తారు.

ఆ రోజు పిల్లలంతా ఆ పాటను అప్పజెప్పవంటి వుంది. అందరికంటే ముంద గాంధీ లేచి చేతులుగట్టుకుని నమస్కన్నాడు. నీళ్ళు నములుచూ “మేష్టరు గారూ. . .” అన్నాడు.

“చప్పు మరి!” అన్నాను.

వాడు పాట చెప్ప లేదు.

“చప్పు లేవా ?”

“చెనగలను కానీండి, మీరు స్వేచ్ఛ చాలన్నాకు కదా — మరే తేనెపిండి — మరేనెంపి. . .” అంటూ మాటలు వెతుక్కో సాగాడు.

“ఏమిటా ఆ లికమక ? నువ్వు చెప్పాలనుకున్నదో నింపాదిగానే చెప్పు!”

వాడొక ప్రతిష్టైన కథ చెప్పాడు. దాన్ని నా మాటల్లో మీకు చెబు తాను.

కోడి గ్రుడ్లు పెట్టును. గ్రుడ్లు తిన్నచో ఇలము కలుగును. కొందరు కోడిమాంసమును తిందురు. గాంధీవాళ్ళమ్మ మాడు రూపాయల్ని, మూడు నెలల కోడిపిల్లనొకదాన్ని కొనుక్కుంది. అది మచ్చకయ్యేంతవరకు దాని మీది హక్కు శాశ్వతంవాడు. కాబట్టి రాదుచేసి దోహ్తపున్న సురమంజం కాటికి కట్టిపెట్టింది. ముందర చల్లిన గింజల్ని బొక్కుతూ, ఆ కోడి పగుల్లా అలా వుండేది. రాత్తుల్లో వెచ్చగా గంపడింద ముడుక్కునది. ఇలా రెండు రోజులు గడిచాయి.

ఈ రెండు రోజులూ గాంధీని ఆపహించిన మానసికస్థితి అనిర్వచనీయ పై నది. సహజంగానే వాడు జాలి గుండెకరవాడు. దానికి లోడు, పంతులు నేర్పిన పాట వాణి ప్రభావితమై చేసింది.

వాడు కోడిపిల్ల వైపు జాలిగా చూస్తూ మృదులంగా ఏమిటేమిటో ఆలో చించు కునేవాడు. బంగారు పంజరాన్ని, పట్టుపరుపుల్ని, పంచభక్త్య పరమా

దాన్ని, ముద్దు మురిపాలతో అలరించే దాకదా! జనాన్ని, సకల భోగభాగ్యాన్ని వదలి పెట్టి — రామచిలుక ఎందుకు పారిపోయింది? దేనికోసం? పాపం, ఈ కోడిపిల్లకు 'అది' రావాలని వుండదా? ఇలా రానికి తాడేకట్టి పడెదవ్యం అన్యాయం కదూ ?

వాడు దానికి గింజలు వేసేవాడు. తింటున్న ఆహారంతోంచి కొన్నిమెతుకులు దానిముందరవేసి, అది గవాగవాతెంటుంటే, తాను తినడం మరిచిపోయి చూస్తూ నిలబడేవాడు. మంచం మీద కూర్చుని, దాన్ని తన ఒడిలో కూర్చో బెట్టుకుని, రాయంచకు అభయ మిచ్చిన బాలగౌతముడిలా రెక్కలు నిమిరేవాడు.

మొదటిరోజు, కోడిపిల్ల మనుషుల్నిచూచి బెదరి, కీచుకీచు మంటూ గల్లంతు చేసేది. కబ్బులొడుతో అడ్డదిడ్డంగా ఎగిరి, బోర్ల సడేది. దాని కంకారు లగ్గటానికి ఒక రోజు పట్టింది.

గాంధీ దాన్ని తన ఒడిలో పెట్టుకున్నప్పుడు అది వాడికళ్ళలోకి నిశ్చలంగా చూసేది. ఆ గజా కళ్ళలోని చూపులకు అర్థమేమిటో ఎవరికి తెలుసు? అయితే, గాంధీ ఆ చూపులకు కదలిపోయేవాడు. 'నువ్వు, మీ అమ్మ, మీనాన్న కలిసి నా గొంతు కోసేస్తారు కదూ?' అని అది దిగులుగా అడుగు తున్నట్లు, 'బాబ్బాబూ! నీకు పుణ్యం వుంటుంది. నన్ను విడిచిపెట్టేయరాదూ? ఏ అడవి కైనా పారిపోయి స్వేచ్ఛగా తలదాచుకుంటాను' అని జాలిగా వేడుకుంటున్నట్లు అనిపించేది వాడికి.

అఖరికి ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు గాంధీ. రోజూ పెందరాలే నిద్ర పోయేవాడు, గతరాత్రి అందరూ నిద్రపోయేదాకా మేలుకున్నాడు. చప్పుడు గాకుండా దొడ్లోకి వెళ్ళాడు. గంపతిరగేశాడు. కోడికాల్కున్న దాదాన్ని విప్పేశాడు. కోడిని రెండు చేతులతో పైకెత్తి, దొడ్డిగోడకు అవతలి వీసేరేశాడు. పిల్లిలా పడిచిపెళ్ళి గవ్వెమ్మంటూ ముసుగు తన్నాడు. హాయిగా నిద్రపోయాడు.

ఉదయం మెలుకువ వచ్చింది. మెలుకువతోబాటు కోడిపిల్ల జ్ఞప్తికి వచ్చింది. పడక మీదినుంచి లేవడానికి భయం వేసింది గాంధీకి. గబుక్కుర ముఖం మీద మళ్ళీ ముసుగెసుకున్నాడు.

అమ్మకేళలు చెవిని బడరాయని ఎదురుచూస్తున్న గాంధీకి — దొడ్లో కోడిపిల్ల అరపులు వినిపించాయి. వాడికి ఆశ్చర్యం వేసింది. గబుక్కుర ముసుగు తీసి, వెళ్ళు రిక్కించాడు. ఆ అరపులు దానివేనా? . . . గాంధీ దొడ్లోకి ఎరుగు తీశాడు.

తులసికోట ప్రక్కనే — కోడిపిల్ల గింజలు ఏరి లింబోంది. నూలిపచ్చ నీళ్ళు తోడుతున్న తల్లిని లడిగాడు వాడు : 'అమ్మా! ఆ కోడిపిల్ల మనదా ?'

'అవునురా ముమ్మారుల్లా మనదే! అది ఎంత గారడీ చేసిందో తెలుసా ? తెల్లారేసరికి కట్టుతాడు విప్పుకొంది, గంపతిరగేసేసింది. గంప పైకెత్తి దాన్ని బయటికి తీద్దామని దగ్గరికి వెళితే, గంప తిరగబడి వుంది. గంపవక్కనేకోడి పిల్ల ముడుచుకుని వుంది' అంటూ నవ్వించామె.

గాంధీ ఈ కథ చెప్పి, ఏవో తహషా చెప్పి ముగించినంత ఉత్సాహంగా నవ్వాడు.

'నువ్వు కోడిపిల్లను తరిమేసిన సంగతి మీ అమ్మకు చెప్పావా?' అని అడిగాను.

చెప్పానండీ! 'అరి బదుద్దాయ్!' అంటూ నవ్వంది "తంటానికిలింపీ, ముడుక్కోటానికి గూడూ, హాయిగా తిరగటానికి పెద్దదానమంలదొడ్డి. . . ఇవన్నీ ఒదలిపెట్టి వెళ్ళిపోయేంత తెలివితక్కువది రాదులేరా ఈ కోడిపిల్ల. . .' అంది మేష్టెరూ !'

. . . నా ఆలోచనలకు అంతరాయంగా "పాట ఒప్పదెప్పనుంటావ మేష్టెరుగారా ?' అన్నాడు గాంధీ.

'తరువాత చెబుదూగానీలే, కూర్చో!' అన్నాను.

ఒక నిమిషంపాటు ఆలోచనల వెంట పరుగెత్తి నన్నునేను మరచి పోయాను. పిల్లలు — చీమచిలుక్కుమంటే వినిపించేంత నిశ్శబ్దంగా వున్నారో, లేక చెవులు చిల్లులు పడేట్లుగా గోలచేస్తున్నారో నాకు తెలియ లేదు.

పంజరంలో చిలకకు బందీ అని సేరు పెట్టింది మనమేకదా ? తాను బందీఅని చింక బాధపడుతుందా? అక్కరు చేతిమీద కూర్చున్న పెంపుడు చింక ఆకాశపుటంచులకు ఎగిరిపోతుందా? నేను చెప్పిన రామచిలుక సర్వస్వమూ వదులు కుని, నిజంగా పారిపోయిందా? . . . అవన్నీ కథలు ! కథ గుండ్రాయిలాంటిది ! ఎటు తిప్పితే అటు దొర్లుతుంది.

గాంధీ చెప్పింది కథకాదు, వాస్తవం !

ఆ కోడిపిల్ల పీక కత్తి అంచున వుండన్న మీట నిజం. అయితే ఆ విషయం దానికి తెలుసునా, తెలియదా అన్నదికాదు ప్రశ్న. ఎన్నిజన్మలైనా, ఎన్ని ప్రాణా రైనా సంతోషంగా ధారపోసి సంపాదించదగిన స్వేచ్ఛను — ఆ కోడిపిల్ల ఎందుకు వాలదన్నేసింది? దాని స్వేచ్ఛకోసం తహతహలాడిపోయిన గాంధీని యింత గమ్మ తుగా ఎందుకు చెక్కిరించింది ? అలవాటైన పరిస్థితులతోనే తన ప్రతు కును ఎందుకు సర్దుకునేసింది ? స్వేచ్ఛకంటే ఎక్కువగా దాని విశ్వాసాన్ని చూరగొనగలిగినదీ, స్వేచ్ఛ యివ్వలేని సంతృప్తిని దానికి యిచ్చినటువంటిదీ ఏదీ ? దాని పేరేమి ?

శ్రీధర్మపురి లక్ష్మీనరసింహస్వామి క్షేత్రము

శ్రీ శ్రీధర్మపురిక్షేత్రము గోదావరీతీర్థమునందు కరీంనగర్ జిల్లాలో గల ద్వితీయమైన వెలుగొందుతోంది. పాడరాదామి సువాసి ఈ క్షేత్రం 142 మైళ్ళు. రోజూ బస్సులు వెనుదాయి. మంచిర్యాల రైల్వేస్టేషన్లో దిగి రూరూ యాత్రీకులు వెనుతూ ఉంటారు. ఇప్పటి క్షేత్రాధిపతిక్షేత్రము శ్రీ లక్ష్మీ నరసింహస్వామి. ఇక్కడ గోదావరి ఉత్సాహ వాహిని. స్వామిసేవో సంతతిము నిమిత్తమై జీవితాలను భయం చేసుకొన్న మహాపండితులైన బ్రాహ్మణులు ఇక్కడ అనంతభక్తిగా ఉన్నారు. సంస్కృతాంధ్ర వేద కళాశాలలు, పాఠశాలలు అన్నసత్రం, ఒక యాత్రీక సడరం ఉన్నాయి. వీరేశ్వ క్షేత్రం అప్పుడు మంత్రి తరువాత ముఖ్యమంత్రి పదవులను నిర్వహించిన మాజీముఖ్యమంత్రి శ్రీ పి. వి. నరసింహారావు తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం సత్రానికి వేసిన పునాదిరాయి పునాది రాయిగానే మిగిలి పోయింది. ఇంతవరకు చలనం కలుగ లేదు.

పు న రు ద్ధా ర ం

కొన్ని సంవత్సరాల క్రితం దగ్గరు శ్రీ గోదావరీతీర్థములవారు ఈ క్షేత్రాన్ని దర్శించి స్వామికి ఎన్నోకామలలు సమర్పించారు. గాలి గోపురం నిర్మాణానికి అనుచార్యుల చేశారు. దేవస్థానం నిర్వహకులు ఆ కాట్ర క్రమాన్నిపూర్తి చెయ్యాలని ఇంతవరకు పట్టించుకోలేదు. స్వామి గర్భాలయంలో మటుకు వైశాల్యాన్ని పెంచాలని కొంత మార్పుచేసి ద్వారం కూడా పెద్దది చేశారు. సంప్రదాయజ్ఞులను ఇందులో వింతమకు సంప్రదించాలో తెలియ రాదు. కేవలం స్వేచ్ఛ సూచులేగాక, సంప్రదాయము తెలిసిన అగమశాస్త్ర పండితులను దేవదాయ అధికారులు పురుషుల వార్యక్రమంలో భృష్యిలో పుండుకోవడం అవసరం.

ఈ క్షేత్రోద్ధరణ వార్యక్రమం ఈ మధ్యకాలంలో డా: పుత్రి చెన్నారెడ్డి అధ్యక్షమంత్రిగాయుండగా గ్రామ ప్రముఖుల తోడ్పాటుతో ధర్మపురి వాసు లైన శ్రీ కె. వి. రేవులు ప్రభుత్వంతో ప్రారంభమైంది. తరువాత ధర్మ పురి మండలి ఏర్పడింది. శ్రీ వేంకటేశ్వర ఆలయం ఉద్ధరణ జరిగింది. కొత్త నరసింహస్వామి ఆలయం, శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి ఆలయం కొంతదాగుపడింది. ఇంకా దాగుచెయ్యాలి. శ్రీ నరసింహస్వామి విగ్రహం ఇప్పుడు భయదాపుస్య ములు కలిగింది గుర్తులు కలిగించేదిగా ఉంటుంది. స్వామికి వామనాగమంలో చెంచులక్ష్మియున్నది. విడిగా ఆవిష్కరించబడింది. దశావతారాలు ఉన్నాయి. ఆలయంలో వేదాభాష దాదిల మారుమోగుతూ ఉంటుంది. స్వామి ప్రా రంథో అప్పటిమర్కా శ్రీ అంజనేయస్వామి విగ్రహాలు స్థాపించబడియున్నాయి.

శ్రీధర్మపురి లక్ష్మీనరసింహస్వామి ఆలయం

యోగముండకమున్నది. ద్వారం వెలుపల శ్రీ యశస్వరూపా విగ్రహం యున్నది.

ఆ ల యా లు - తీ ర్థా లు

ఈ ఆలయానికి సమీపంలోనే శ్రీ రామచంద్రస్వామి ప్రతిష్ఠితమైన శ్రీ రామలింగేశ్వరాలయం ఉన్నది. హేరంధరైరపుని ఆలయం కూడా ఈ ఆలయ ప్రాంగణంలోనే యున్నది. ఈ క్షేత్రంలో గౌరవార్థాలయం, బ్రహ్మ పుష్య క్షేత్రం, సప్తపతీమందిరం, రామేశ్వరాలయం, రామాలయం, కత్తాత్రేయ మందిరం, మహాలక్ష్మీమందిరం, ఇక్ష్వాంసదేయ మందిరం దర్శనీయములు. ధర్మపురి గోదావరీ ఉద్ధరణకుంటి యమమండం, బ్రహ్మమండం, శేష బ్రాహ్మ, సువాచిర్మం, నీలారామలక్ష్మణుల గుండాలు పోని, గుండం చాలా విశ్రమములుగా దావిస్తారు.

క్షే త్ర ప్ర శ స్తి

శ్రీ అంజనేయ మందిరాన్ని శ్రీ శ్యామసుందరశాస్త్రి పురుషులరూ నిర్మించారు. ఆయన క్షేత్ర చరిత్రను గూడా పూర్వ పరిశ్రమతో పరిశీలించి ఇప్పటి పరిస్థితులను గూడా చేర్చి చాలా మెరుగు పెట్టారు. స్కాంక్షముతో ధర్మపురి క్షేత్రమంతటాను పరిశీలించబడియున్నది. పూర్వం ఇరివర్ర అనే రాజు ఉండేవాడు. అతనికి అప్పాయము క్షేత్రం కుమారుడు బిల్లగా భర్తయ్యాడని నిరసింపించునున్న ఆ మర్నాడు నిరసింపబడెనాది. అతడే ధర్మపురి. ఇది

పర్యయాగం ఉపపించిన గ్రామానికి ధర్మపురి అని పేరుపెట్టి, దాన్ని రాజధానిగా చేసుకుని అంధదేశాన్ని పాలించాడు. పూర్వం బ్రహ్మది దేవతలు ధర్మ పర్య మహారాజును స్మరింపూని గూర్చి తమిళు చేయవలసిందిగా ప్రార్థించారు. అతడు తమిళుచేయగా స్వామి లక్కడ వెలిశాడు. పలుకబడ్డంతో స్వామి కల్యాణం ఉరుగు తుండి. ధర్మపురి, ధర్మవర్మ, ధర్మదాసుగా స్వామిని మూడు దర్మతో అర్చించిన ధన్యతీవీధి నెలకొ. ఎందరో మహానుజులు ఈ ద్వైతాన్ని ఉద్ధరించినవారు. సాధ్యమణి శ్రీ సత్యవ్రతదేవి ఇక్కడ గోదావరి నదిముని స్నానానికి తన చివితేళ్ళుచుడిగు ధర్మాంగిని ప్రభువుల సర్వరూపములండి ఏమున్న గావించి నుండిన మనిషి రూపము వచ్చుచుట్టు చేసిందిప్పుడు. ఆ వ్రతవ్రత తన పాత్రవ్రతమహర్షాన్ని నిరూపించింది ఇటువంటి నర్మించిన స్థిరం ఇప్పుడు ధర్మపురి సత్యనిరూపంగమున్నది. బ్రహ్మదేవతలు, మునకులు, మునులు,

మహాభక్తులు ఇప్పుడు స్వామిని ఆర్చించి తరించారు. ప్రాజాత్మికత సమయంలో స్వామి సకల దేవులకు ఆష్టాక్షరీ మంత్రాన్ని ఉపదేశిస్తాడని ప్రతీతి. ఇప్పుడు అనేకవి ధాషణ్యవిధాన శ్రీధర్మపురి నవాస, దుష్టసంహార దరసింహదురిత దూర అనే మునులతో ఒక శతరాన్ని కలిపి ఆ ధర్మపురిలక్ష్యసంహాని ప్రతియంతో నిత్యమూ స్మరింపడనే భాగ్యార్థి కలుగజేశాడు. ఎందరో అర్తులు ఇప్పుడు స్వామిని ప్రతిదినమూ దర్శించి కాపితార్థములు పొందుతూయుంటారు. శ్రీ లక్ష్మీ సునిహస్వామి దర్శనం, స్మరణము, అర్చనము ఇహపరకారము. ధర్మపురిలో పితరులకు తర్పణాలు ఇస్తే వారి ఊర్ధ్వలోక గతిలు చిరుగు లాయి.

—రామశర్మ

శ్రీ జయప్రకాశ్ నారాయణ్ ఉద్యమం

— ఒక పరిశీలన

[శ్రీ జయప్రకాశ్ నారాయణ్ ఉద్యమాన్ని గూర్చి దేశంలో విభిన్నాభిప్రాయాలున్నాయి. భిన్న దృక్పథములుగల ఇరువురి వ్యాసాలను ఇందు పొందుపరుస్తున్నాము. — సం.]

దేశంలో వచ్చే ఏ ఉద్యమం స్వభావాన్ని అర్థం చేసుకొనేందుకు ఆ ఉద్యమాలకు, మాత్రమే, ఆదర్శాలకు గురించి నాలుగువరిచే నినాదాలు చాలవు. నాయకుల యోగ్యతలు ఉద్యమ స్వభావాన్ని నిర్ధారణ చెయ్యవు. ఆశయాలు, కార్యక్రమానికి ఉన్న పొంతన, ఉద్యమం నడక ప్రజాభ్యుదయానికి తోడ్పడుతుందా అనే దానిని బట్టి ఆ నిర్ధారణ జరుగుతుంది. దేశంలో ఇతర ప్రాంతాల అనుభవం అలా ఉండగా, మన ఆంధ్రప్రదేశ్ లోనే సాగిన రెండు విభజనా ఉద్యమాల అనుభవం మనలో పీడకలలా వెన్నాడుతుంది. కనకనే దూరాన బీహారులో ప్రారంభించి ఉత్తరప్రదేశ్, హర్యానా, ఢిల్లీలకు, మొత్తం దేశానికి పాకిస్తానని హామీ యిస్తున్న జె. పి. (జయప్రకాశ్) సమగ్ర విప్లవోద్యమం, దాని స్వరూపస్వభావాలు ఆంధ్రులు తెలుసుకొని ఉండడం అవసరం.

జె. పి. సాగిస్తున్న ఈ ఆందోళన 'విప్లవ ప్రతీకారము' అని, పాసిన్స్ స్వభావం కలదనీ, 'సామాజికంగానూ, ఆర్థికంగానూ తీవ్రమైన మార్పు కోసం ప్రజానీకం సాగిస్తున్న వర్గ పోరాటాలూ, రాజకీయ పోరాటాల నుంచి వారిని మళ్లించడం దాని ఆశలు లక్ష్యం' అనీ, భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ నిర్వచించింది.

మితవాద కూటమి వేర్పరిచే ప్రయత్నంగా, తన్ను అధికారంలోంచి దింపేటందుకు ఈ ఉద్యమం అంటారు ప్రధానీ, కాంగ్రెసుపార్టీవారూ.

మితవాద పార్టీలు వచ్చి చేరేయి కాని, నిజానికిది ప్రజా ఉద్యమమే నంటారు మార్క్సిస్టులు, మార్క్సిస్ట్-లెనినిస్టులు.

అదేంకాదు. "బీహార్ లో ప్రజా ఉద్యమం కేవలం అవినీతిని, సామాజిక దురన్యాయాన్ని, పెరిగిపోతున్న విరుద్ధ్యాన్ని, దోపిడిని అంతం పొందించడానికే" నంటారు, చంద్రశేఖర్ వంటి కాంగ్రెసువాదులూ, జె. పి. వెనుక నిలచిన జనసంఘం, ఆర్. ఎన్. ఎస్., సంస్థా కాంగ్రెసు, బి. ఎన్. డి., స్వతంత్ర పార్టీల నాయకులు.

ఇందులో ఏది న్యాయం? ఏదనత్యం?

ఉ ద్య మ ా ర ం థ ం

1974 ఫిబ్రవరి 17-18 తేదీలలో బీహార్ విద్యార్థులు తమ చమ ప్రతి. ఆర్థిక సమస్యలు గురించి పాట్నాలో సభ పెరచారు. 135 కాలేజీల నుంచి 500 పైగా ప్రతినిధులు వచ్చారు. దానిలో అన్ని రాజకీయాభిప్రాయాలకు చెందినవారూ ఉన్నారు. కాని, ప్రారంభంలోనే కొందరు దానికి కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక స్వభావం కలిగించడానికి పూనుకొని ఉద్యమ కార్యచరణకు అవకాశం లేకుండా విచ్ఛిన్నం చేశారు. 70 కాలేజీలకు చెందిన సమగ్రమి 250 మంది ప్రతినిధులు ఆ సభ నుంచి విడిపోయి "బీహార్ ప్రవేష్ చాత్ర నా జవాన్ మోర్యా"గా ఏర్పడ్డారు. కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక వర్గం "బీహార్ ప్రవేష్ చాత్ర సంఘర్ష సమితి"గా ఏర్పడ్డారు. దీని నాయకత్వం జె. పి. తీసుకొన్నారు. ప్రారంభంలో ఇద్దరి పోరాటం విద్యార్థి సమస్యల మీదనే. కాని...

యాలకు చెందినవారూ ఉన్నారు. కాని, ప్రారంభంలోనే కొందరు దానికి కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక స్వభావం కలిగించడానికి పూనుకొని ఉద్యమ కార్యచరణకు అవకాశం లేకుండా విచ్ఛిన్నం చేశారు. 70 కాలేజీలకు చెందిన సమగ్రమి 250 మంది ప్రతినిధులు ఆ సభ నుంచి విడిపోయి "బీహార్ ప్రవేష్ చాత్ర నా జవాన్ మోర్యా"గా ఏర్పడ్డారు. కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక వర్గం "బీహార్ ప్రవేష్ చాత్ర సంఘర్ష సమితి"గా ఏర్పడ్డారు. దీని నాయకత్వం జె. పి. తీసుకొన్నారు. ప్రారంభంలో ఇద్దరి పోరాటం విద్యార్థి సమస్యల మీదనే. కాని...

'మోర్యా' వర్గం తమ డిమాండ్లు మీద మార్చి 14-16 తేదీలలో బీహార్ అంతటా సదర్శనలు జరిపేరు. వారిపై పోలీస్ లాఠీచార్జీలు, కాల్పులు జరిపి హత్యకాండ ప్రారంభించారు. రాష్ట్రం అంతా ఆ అత్యాచారాలకు అట్టుడికిపోయింది. ప్రజలలోనూ, విద్యార్థులలోనూ వ్యాపించిన ఉద్రిక్తతలను తమ రాజకీయ లక్ష్యాలు సాధించుకొనడంలో ఉపయోగించుకొని జన సంఘం, ఆర్. ఎన్. ఎస్., సంస్థా కాంగ్రెసు, ఎస్. ఎస్. పి., జె. పి. గారి తులన శాంతి సేన, ఆనంద్ మార్గ్ వెబదలైన సంస్థలు జె. పి. గారి వెనుక చేరి, 'సంఘర్ష సమితిని' ముందు పెట్టుకుని బరి మీదకు దిగాయి.

ఫిబ్రవరి 18న ఏర్పడ్డ 'చాత్ర సంఘర్ష సమితి 12 డిమాండ్లతో ఉద్యమాన్ని ఆరంభించిందనీ, వానిలో ఎనిమిది పూర్తిగా విద్యార్థి సమస్యలకు సంబంధించినవనీ, మిగిలిన ప్రజాసామాన్యాన్ని పీడిస్తున్న లంచగొండితనం, ధరల పెరుగుదల, బ్లాక్ మార్కెట్, దొంగ నిలవలు, కృత్రిమ కాటక సృష్టి వెబదలైనవానికి సంబంధించినవనీ, అందుచేతనే ప్రజల్ని ఉద్యమంలోకి తెచ్చాయనీ జె. పి. య ఆగమ్యు 26న పత్రికా గోష్ఠిలో చెప్పేరు.

ఈ కోరికలన్నింటినీ జె. పి., ఆయన వెనుక చేరిన పార్టీలూ సంగ్రహించేసి, "బీహార్ ప్రభుత్వం రాజీనామా యివ్వాలి. బీహార్ శాసనసభ రద్దు గవాలి"— అనె నినాదాలతో సూత్రీకరించేరు.

పార్లమెంటరీ విధానం ప్రస్తుత రూపంలోనే, ప్రాజెక్టుల గురించి విత్త బోధ చేసే పెద్దలే శాసనసభ రద్దు కావాలంటూండడం దేశంలో ఆలోచనలు రేకెత్తించింది. ఉద్యమం యొక్క రాజకీయ స్వభావం ముఖ్యమంత్రి గృహం దించడానికి పరిమితం కాదని అర్థం అయింది. మరేమిటి?

ప్రభుత్వం రాజీనామా ఇవ్వలేదు. శాసనసభ రద్దు చేయలేదు.

జె. పి. మరో అడుగు ముందుకు వేసి శాసనసభ్యుల్నే రాజీనామా ఇవ్వమన్నారు. అలా ఇవ్వనివారిని దవడలు వాయగొట్టమన్నారు. తర్వాత ఏదో

జ్వరితాగ్నితో తమ ఉద్యమం దురదృష్టవశాత్తూ చెప్పారు—
“నవరత్నాలు, తదితర వర్ణకరములు సాగిస్తే, అర్చనలకు పుష్పాల ధారల
సమయం వర్ణకరముగా, కంఠాల్లో, అంకర ధారలు అందముగా
గాడా సాగుచుంది. బ్లాక్ మార్కెటింగ్, అధిక లాభాలు, దొంగ నిలవలు
సాగుచున్నాయి. పరిశ్రమలు పోరాటం సాగుచుంది”

అంటే వర్ణకరాలతో సంప్రదింపు వ్యాపారాలకు ధరలు నిర్ణయించు
చెప్పారు. ఆ ప్రకారం ప్రజలను అమోఘము— ఇది జె. పి. ఉద్యమ కార్య
క్రమం. ఒరిగించుమిటి?

మే 29న పట్టాభిషేక ‘ఇండియన్ నేషన్’ ఇలా వ్రాసింది.

“ఈ కార్యక్రమాన్ని సరి నిడదొంగల తిని లోకం, చిల్లర వ్యాపారులు
భయం చేయ ప్రయత్నిస్తున్నారు. వరప్రదానీకృతమైన ధరలను అమ్మ
దానిని తిన్నా పేదప్రజలకు అమ్మ బాటగా ధిక్కరిస్తున్నారు. అవ
సర మార్పులు దావేయమో, బ్లాక్ మార్కెట్ లెక్కలు అమ్మడమో
ఒకరినొకరిని.”

జె. పి. కార్యక్రమాన్ని అక్షరం పాటించడం ‘జనతా చాకింగ్’ జరప
బోయినా, అమాయకులైన సిద్ధార్థి పరిపక్వమైనా, వారి ప్రయత్నాలను
సాయం చేయబోయిన సిద్ధార్థి సర్కయిన్ ఉద్యమం వర్ణకరాల పర్యాయ చేసిన
నాందాల ఒకటి రెండు వర్ణకరాల సంగతేసరు.

ఈ పరిస్థితిలో ఈ దురదృష్టవశాత్తూ మిదకు ప్రజల దృష్టిని ఆక
ర్షించేందుకూ, అవర్ణకర మిద లాముంచిన విశ్వాసానికి నరహారంగా ఆత్మ
పరిపక్వమైనా గంధుల జె. పి. నిరహారవ్రతం పూనలేదు. తన వం
టర్నాల్ ద్వారా ప్రజల ప్రాణాల సంతానాన్ని తన దండ్రులకు సీతి నేర్పే
దుకై శిష్టార్థిని దోరణ ఉపవాసం ఉంచున్నారు.

దానితో ఆయన బాధిత అరిచేయింది. అమ పండుగా— “ఈ
సమస్యను నాలుగు ప్రతిపక్ష పార్టీల ముందు తెస్తున్నాను. సాధ్యమైనంత
మరల ఉద్యమానికి సామాజిక, అర్థిక పుష్టి సన్నాహం ప్రయత్నిస్తున్నాను”—
అనే సర్దుకన్నారు. అధిక ధరలు, దొంగ నిలవల వ్యతిరేక ఉద్యమం గురించు
జె. పి. ప్రవృత్తి ఆపాటింది.

ఇంక సామాజిక, సమస్యలు మిద, ప్రధాన ప్రాతిపదిక అర్థిక
సమస్యల మిద జె. పి. కార్యక్రమం ఏమిటి?

ప్రస్తుతం ప్రజల దురదృష్టవశాత్తూ మూలం భూమి సమస్య అని,
దానిని భూరింగా అభివృద్ధిపరచేయినా, దానిని గుర్తించి కాంగ్రెసు అనేక
శాసనాలు చేసింది. కాన్ఫెరెన్స్ లో మంత్ర పదప్రయోగం ఉండి ఆ శాసనాలు
అమలుపరచకుండా అన్ని రకాలుగా అపరోధాలు కల్పించిన నాయకులే ఈవేళ
జె. పి. ఉద్యమంలో ఉన్నారు. ఇప్పుడు వారు తమ దృష్టి మార్చుకొని ఆ
సమస్యను పరిష్కరిస్తారని ఎవ్వరూ భ్రమపడటంలేదు. జె. పి. కి కూడా
అటువంటి భ్రమలేదు. కనక ఆయన ఉద్యమంలో భూమి సమస్యకి స్థానమే
లేదు.

అలాగే గ్రామాలలో హరిజనులూ, ఇతర అధో తరగతుల ప్రజలలో
విద్యాభ్యాసం, చైతన్య సృష్టి కలుగుతుంది. దానితో సమాంతరంగా వారి

మిద ఉన్నత తరగతుల దురదృష్టవశాత్తూ సెలవుకున్నారు. ప్రతి రోజూ
పత్రిక తెరుస్తే ఎక్కడో వో చోట సమస్యలో, భూస్వాములో హరిజనులను
కొట్టారనో, చంపారనో వార్తలే. ఈ దురంతాలను వ్యతిరేకంగా జె. పి. కార్య
క్రమం ఏమిటి? చివరకాయన ప్రసంగాలలో కూడ ఈ సమస్యను గుర్తించి
నట్లు పాఠితి దొరకడంలేదు. పైగా ఆయన వెనుకనున్న పార్టీలవారు గ్రామా
లలో హరిజనుల మిద నానా దురంతాలూ జరుపుతున్న వార్తలు పత్రికలలో
వింటున్నాం.

మహామాయాప్రసాద్, మృత్యుంజయప్రసాద్, కర్పూరిభూషణ్, రామా
నందతివారీ, బిజూపట్నాయక్ ఒకరేమిటి? ఈవేళ జె. పి. ఉద్యమాన్ని
భూజన పండుగగా యోధామయోధులంతా ఒక రకం వారే. కలకత్తా సైకోలోజీ,
పర్వోత్సాహ్, మర్వోర్ కమిషన్, మరొక కమిషన్ అధికార దుర్వినియో
గం చేసినట్లు, అవినీతి చర్యలకు పాల్పడినట్లు, ప్రజల భూములు హరించి
నట్లు నిర్ధారణ చేసినవారే. ఆయన ఉద్యమానికి సర్వవిధాలా వత్తాసునిస్తున్న
రామనాథగోయెంకామిద కొద్దులో తేనులు నడుస్తున్నాయి. అలాగే బిజూ
పట్నాయక్ మిదాను.

ఇటువంటి జగజెట్టిలలో జె. పి. అధికారివర్గాలలో ఉన్న అవినీతిని
నిర్మూలీకృతం చేసి ‘సెభాక్’ అనిదానికి సరమ అమాయకుడేనా కావాలి. లేదా
శుద్ధ మోసగాడేనా కావాలి.

వ్యక్తులే కాదు. జె. పి. ఉద్యమం నెలక నిలబడ్డ పార్టీలయినా ఆయన
ఉద్యమం ద్వారా దేశానికీగాని, ప్రజలకుగాని క్షేమకరంగా వ్యవహరించగలవని
విశ్వాసాన్ని కలిగించడంలేదు.

ఆయన ఉద్యమాన్ని సర్వాత్మనా బలపరుస్తున్న జనసంఘం తోగోమి
దృష్టం గలది. ఆర్. ఎన్. ఎస్. సమితి ఫాసిస్ట్ సంస్థ. కుల ద్వేషాలూ, మత
ద్వేషాలూ దాని బీజం. స్వతంత్రపార్టీ రాజ, మహారాజాల పార్టీ. నంస్థా
కాంగ్రెసు కేవలం పూర్వార్థ పునాదుల మిద నిలబడి ఉంది. ఎన్. ఎన్. పి.
రాజకీయాలంటే వెహూ కుటుంబ శత్రుత్వం.

ఇంక జె. పి. ఉద్యమంలో మున్నెవ్వం గకపాయినా, దానితో తాదాత్మ్యం
ప్రకటిస్తున్న పార్టీ— మార్క్సిస్టు పార్టీ— ఒక్కటే ప్రజలూ, ప్రజా
సమస్యలూ గురించి మాట్లాడేది. మార్క్సిస్టు—తెనిసిస్టు గ్రూపులకు ఆ
బాధ లేదు. మోదో బాధ. వారి బాధ.

ఈ విధంగా ఆయన ప్రకారం ప్రారంభించిన ఉద్యమం దెబ్బ ప్రజలను
పీడిస్తున్న తక్షణ సమస్యలకి పరిష్కారం చూపడంలేదు. దిద్దికాటిక సమస్యల
గురించి పట్టించుకోడం లేదు. ఆయన వెనుకనున్న వ్యక్తులూ, పార్టీలూ
ఈ సమస్యల పరిష్కారానికి ఆసక్తి, చిత్తశుద్ధిలో కార్యక్రమం పరిపాలన
కావు.

మరీ ‘సమగ్ర విప్లవం’ ఎందుకు? ఏ లక్ష్యం కోసం?

ఈ షషయాన్ని జె. పి. గాని, ఆయన ఉద్యమంగాని మొదటి నుండి
దావరికం ఉంచకుండా దిక్కులు మోగిస్తూనే ఉన్నారు. బీహారు శాసనసభ,
తర్వాత కేంద్ర పార్లమెంటు రద్దు కావాలనేది వారి లక్ష్యం.

ప్రస్తుత పార్లమెంటు విధానం నింత లోపభూయిష్టమైనా
దానిని ప్రజానికం ప్రమంగా తన ప్రయోజనాలకు సరిదిద్దుకొనే అవకాశాన్ని

ఇను రిడి. దానిని రద్దు చేయడం ప్రజా ప్రయోజనాలను నష్టపరచడం. కొన్ని శతాబ్దాలు పోరాటాలు జరిపి, అసంఖ్యాక త్యాగాలు జరిపి, మానవ జాతి సంపాదించుకొన్న ఆస్తి యిది. దానినికా విస్తరింపజేయాలని, అర్థ వంతమూ, ప్రయోజనవంతమూ చేయాలని భారత జాతి ఒక వైపున పోరాడు తూంటే దానిని తొలగింపజేందుకూ, రద్దు చేసేందుకూ జె. పి. ఉద్యమం తలపెట్టింది.

ఈ పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యం స్థానే జె. పి. కొరే వ్యవస్థ ఏమిటి? పార్టీరహిత ప్రజాస్వామ్యం! దానిలో ఉన్న రాజకీయపు గుంటచిక్కులు, గుంట నక్కు జిత్తులు వివరించి పేజీలు నింపడంకన్నా, అటువంటి ప్రజాస్వామ్యానికి జె. పి. యిచ్చిన ఉదాహరణనే పేర్కొంటే సరిపోతుంది.

పాకిస్తాన్ లో సైనిక నియంతృత్వానికి అంకురార్పణ చేసిన అయూబ్ ఖాన్ మీద జె. పి. కి ఎంతో అభిమానం. 1961లో పాక్ పార్లమెంటును రద్దుపరచి అయూబ్ ఖాన్ అధికారం తీసుకోవడాన్ని పార్టీరహిత ప్రజాస్వా మాన్ని నెలకొల్పడంగా ఆయన అభివర్ణించారు. అదే క్షణంలో దారి తీసిందో 1971లో తూర్పు బెంగాల్ ప్రజలనుభవించారు. ఆ తాకిడి మనకీ తగిలింది.

అందుచేతనే జె. పి. ఉద్యమం, అలాంటి ప్రజాస్వామ్యానికి తోడ్పడవనడం. సైగా తమ కష్టాల నధిగమించేందుకై పోరాటాలకు సన్నద్ధ మవుతున్న ప్రజలలో దుర్భ్రమలు కలిగించి, పక్కదారులకు పట్టించి, ఫాసిస్టు పాలనకు దారితీసే అభివృద్ధి నిరోధక ఉద్యమం అనడమూ, చివ్లో ప్రస్తుతం, గతంలో ఇటలీ, జర్మనీలలో తలయెత్తిన ఫాసిస్టు ప్రభుత్వాలకు వెనక నిలిచిన సామాజిక వరా లే నేడు జె. పి. ఉద్యమం వెనకా ఉన్నాయి. దేశం దేశ ప్రజల భవిష్యత్తు దృష్ట్యా అది విజయం సాందడానికి నీలులేదు.

“ అ వ ం తి ”

* * * *

శ్రీ జయప్రకాశ్ నారాయణ నేతృత్వంలో సాగుచున్న ప్రజాసంఘ కార ణంగా దేశంలో నెడు ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థను గురించిన మవులికమయినట్లు చర్చ బయలుదేరింది. పాశ్చాత్యుల నుండి గ్రహించిన ఆ ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ప్రజలు తమ ప్రతినిధులను బహిష్కరించుకొని మిమ్మలంటారు. అయితే ఒకసారి ఎన్నికైన తరువాత ఆ అభ్యర్థి లేదా ఆ ప్రభుత్వం ప్రజాహితానికి వ్యతిరేకంగా ప్రవర్తిస్తే, అవినీతిపరులుగా తయారయితే, లేదా బహిష్కరించుకొని దూర మునిగి వుంటే ఏం చెయ్యాలి ?

అలాంటి ప్రభుత్వాన్ని అవిచ్ఛిన తీర్మానంలోనే పెకలించి వేయవచ్చును. కాని ప్రభుత్వ పక్షానికి ‘ట్రూట్’ మెజారిటీ వుంటే ఇది సాధ్యం అయ్యేదని వాడు. శక్తివంతమైన ప్రతిపక్షం వున్న ట్రిబ్యునల్ దేశంలోనే ఇది సాధ్యం అవుతుంది. పోనీ అంతచెడ్డదని భావిస్తే తిరిగి ఎన్నికలు సమయం వరకు వోపిక పట్టి అధికారపక్షాన్ని ఎన్నికలలో వోడించవచ్చును. ఆ విధంగా ప్రజాభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేయవచ్చును. కాని అలా వేదివుండి ఎన్నికలు జరిగినా, అవిసాఫీగా వ్యాయంగా నిర్వహింపబడినవని భావించినా, ప్రజలు కోరినట్లు ప్రత్యామ్నాయ

ప్రభుత్వం ఏర్పాటు కావటం మనదేశంలోని ఇప్పటి పరిస్థితులలో అనుమా నాస్పదమే. అంటే ప్రతిపక్షాలు బలహీనంగా ఉన్నాయన్నమాట. ఆ తప్పు ప్రజల విశ్వాసం పొందలేని ప్రతిపక్షాలదే, అధికారపక్షానిది కాదుగదా అనే ప్రశ్నవస్తుంది. కాని అత్యధిక మెజారిటీతో అధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకొనగల్గటానికి కారణం కాంగ్రెసు ప్రజల విశ్వాసాన్ని సంపాదించింది కనుకనే అని చెప్పటానికి నీలు లేదు. ఉత్తరప్రదేశ్ లో 32% వోట్లు వచ్చినా అసెంబ్లీలో మెజారిటీ సంపా దించి ప్రభుత్వాన్ని హస్తగతం చేసుకోగలిగింది కాంగ్రెసు. కాంగ్రెసుకు వ్యతి రేకంగా 68% వోట్లు పడ్డాయి. ఇది ఆ పార్టీ యొక్క ఆ పార్టీ నాయకత్వం యొక్క ప్రజాచరణకు చిహ్నం కాదు. ఇన్ని పార్టీలుండటమే దీనికి కారణం. జర్మనీలో హిట్లరు అంత సులభంగా అధికారంలోకిరావటానికి కూడా ఇలాంటి పరిస్థితే కారణం. అనాడు జర్మనీలో దాదాపు 60 పార్టీలున్నాయి. ఫాసిజం అనేది సామాన్యంగా పార్టీల చీకట కారణంగానే సాధ్యమవుతుంది. 1971 లో పార్లమెంటు ఎన్నికలు సమయానికి మనదేశంలో 53 పార్టీలున్నాయి. ఇప్పుడు నూటికిపైగా వున్నాయి. ప్రస్తుతం అమలులోవున్న ఎన్నికల చట్టంలోని అస్తవ్యస్తతలవల్ల ఇది జరుగు చున్నది. లోపభూయిష్టమైన ఈ ఎన్నికల వ్యవస్థ కారణంగా పార్టీల చీకటలు ఏర్పడు తున్నాయి. అనిభివృత్తులయిన స్వతంత్ర అభ్యర్థుల సంఖ్య పెరిగిపోతున్నది. వచ్చిన వోట్లకూ గెలిచిన సీట్లకూ పొంతన వుండటం లేదు. ఎన్నికల ఖర్చు అందరానిదిగా తయారయింది. పార్లమెంటుకు ఎసెంబ్లీలకు ఎన్నికలు జరపాలంటే యిప్పుడు మనకు 150 కోట్ల రూపాయలకు మించి ఖర్చు అవుతున్నది.

ఇక ఇప్పుడు వెంటనే ఏదారీ లేదు గనుక ప్రజలు చేతులు ముడుచుకొని చూస్తూ వేచి వుండాలని అంటే అది రాజ్యాంగ వ్యవస్థకు ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకు అవమానపాతువే అవుతుంది. అలావేచి వుండటం ప్రమాదకరం కూడాకావచ్చు. అలవ్యం చేయటం వలన పరిస్థితులు విషమించి చేయదాటిపోవచ్చు. మెదు రొంటున్న విషమ సమస్యల నలన సత్యాగ్రహోద్యమాలయిన ప్రజలు ఇది ఎన్నిటికీ అంగీకరించరు. నిక్కన సంగతి ఏమయింది?

అందుచేతనే బీహారు శాసనసభ రద్దు, గూరూ మంత్రవర్తం రాజీనామా అనేవి శ్రీ జయప్రకాశ్ సాగిస్తున్న ఉద్యమలక్ష్యాలలో కీలకమయినవిగా భావించ దు తున్నాయి. శాసనసభ రద్దు అయినంత మోతాన అవినీతి మాయ మవుతుందనీ, సర్వసమన్యతా సరిప క్కరింప బడతాయనీ శ్రీ జయప్రకాశ్ ఎన్నిచూ అనలేదు. గాంధీజీ కూడా ఉప్పుసత్యాగ్రహాన్ని ప్రారంభించినప్పుడు ఒక గ్లాసెజు నముద్రపు నీటిలో తయారుచేసిన పటకెడు ఉప్పు బిటిషు సామ్రాజ్యవాదాన్ని భారతదేశం నుండి నెడలగొట్ట గలుగుతుందని అనలేదు. కాని ఆ చిన్నిపని యావజ్జాతియొక్క స్వతంత్ర్య భావవను రేకెత్తించి ఒక జాతీయ మహాద్యమంగా రూపొంది బిటిషు సామ్రాజ్యపు మనాడులనే కదిలించి నేయ గలిగింది. శాసనసభ రద్దు అయినా, మరల ఎన్నికల జరిగినా, అప్పుడుగెచ్చే అభ్యర్థులు ఇంకంకంటే సమర్థులు సులీయరు అయివుంటారని కూడా ఎవరూ చెప్పలేదు. అయితే తమ ప్రతినిధులవర్తనపై ప్రజలు అప్రమత్తులుగా ఉన్నారనీ తమను ఏ క్షణాన అయినా నెనుకకుపీలిచే సంసిద్ధుల ఉన్నారనీ ఒక భయం వారి మనస్సులలో ఉండి వారిని సవ్యంగా ప్రవర్తించజేయ వచ్చు. ఇది తక్కువ ప్రయోజనం కాదు. అయితే శ్రీ జయప్రకాశ్ ఆశిస్తున్న లక్ష్యం ఇదే కాదు. శాసనసభ రద్దు అనేది ఆయన సంకల్పించిన సమగ్ర విప్లవానికి మొదట్ట

మెట్టు మాత్రమేనని స్పష్టం కరించటం జరిగింది. సమాజ వ్యవస్థలో సమూహ మైన మార్పులు తీసుకొని రావటానికి చేపట్టిన దీర్ఘకాలిక జాతీయ ఉద్యమం ఇది. శాంతియుతము అహింసాయుతము అయిన ఉద్యమం యధార్థమయిన ప్రజా స్వామ్య పద్ధతులకు వ్యతిరేకమయినది అని ఎలా చెప్పగలము ?

శాసనసభను రద్దుచేయటం రాజ్యాంగ రీత్యా సాధ్యమే. మనలోకసభ శాసనసభ అమెరికన్ కాంగ్రెసు లాంటివి కాదు. బ్రిటిషు కామన్సు సభలాగా వీనిని ఎప్పుడయినా రద్దుచేయవచ్చును. ఈ హక్కు రాష్ట్రపతికి గవర్నరుకు ఉంది. వోటర్ల మనస్థితిలోని మార్పునో పరిస్థితులలోని మార్పునో గమనించి వోటర్ల అభిప్రాయాలను పరీక్షించే నిమిత్తమై ఈ అధికారాన్ని యివ్వటం జరిగింది. అంటే ప్రజాభిప్రాయాన్ని లోకసభ శాసనసభ సరిగా ప్రతిబింబం చటం లేదనే కారణం మీద రద్దుచేయవచ్చునన్నమాట. ప్రధానమంత్రి ముఖ్య మంత్రి సలహా మేరకు ఇది జరుగుతుంది.

ఈ అవకాశం వున్నది కనుకనే కేరళలో శాసన సభను రద్దుచేయటం సాధ్యమయింది. శ్రీమతి గాంధీయే అప్పుడు కాంగ్రెసు అధ్యక్షురాలు. ప్రధాని శ్రీ నెహ్రూ అప్పుడు రాజ్యసభలో మాట్లాడుతూ కేరళలో కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వం వుంది కనుక ఇన్నాళ్ళు ఆగవలసి వచ్చింది.గాని, అదే కాంగ్రెసు ప్రభుత్వం వున్న ఏ రాష్ట్రంలో నయినా అలాంటి పరిస్థితులు ఏర్పడి వున్నట్లయితే ఇంకా ఎంతో ముందుగానే ఆ శాసన సభను రద్దుచేసి వుండేవాళ్ళము అనిచెప్పారు. లోకసభను రద్దుచేయించి మధ్యంతర ఎన్నికలు ఏర్పాటు చేయటం, పశ్చిమ బెంగాలు, ఉత్తరప్రదేశ్, గుజరాత్ ఎసెంబ్లీలను రద్దు చేయటం తెలిసిన సంగ తులే.

మరి యిప్పుడు బీహారులో వున్నది కాంగ్రెసు ప్రభుత్వమే బీహారు లోని ప్రజలే ముక్తకంఠంతో శాసన సభను రద్దుచేయవలసిందంటూ అడుగు తున్నారు. ప్రజాభిప్రాయాన్ని మన్నించినట్లయితే శాసన సభను రద్దు చేయ వలసి వుంది. ఒక్కప్రజలే ఏమిటి బీహారు గవర్నరు శ్రీ భండారే సయితం బీహారు ప్రభుత్వం అవినీతితో పేరుకొనిపోయివున్నదనీ, రాసు సంవత్సర క్రితం యిచ్చిన సలహాననుసరించి వున్నట్లయితే ఈ నాడీ ఉద్యమం బయలుదేరేది కాదు అనీ బొంబాయిలో మొన్ననీనడుమనే చెప్పారు. ఇటు ప్రజలు ఏన్ని ఉద్యమాలు నడిపినా ఆట స్వయంగా గవర్నరే అభిప్రాయపడినా శాసనసభ రద్దు చేయ బడలేదు. గోవాలో మాదిరిగా కనీసం జనవాక్యసేకరణ కూడా చేయబడలేదు. అదే సమయంలో ముఖ్యమంత్రి శ్రీ గపూరు సలహాయస్తే అది వెంటనే అమలు జరుగు తుంది. అప్పుడు అది రాజ్యాంగ బద్ధమని భావింపబడు తుంది నిజమేనని, ఏ పదవీ అక్కరలేని, ఎన్నికలలో పోటీచేయబోని సన్యాసివంటి శ్రీ జయప్రకాశ్ కంటే శ్రీ గపూరు ప్రజా హృదయాన్ని సరిగ్గా కనిపెట్టగల దిట్ట అనీ, ప్రజా వాణి గపూరేననీ భావించటం ఎంతటి హాస్యాస్పదమయిన విషయం? పవిత్ర మయిన ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలతో చెలగాటముడటం కాదా యిది ?

కేంద్రంచేత నామినేట్ చేయబడి ఎలాగైనాసరే కుర్చీల నంటిపెట్టు కుని వేలాడ దుక్కుకున్న శ్రీ గపూరు ప్రభుత్వం శాసనసభనుగాని వోటర్లను గాని మన్నించటం లేదు. కాంగ్రెసు అధిష్ఠానవర్గానికి బంటుగా ఏజంటుగా మాత్రమే వ్యవహరిస్తున్నది. శాసనసభ ఉన్నా ఒక ఏడాదిలో 176 ఆర్డినెన్సులు జారీ చేసింది బీహారు ప్రభుత్వం. అవినీతికి "గంగ్త్రీ"గా తయారయిన కేంద్రప్రభుత్వం కూడా తానుచేసే అవివేకపు నిర్ణయాలకు అడ్డుతగిలే అవకాశం ప్రతిపక్షాలకు లేకుండా ఆర్డినెన్సులతోనే సమస్తున్నది. పార్లమెంటును రద్దుగా స్థాపించగా మార్చి పార్లమెంటరీ వ్యవస్థనే భ్రష్టమొనరిస్తున్నది. ఉప్పెనగా వస్తున్న ప్రచందోళనను అణచి వేయటానికై పచ్చినియంతృత్వ ధోరణిని పాశ వికలను ప్రదర్శిస్తున్నది. ఇది "ఆరాధనాయ లోకస్య" అంటే ఆత్మవంచనే అవు తుంది.

ఇట్టి పరిస్థితిలో శ్రీ జయప్రకాశ్ నాయకత్వంలో ప్రజలు లీసుకున్న రాజకీయ సార్వభౌమాధికారాన్ని ఋజువు చేసుకోవాలని నిర్ణయించు కుంటే అది ప్రజాస్వామ్య విరుద్ధమేలా అవుతుంది? సామూహికచర్య ప్రజాస్వామ్యో విరుద్ధమేమికాదు. ప్రతి ప్రజాస్వామిక దేశంలోనూ ఉంటుంది ఇది. కమ్యూ నిస్టు దేశాలలో ఫాసిస్టు దేశాలలోతప్ప. కాంగ్రెసు పార్టీ కమ్యూనిస్టు పార్టీలు శ్రీ జయప్రకాశ్ ఉద్యమానికి వ్యతిరేకంగా ప్రజాస్వామ్య రక్షణ ప్రదర్శనల పేరిట జరుపుతున్న ఎదురుదాడులు ప్రతిఘటనోద్యమాలు బ్రిటిషువారి విధా నాన్నిస్మృతికి తెస్తున్నాయి. భారత జాతీయోద్యమాన్ని గురించి వారితోగే అన్నారు. తమ ప్రభుత్వం చట్టరీత్యా ఏర్పడినదనీ, దానిని సవాలు చేయటం తిరుగు బాటు అవుతుందనీ వారన్నారు. దానికి జవాబుగా తమసామాజిక, రాజకీయ, ఆర్థిక విషయాలకు ప్రమాదం వేర్పడిందని తలుస్తే ప్రభుత్వాన్ని మార్చ టానికి ప్రజలకు హక్కువుందని ఆ నాటి స్వాతంత్ర్యోద్యమ నాయకులు చెప్పారు. గాంధీజీ వదలి వెళ్ళిన కార్యాన్నిపూర్తిచేయటానికే తానీ ఉద్యమాన్ని సాగిస్తున్నా ననీ శ్రీ జయప్రకాశ్ చెప్పారు. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలు వ్యవహరించే పరిధిలో సాంఘిక ఆర్థిక పరివర్తనం సాగుతుంది కాని, రాజ్యాంగ విరుద్ధమయిన పద్ధ తుల ద్వారా కాదు అని మన ప్రభుత్వాధినేతలు అంటున్నారు. కాని వారె ఆ రాజ్యాం గాన్ని 27 యేంక్లో 36 సార్లు నవరించారు. ఇది ప్రజలు శ్రేయస్సుదృష్ట్యానే జరిపారు అని లంగీకరించినా, అదే దృష్టితో ప్రజలే తమ అస్తిత్వం కోసం అమరమయితే పార్లమెంటుకు బయట శాంతియుత ఆందోళన జరిపి రాజ్యాం గాన్ని పునర్నిర్మించ బేస్తారు అని చెబితే, అది రాజ్యాంగ విరుద్ధమని అంటే ప్రయోజనం ఏమిటి? ప్రజలకు అతీతమైనది కాదు రాజ్యాంగం. ప్రజల కొరకు రాజ్యాంగంకాని, రాజ్యాంగం కొరకు ప్రజలుకాదు. ఈ ఆందోళన రాజ్యాంగవిరుద్ధ మని అంటున్నా వారు, తాము అధికారంలో కొనసాగటానికి ఇది అడ్డు వస్తుండనే ఉద్దేశ్యంతో ఇలా అంటున్నారుకాని నిజానికి రాజ్యాంగంపట్ల తమకున్నమక్కువ వల్లకాదని స్పష్టమవుతూనే వుంది.

ఈ ఉద్యమాన్ని కమ్యూనిస్టులు (సి. పి. ఐ.) అభివృద్ధి నిరోధకుల ప్రజాస్వామ్య వ్యతిరేక పూహం అని ఎదుర్కొంటున్నారు. రష్యానుండి టాస్,

ప్రావృతముగా ఇలాగే విమర్శిస్తున్నారు. కాని కమ్యూనిజమా ప్రజాస్వామ్యమా పరిస్పర విరుద్ధాలు. ప్రజాస్వామ్యంతో రెండు గాని అంతకుమించిగాని పార్టీలుంటాయి. కమ్యూనిస్టులు అధికారానికి వస్తే మొట్టమొదట ఉన్న రాజకీయ పక్షాలన్నింటినీ నిషేధిస్తారు. ఏకపక్షనియంత్రత్వాన్ని విశ్వసించే వారు. రష్యా, చైనా, యుగోస్లావియా, తూర్పుజర్మనీ, రుమేనియా, అల్బేనియా, మొదలయిన కమ్యూనిస్టు దేశాన్నింటిలోనూ ఇదే పద్ధతి. అటువంటి వారు శ్రీ జయప్రకాశ్ ప్రజాస్వామ్య పోరాటాన్ని అణగారిన పాపిష్టి అంటున్నారు. గంధిజీకి కూడా ప్రజాస్వామ్యవాదుల రాత్తు అని పేరు పెట్టి అణగారినది ఉంది. "స్విట్ ఇండియా" ఉద్యమాన్ని వ్యతిరేకించిన పీఠిక ప్రజయప్రకాశ్ "స్విట్ ఇండియా" అని అంటున్నారు. తూర్పు ఐరోపా దేశాలలోలాగా ప్రస్తుత రాజకీయ ఆర్థిక పరిస్థితిని అడుగుగా తీసుకుని కేంద్రంలోని యితర చోట్ల అధికారాన్ని పంచుకోవాలని చూస్తున్న సీ. పి. ఐ. వారి ప్యూహంలో ఇది ఒక భాగమేనన్న సంగతి ఆ పార్టీ నిర్ణయాలవల్లనే వెల్లడి అవుతున్నది.

ఏది ఏమయినా ఈ ప్రజానందోళనవలన కలిగిన మహాప్రయోజనం ఒకటి

వుంది. దీనిద్వారా శాసన సభ్యులపై తమకు అధికారం వున్నదనే నమ్మకం ఇంత వరకు ఉదాసీనులుగా ఉన్న ప్రజలకు హృద్గతమయింది. ప్రజాస్వామ్యాన్ని కుద్రచేసే పటష్టమైనది సరియైన మార్గంలో పెట్టేందుకు ఇది అవసరం. ప్రభుత్వం ప్రజలది. ప్రజలతోసం, ప్రజలు సడిపేది అనే మాటకు అప్పుడే పార్థకత ఏర్పడుతుంది, ప్రజాస్వామ్యం నిజమైన ఆర్థంలో అప్పుడే వేళ్లాడుతుంది.

అయితే "హిట్ ప్రభుత్వము", "హిట్ శాసన సభలు", "పార్టీ రహిత ప్రజాస్వామ్యము" మొదలయిన శాద్విక ప్రయోగాలను స్వీకరించి, నిర్దిష్ట పరిధిలో సాంఘిక ఆర్థిక ప్రణాళికను రూపొందించు కుంటేనే ప్రజలు "లోక నాయక్" అనబడుతున్న శ్రీ జయప్రకాశ్ పై పెట్టుకున్న ఆశలు ఫలస్మభారపు తాయి. అప్పుడే ఈ ఉద్యమం ఒక శకానికి స్వస్తి వాచకం పలికి నూతన శకానికి నాంది ప్రస్తావన చేసినట్లువుతుంది. అది మన ప్రజాస్వామ్య చరిత్రలో ఒక స్వర్ణ ఖట్టం అవుతుంది.

---శ్రీ దోనెపూడి వెంకయ్య

పిలుపు

డా. తంగిరాల'

అన్నా!

ఈ దేశాన్ని చూసి
గుండెపగిలి ఏడుస్తున్నా
దీని భవిష్యత్తు రోసి
కడుపురగిలి శపిస్తున్నా
బుర్రలో ఆలోచనల ఇంకు ఇంకి పోతోంది
చేతిలో కలం భావాలు బళుక్కున కక్కుతోంది.

* * * * *

చక్కల్లో చిక్కుకున్న ధరల తారా జన్మలు.
దిక్కుదిక్కుల్లో తాండవ మాడుతున్న పెద్దమ్మ కాళ్ళ ఇనస మువ్వలు
లెక్కలేని నల్లబజార్లలో నిండుతున్న సరకుల నంచులు
బిక్కుబిక్కుల్లో విత్యం మండుతున్న ఆకలి కొరకంచులు.
ప్రజాస్వామ్య అజ్ఞాన కంటక వధంలో
ఒంటికాలి ధర్మదేవత కుంటుతోంది.

అధిక దినాభి కీకారణ్యంలో
మదించిన ఇన్ ఫ్లేషన్ ఏనుగులు
విరుద్యోగపు పెద్దపులులు
కరువు కాటకాల కొండచిలువలు
లంచాల త్రాచులు
లాభాల రేచులు
“గరిబీ హటావో! గరిబీ హటావో”
అశరీరవాణి ఆరువులు
శోషరిజం మెరుపులు
బ్లాక్ మనీ మబ్బులు
ప్రజల కడగండ వడగండ వానలు .....
ఇక ఏ దారీ లేదు మనకు
పద పద మరి గోదారే గతి
లేదా —

అదిగో

తుపాకి గొట్టంలోంచి మోక్షకాంత

తొంగి చూస్తోందట

దమ్ములుంటే కాసుకో

ట్రగ్గర్ మీద వ్రేల్చుంచి మీసం మెలేసుకో!

* * * * *

అభినవ అభిమన్యులంతా వట్టి హిప్పీ సన్నాసులవుతున్నారు
మరుజవానా మత్తు పొగలో లుంగలు చుట్టుకుపోతున్నారు
'హరే రామ హరే కృష్ణ' వరదలో కొట్టుకుపోతున్నారు
కురువద్దుడు జె. పి. మాత్రం కోవంతో కదన శంఖం పూరిసున్నాడు
క్రూర మృగాల వేటకై ఈ వృద్ధభిల్లుడు విచ్చిమ్ములు ధరిస్తున్నాడు
సామాన్యుడు కాడితడు, మన
స్వరాజ్య సమర యోధుడు
దక్కామొక్కిలు తిన్న రుదీడు
అంగ్లేయుల గడగడ లాడించిన సాహసికుడు
అధికార వేశ్యాపాశానికి చిక్కని అరసికుడు
నిద్రమైన గాంధేయుడు
నిస్వార్థ బీపుడు
మనకు మిగిలిన ఒకే ఒక పుణ్యపురుషుడు
తన వాళ్ళ అవస్థలు కళ్ళారా చూస్తున్న హతాశుడు
ఆర్తత్రాణ పరాయణుడు
శ్రీ జయప్రకాశనారాయణుడు!
ఈ మేనమామకు తెలియదా
ఆ తల్లి పుట్టిల్ల ?
అందుకే యితగాడు కాలరుద్రుడయ్యాడు
అగ్నిపర్యతాన్ని తోలుస్తున్నాడు
ఉడుకునెత్తుటి కెరటాలు మీటుతున్నాడు
ఉవ్వెత్తున ఉప్పెన పుట్టిస్తున్నాడు
ప్రళయ గీతాలు పాడుతున్నాడు
ప్రజలకు అభయహస్తం ఇస్తున్నాడు
యువ కిశోరములారా! రండి రండి!
అవకాశాన్ని జారవిడవకండి!!

ధూర్తవిట సంవాదము

ఈశ్వరదత్త కృత సంస్కృత భాణమునకు తెనుగుసేత 'రజని'

అంకితం : 'బాల్కా'కి

(గత సంచిక తరువాయి)

విశ్వలక్ష్మి: ప్రభువు సమాగమంలో సమ్మోహనం కలిగించే కారణం లేమిటి?
దేవిలక్ష్మి: వినుమరి, ప్రభువు సమాగమ సమయంలో దేనికి కట్టుబడని పరిస్థితిలో ఉంటుంది. అదిది. ఆ పరిస్థితిలో మహర్షిలైనా సరే మోహంతో పడి పోతారు. ఎందుకంటే—

మాటలాడుట కష్టము, మాట బదులు
మాట చాటుట కష్టము మరియు, కొంత
నే పురుషులొడియును కూడ చెలిమికోరు
పలుకులాడంగి కష్టము, కలుపుకోరు
పలుకులాడిన కూడ స్వభావసిద్ధ
రతి పుటన కష్టమే, ప్రాప్తరతకు వేళ్ళ
కంతయ్యెవను రంజన మగునా రాదా!

అంటే కాకుండా,

వాక్పటువు, చతురుడౌ, వరవరుడు కూడ
పండిత సమక్షమువలనైన, పడట కలను
తొలుత కలిసెడునపుడైన తొట్టుపాలు
పడిన, పక్కాడనోడి, యప్రతిభుడౌను.

విశ్వలక్ష్మి: విశ్వు గుణాలు లేని వెలదులయందు కూడా స్నేహం కలిగించే కారణాలే ఉంటాయి. వారితో కపట నటన చేసే వాంతులను బట్టి ఏమని సద్దాంతీకరించవచ్చు ?

దేవిలక్ష్మి: ప్రత్యక్షంగా తెలుస్తున్న దానికి హేతు విచారంతో పనిలేదు. అది మన్మథుడికి గొప్ప అవకాశం. విశ్వు గుణాలు లేకపోయినా రంజింప కలిగే ఆడవారిని మగవారు వారివల్ల కపట నటన బయల్పడిన వెంటనే విడిచి పెట్టేస్తాడు. ఎలాగంటే

ఇష్ట జన వియోగ కష్ట మెంతటిదైన
సత్త్వయుక్తు డోషజాలు గాని,
ఇష్ట జనుల చేత నేమింపను గని
దెబ్బతిన్న యెడద తేరుకోదు.

విశ్వలక్ష్మి: ఒక స్త్రీ సీయుడికి ఆమె అంటే అంత ఎక్కువ గౌరవం లేదని కోండి. ఆమెను వదిలేయకలసిందేనా?

దేవిలక్ష్మి: కూడదు. ఇతర కామినులయందు ఆస్థను రక్షించుకుంటూ తన దక్షిణ్యగుణానికి కొరత రాకుండా ఆయా సమయాల్లో ఆమె పైని కూడా అనురక్తిదైనట్లు ప్రవర్తించాలి. ఎందుకంటే—

కామ, గుణ, యవ్వములు కలుగు నారి,
ప్రణయినిని గని యవమాన పరమ ప్రీయుల
కర్మకుని తిట్ల చిత్తము కాలు నెడ
పోల్చి వెనుకెక్కు నాగళ్ళ పూన్పడును.

విశ్వలక్ష్మి: అపరాధం చేసినవాడు కామినిని ఏ విధంగా అనునయించాలి దావ గారూ.

దేవిలక్ష్మి: సంశయం పమంజనమే. ప్రణయినుల కోపం విషమ జ్వరంలాగ చికిత్సకు సులువుగా లొంగదు. అయినా, ఆ కోపాన్ని ఆవశ్యం మాపుచేసితీరాలి. ఈ కాలపు కుర్రవాళ్ళకి పాదాలపై పడడమే మందు. నేనది అంతగా మెచ్చుకోను. ఈ సందర్భంలో వృద్ధ శ్రోత్రీయులు కూడా, ముడుచు కున్న ముసలి తాబేటిలా గట్టిపడిపోయి, పాదుకలు ప్రసాదించిన అనికాయ లలో కర్కశమై, ఎప్పుడో చేసిన ఘృతాభ్యంగన దుర్గంధంతో కూడిన పాదాలనే పట్టుకుంటారు. అటువంటప్పుడు పల్లవ సుకుమారములయిన కామిని పాదాలు పట్టుకోవానికి అభిమానం ఎందుకు? ఇందులో కూడ ఏదో దోషం లాంటిది లేకపోలేదు. ఎలాగంటే పాదాలు పట్టుకున్నప్పుడు తప్పుకుండా కళ్ళలోల్లోంచి దాష్ట్యలు పస్తాయి. కామినులకు కన్నీళ్ళతో దైన్యం వస్తుంది. దైన్యం పుడితే ఇక కామానికి చోటేది? అంచేత ఇతరులేం చెప్పారంటే 'శుభాలు చేసి ఆనునయించాలి' అని. కానీ, భర్త నుంచి విడిపోకుండా ఉన్న పుస్తీ కట్టిన పెళ్లాం కూడా శుభాలను లక్ష్య పెట్టదు. ఇక చేయ మాట చెప్పాలా? అథవా లక్ష్య పేడుతుందే లను కుందాం. సమాధానపడితే దాని పరిస్థితేలా ఉంటుంది? ఇక్కడేమన్నారంటే

కాపురము వల్లె, కాకమ్మ కథల పొరుగు
పరుల పెత్తనమందు, కార్పణ్య మొందు
నారి నత్యూహపు బుద్ధి, నరుల కింక
మదన విధ్వంసకము వేరె వెదక వలెనా?

కొందరేవంటారంటే ఏదో ఉపాయం ద్వారా ఆమెని నవ్వించాలని. నవ్వుతో కలిగే ధైర్యం మూలాన్ని లోకం తెలిసిన నదిలాగ దిగడానికి సులువవుతుంది అని. ఈ సందర్భంలో 'అటువంటి స్త్రీయే లభిస్తే, ఆమె కోపంవల్ల ననేమి జరగదని' ఎందుకంటే

ఇంచుక మేల్పును గంచును పైరెల్లి
ఇంపుగొల్పెడు పల్కులేవో కొన్ని
కరుకుగావో మెత్తగావో చెవుల నూది
కలవ కాడంటి దా కాలు చాచి,

అయిక చూపుచు నుత మాంగముపై నుంచ
'అదియె శ్లోమము, పాంయంక పంట,
యవ్వనోచితమైన అర్చ్యం బహూ' అంచు
ప్రప్త కామరై న వార అనరె.

అంచేత స్త్రీకోపాన్ని హాస్య ప్రయోగం ద్వారా కూడా అంచనా వేయ
వచ్చు. అదెలా ఉందని. ఇప్పుడు మనం చర్చించుకుంటున్న స్త్రీకోప
ప్రసాదనోపాయాలలో సద్యః ఫలితం కలిగించేవి అపమర్దనమూ, చుంబ
నమూ అని మా సిద్ధాంతం.

ఎలాగంటే—సాంబ్రాణి పరిమళ సంభరం బైనట్టి
జుట్టురో దాచేలు జానిపి పట్టి,
అటునిటు చాపనీయక కేయ దోయిని
వలకేల చేరిచి పట్టి యుంచి,
ఋమిని ప్రియతమావదనేందు నుధ కోలి
హర్షము నొందెడు నతడె పురుషు,
దావ్యయితానంగు డక్షయుం, డనయము,
వయసుచే జీర్ణత బడసి కూడ.

విశ్వలక: ఒకడు ప్రమాదవశాత్తు ఎదటనున్న ప్రియురాలిని మరొక స్త్రీ
పేరుతో పిలుస్తాడనుకోండి. దానికి బావగారు ప్రతీకారంగా ఏం సెల
విస్తారో.

దేవిలక: అమ్మో. ఇంకొక స్త్రీ పేరుతో ప్రియురాలిని పిలవడమే కాముకుడి
జీవితంలో గొప్ప ఉపద్రవం. సాము కాటువల్ల కలిగే దాధకి ప్రతిక్రియ
లాగా ఇది ఎంతో దుష్కరం. ఒక క్షణం సేపు ధ్యానంలో ప్రవేశించి.
(ధ్యానం అయ్యాక) ఆ కనబడింది.

గేయం— గడుసుతనపు నిచ్చరాలతో
తిడబాటును మరపించుట.
వగలమారితనము చూపుట
భయపడిన నటు చేష్టలుడుగుట—
తన ప్రియుని ప్రశంసించుట
త్వరగా హాస్యాలు పేర్చుట
మరలనది తప్పు చేయుచో
తిరిగి తిరిగి పేరు మార్చుట—
వడతుల నామము లెన్నిటినో
తడవుటయే శరణ్యమగును,
గోత్ర స్మరణమునియేటి
గొప్ప తప్పు చేయువానికి.

విశ్వలక: సఖక్షతాలూ, దంతక్షతాలూ కలిగించే బాధలోంచి స్త్రీలి ఎలా
కలుగుతుంది?

దేవిలక: హాహ్వాహ్వా. ఎంత అమాంయిక ప్రశ్న? గోటి గిల్లాలూ, పంటి
నొక్కులూ నొప్పి పుట్టించేవయినా, స్త్రీలి కలవారికి మాత్రం ముఖాన్నే
కడియి. ఎలాగంటే,

గేయం— శాతు చేతి రాగోల చెళుకులో
హయము రయములో గురి కుదురు నటుల
సురత వేళ సఖదంత క్షతముల
హృది కొదవెడు స్వర్గలో నొకేగురి.

—ముందుకు సాగుతారు—

విశ్వలక: విరక్తి అయినా అనురక్తి అయినట్లు చేష్టలు చూపే నేళ్ళ కల
రూపు తెలిసికోవడం ఎలాగంటారు?

దేవిలక: ఇందులో సంశయం ఏం ఉందయ్యా. పెద్దలు ఏం చెప్పారు అంటే,
అనురక్తి అయిన వేళ్ళతో అనురాగాన్ని పూహించుకోవచ్చు అని పెద్దలు
చెప్పిన దాన్నే తీసుకో— ఇలా చూడు, మహాత్ములు కూడా నిజరూపాన్ని
కప్పిపుచ్చలేరు. ఇక మెత్తని గుండెతో స్వల్ప పరిజ్ఞానంతో ఉండే
స్త్రీల సంగతి చెప్పేదే విటి? ఎలాగంటే, ఆకారాన్నే పరీక్షించి తెలిపి
కోవాలి.

విశ్వలక: ఎలాగ?

దేవిలక: పూరక నవ్వు, ఇంకొక వారి పేరెల్లి కలవరమ్మున రేని నిలువబడును
పిలిచిన లేవదు, లలనం సామ్రాజ్య వగలమారితనము నగువరువదు
గాఢమ్ముగా నిను కాగలిగిచి మరుక్షణము, విదిలించి బెంగగొను రతిని
తనిపులు తీర్చురత్యంతాన ననిపించు వంధ్య పుష్పైల తీవగ లతాంగి.

విశ్వలక: స్త్రీ హృదయంలో కలిగే విరక్తికి చికిత్స చేయడానికి ఏలుంటుందా
బావగారూ, లేక అది చికిత్సా దుర్లభమా?

దేవిలక: వినుమిది. అనురాగం రెండు విధాలుగా పుడుతూంటుంది. అవి—
కారణం వల్ల పుట్టే దొకటి. అకారణంగా పుట్టేది రెండూ. కారణం వల్ల
పుట్టే అనురాగం కల వారికి విరక్తికూడా కారణం వల్లనే కలుగుతుంది.
అలాగే అకారణంగా కలిగే అనురాగం ఉన్నవారికి విరక్తికూడా అకారణం
గానే పుడుతుంది. ఇలా రాగ విరాగాల వైషమ్యం కలిగినపుడు ప్రతిక్రియ
ఏ విధంగా సాధ్యం? అనురాగం మదగించే సందర్భానికి ప్రతిక్రియ ముందు
చెబుతాం.

గేయం— వేరొక వారీమణి సేవించుట,
మారు ఫణితి రతిలీల ఘటించుట,
ధీరతయో, కలహమో నటించుట,
పాఠ మెరిగి సహనము వహించుట
హాస్య వచన నైపుణి చూపించుట,
అతి సేవయో ఆమెను పొగడుట,
తూణి వంక పొరుగుర నాగుట,
పురమ సందర్శనము సేయుట,
సాహసమో దానమో కామిగ
చవవున తరిగెడు వలపును పెంచును.

మరిన్ని, ఇలా విను మరి—

గేయం— చిన్నతనపు చేష్టలతో పిన్నయైన బాలయూ,
దానముతో ధనతోలువ, విజ్ఞతతో ప్రాజ్ఞయూ,
సాంత్వన వాక్యములతో— కోపగించు సతివయూ,
దక్షిణ స్వభావయైన దాక్షిణ్యము తోడను
స్తబ్ధురూ పలువచారాల, స్వభావమున కుచిత రీతి
సంసేవింపదగును నకియ ప్రియుని చేజి.
(ముందుకు సాగుతారు)

విశ్వంకః తిరిపించు వలపు నైగలు,
తెలపదు చాలనుచు, చేరదే చెంగటకున్
పిలువ, తారాడు నిటనట
చెలువ నెటు వశీకృతనుగ జేసికొనదగున్?

దేవింకః మంచి వ్రశ్యే ఇది. నొందట కామిని అయినవాడు స్త్రీ స్వభావం
ఏమిటో తెలుసుకుని తిరలి. అదెప్పుడూ ఒకే తీరున ఉంటుంది బతు
కంతా గర్వితగా ఉండే స్త్రీని ఉపాయం లేకుండా వశపరచుకోనడం
కష్టం. స్త్రీ స్వభావపు మూల రహస్యం వెల్లడి చేస్తున్నా విను.

బయలున లత విదాద పడి తొక్కు కరివోత
పారియించు వేగ లతాంగి నెవడు,
మదవతి మని కూచి మంచి మాట రక్తి
పెంచి వెల్లగి బెల్లు వంచు నెవడు,
కల్ల పల్కుల వింకొకతె నమ్మించి రో
గొని సేయూ భావ గోపనము నెవడు,
వాని చేష్టతములు వైభవమందవు.
చెలువ తెవుడు వామ శీలగుట.

విశ్వః అలకు వదలినపుడో, తొలి
కలయికనై నను ప్రవాస కాలమునందో
ఇలా చేరునపుడో కలిగెడు
వలపులు నాల్గంట మిటు వరమెయ్యదియో.

దేవి: ఇక్కడ ఏం చెవుతాం అంటే— తొలి కలయికలో ఏకాంత సంభా
షణకి నీలు చిక్కుని కొంతకాలం లోతు తెలియని సరస్సులాగా రంగంలో
దిగడానికి జంకు పుట్టిస్తుంది. ఇక సర స్థలంలో అంటావా. పయనపు
బడలికవల్ల నురక్తి మందవై కళ్లలో నీళ్లు తిరుగుతూ తిరిగిపోయిన
హృదయోద్వేగంలో ఛాయాగ్రహం అడ్డగిస్తే వెలవెలపోయే చంద్ర
బింబంలాంటి ప్రీయరాత్రి చూస్తే అరంజకమయిన జాలి తప్ప నన్నేమి
సంతోషపెట్టదు. ప్రవాసం నుంచి ఇల్లు చేరాక ప్రణయవో అని
అడిగితే ప్రీయరాత్రులు ముఖ ప్రసాధనమూ అలంకరణా సరిగ లేక
బిడియపడుతూంటే వానవచ్చిన నాటి గాన సభలాగ రక్తి కట్టదు. మర్నీ
పాలయయిక వదలినప్పటి వలపు సంగతి అడుగు. సురాసురులు మందర
పర్వతం కన్యంగ మధించినప్పుడు పాలనముద్రంలో జన్మించిన పర్వా
షుధుల ప్రశ్నేపణం చేత ఆస్వయితరవైన వీర్యం కల అమృతం అనేది
ఉంది చూశావా ఆయుర్వేదహావ్య స్థావకం అని ప్రసిద్ధి పొందిన రసా
యనం— దాన్ని కూడా తలదన్నుతుంది— కోపం పోయిన తరువాత
కలిగే ప్రణయం.

ఎలాగంటే—

అలకు వదలిన యప్పటి వలపునందు
లేదు హృదయాన తొలి భావలేకమున్న
సురత మరిరథనమ్మగు, మరుగుపడిన
పళ్ల, గోళ్ల, కరాల నీ ఒళ్లు చేరి.

విశ్వంకః వేళ్లవల్ల దగపడిన మగవాణ్ణి భూతులు వేళాకోళం చేస్తుంటారు.
కాముకుడు వేళ్ల దగలో పడకుండా ఉండడం ఎలాగ?

దేవింకః వేళ్ళ స్త్రీ, తాపీమేస్త్రీ, స్వభావంతో ఇద్దరూ ఒకే విషయంలో
సమానులు. అదేవిటంటే, చిద్రాలెక్కడుంటే అక్కడ కొట్టడం.
అయితే తాపీ మేస్త్రీకి తార్కాలికంగా అవసరం వచ్చినప్పుడు చేతికి
పని దొరుకుతుంది. మరి వేళ్ళకి జీరం తగిలించంటే చాలు వాత రోగం
లాగ వదలక డబ్బు చాలా ఖర్చు పెట్టిస్తుంది. వేళ్ళ వాటికి ప్రవేశించే
వాడు నా వడవడికను అనుసరించాలి. అదేవిటంటే—

జవ్వన మెడసిన సఖాలతో ప్రణయ సం
కేత మెన్నండు సాగింపలేదు,
తలి చాటు పిల్లల తగు దూరమున గాంచి
వదలితి బురదతో నదులవోరె.
అవమానిగుని దైన్య మందలే, దర్శించి
బడునాదరము కూడ పడయలేదు
వమ్ము కాలేదు నా సొమ్ము కానంతైన
వయసొక్కటే చెల్లె వదిలె వాడ.

విశ్వంకః ఒకేసారి ఇద్దరూ స్త్రీలు చక్కా వస్తే ఎవర్ని విడిచి పెట్టాలి—
చిరకాల ప్రణయినినా. కొత్త ప్రణయినినా? బావగారు ఈ సమస్యకు
సమాధానం చెప్పాలి.

దేవింకః ఈ ప్రశ్న కష్టమయినదే. నా కేసీ తట్టుటలేదు. బావకేం
తోచిందో?

విశ్వంకః నాకేసీ తోచలేదు. ఇది గొప్ప చిక్కు ప్రశ్నే. బావగారి సలహావ్రా
దేవింకః అలా అయితే— విను

సెలకొన్న స్నేహమ్ము కల సొంత ప్రీయరాత్రి
వదలరాదు నమప్రమదము కోరి,
తొలిదాని ప్రీతికై తోపి పుచ్చగరాదు.
వలనంజ తనయంత వచ్చు తరుణి,
పరిచిత ప్రీయకు కోపమ్ముండు నందాక
పూరక ఉండుట యొకటే మందు,
చినదానినేకాంతమున చేర్చి, యొప్పించి
యెడదాని గూడ వెప్పించదగును.

విశ్వంకః వేళ్ళ వాటికలో సంచరించేవారికి స్త్రీల నిగూడ చాతుర్యం గురించి
చూచినంత మాత్రంలో తెలియాలంటే ఎలా సలహావ్రా బావగారూ?

దేవింకః తెలియరాని చాతుర్యం అంటూ కొంచెంవైనా లేదు. స్త్రీలను చూడ
డంతోవే పురుషుడికి మొదట పరీక్షింపదగిన అంశం వాళ్ల చూపుతే.
కళ్లలోని భావాన్ని కట్టుబాటుతో ఉంటాయి. ఇలా చూడు—

మెల్లగు చూపు, రెప్పులు మెల్ల మెల్ల
ఆర్పుచూ, వడ్డముగా పాపము చూపుః
చెలిమిగల చూపు, వెదదము, పలుము జాలి
లొకగు చూపు, మిన్ను, మినుక్కుని మెరయు చుక్క
చూపు, వెంది చూపుల నెన్ని చొప్పులరయ
నామె లోగుట్టు నపపడు లర్థమగును.

తిన్నని నన్నని చెక్కిళ్ళా, కదిలే కనుబొమల పంపుల్లో అడ్డంగా ప్రసరించే పక్క చూపుల మొగిమూ, కల కాంతది కర్కశ ప్రణయం, సెల్లని సెలవులతోట అధరమూ, ఒళ్లంతా నభవంతాలు కలిగి, తరచుగా నవ్వుతుండే నారిలో ప్రణయం పరాక్రమ శోభితం. నడుము విరాద విశమ చెయ్యానింది, కుడి చెంబు చాచి, పిరుదులలో ఒక ప్రక్క ఎత్తుగా ఉండే ఇంతిగాని కనబడితే ఆమె ప్రణయాన్ని శ్రద్ధగా అడరించాలి. గర్వం లేని స్త్రీ వో పట్టిన కనపడదు. మరి, పయోధరాల్లో ఒక దాన్ని పైట కొంగు కొనతో కన్నుకుని, అందమయిన అడుగు నొకదానిని ఇంటి గుమ్మంపైన ఆనింది, పిచి గుమ్మాన్ని అడ్డంగా ఆక్రమించిన శరీరం గల అలివ కనబడినట్టాయెనా, ఆమె నీ పాళిట స్త్రీ రూపమైన పాశమే అనుకో. ఆమె అందమయిన లీలలు చూస్తేనే చాలు అన్ని విషయాలు అవగతం అవుతాయి. ఇంటి తలుపుమీద మేను గుబ్బున తడుముతూ పాశం లాంటి తన వేటిని ప్రదర్శిస్తూ మొల దట్టిని వదులు చేసుకుంటూ, నాధి ప్రదేవాన్ని వెల్లడి చేస్తున్న రమణి కనబడితే పూర్వరంగం అయ్యాక నిం చేస్తుందో దేవం ఆమె ఆరాధాన్ని బట్టి తెలికోలేవు సుమా. ఇంకా ఎంతయినా చెప్పొచ్చు. పుల్లంతంగా చెప్పాలంటే—

చెంప కొనల దిద్దు చేరులు, లెలిగోళ్లు
కాంటు లెర్రగి చిమ్ము కాలి ప్రేళ్లు
సాధినయము వాణి, సులితమ్మగు గతి,
అదరు పై పెదవిపై నలరు నవ్వు,
జంకించు చూపులు, చింకువాని మోము,
నాల్కమాదెమ సీవి నాధి చాయ
రతి రంగ జూర నార్యగేమిరిణి నామె
నెరుగుము సరళాతి 'చెర' యునుచు

విశ్వలక్ష్మి: (పదార్థు చేయును)

విప్రులు: స్త్రీలకు కొరిక రెండు విధాల పుడుతూ ఉంటుందన్నారు— అవి: ప్రకాశము, ప్రచ్ఛన్నము. ఈ రెండింటిలో ఏది మేలంటారు బాపగరూ.

దేవిలక్ష్మి: ప్రకాశ కామన వెళ్ళా వధువులకి పుడుతూ ఉంటుంది. దానిలో కృత్రిమత్వం కూడా ఉంటుంది. ఇక ప్రచ్ఛన్న కామన కుల వధువుల్లోను, వెళ్ళా వధువుల్లోను కూడా కనిపడుతుంది. ఇది రెండుము విశేషించి అనురాగంవల్లనే పుట్టేవ్వయితే, వెళ్ళా వధువుల్లోనే అయితే అంతగా తప్పు పట్టరు. కనుక రమ్యం అవుతుంది. మగవాళ్లు దొరకడం ఆని దైన కుల వధువులు కూడా మెరినో ఒకరిని ప్రచ్ఛన్నంగా కామిస్తారు. వెళ్ళా అయితే మాత్రం (అందరినీ, అంటే ఎవరిని పడితే వారిని కామించదు. కొందరి సద్దాంతం ప్రకారం— తప్పుగాని కామితం గమక వేళ్ళ

(వచ్చు) రోటకం వల్ల ప్రయోజనం ఏమిటి అని. మరల ఇప్పుడే చెప్పతాం అంటే సేతుకడిన లండ్రి రాకూ కంవామూ, ప్రభువు ల రాన్నో గౌరవాన్నో చూరగొన్నావా, ముందేప్పుడూ దుకారం చేసావా, భక్తిలో అమరకుద్దైనావా. అనియ రెండానా పీరిండా వేళ్ళ మాతకు లనుచురు. వెళ్ళ ప్రేమించినా ప్రేమించకపోయినా పిల్లు ఎప్పుడూ ఆమె చూపు చేకలకు సిద్ధంగా ఉంటారు. ఎందుకని మని? ఏదో ప్రయోజనం కనసే. కావచ్చే వేళ్ళ పడుపు (పచ్చ) ప్రేమకి గురి అయినవాడు ఎప్పుడూనే కాడి ఇన్నా బిరమూ సపంబుడూ యన్నమాట. కాని, ఇతరువయితే, వాడు విరహంనో బాధపడుతుంటే కన్నీళ్ళతో గద్దడ కంశంతో చెరులు మోడ్చిన దూకల సంధేవలను న్నయముగా వింటాడు. ఇంకా చేసి, వాడి ప్రాప్తం అయింది అంతకుమించి ఏమీ ఉండదు. తనకి ఇప్పుడైనా ప్రియుడిపై ద్వేషంనో రోగం వక గంగా ఒళ్లంతా పాలిపోయి నిద్ర లేక కళ్ళెర్రబడి, అంతరాలను ఉపెన్న చేసి, ఉదయిస్తున్న చంద్రుణ్ణి చూసి ఏడుస్తూ "ఏయో ఏమోనూ తృప్తి అయిందా నీకు— నీ కానమేరదా" నా అనాదికి ఈ అవస్థ కలిగింది. నీకు భద్రమవుగాక" అంటూ నిందిస్తున్న దానికి— నడుము నడుము గద్దదికంలో "వెలికదా, నా సంవేలం పన్ను ఉయ చూపమని మేను కుంటున్నాను." అని అనాదికి, ర్యపపి — ఆరావద్దు సుమా" అని వళ్ళా చేతులూ కదుపుతూ కరుకుతూ అనే దానికి "ఈ స్థితిలో ఉన్న నేను నీ శ్రద్ధకు నోచుకోరదా— అన్నా నా కానిం అందుకున్నాను" అని పలికిన దానికి— రసాయనముల తలదన్నే ఉపశమన వాక్యాలే అని ఆలోచిస్తూ ఆమె ప్రియుడు 'నా కోసమే కదా హమెకు బటుంటే అవస్థ కలిగింది'— అని దూలినా వాక్యం ద్వారా ఆమె అవస్థకు కారణం తానే అని తెలుసుకుని ఆమె పన్ను బాచి, ప్రేమా చూర సరిగి ప్రియుణ్ణి గూర్చి "ఇతణ్ణి ఇక మీద విలుదు అనాదికి పిల్లేడు, దొరయ్యలనో రమాన గౌరవానికి అర్హుడు వీడు" అని చెబుతారు. మర్రి.

మొలదట్టి చేపట్టి మెల మెల్ల నడుగుల
నిడుటచే వంచిన నడుము దాన,
మరులు తొందర కొద్ది యిరులలో నొక్కతుటి
సంకేతమును చేరు సవీయ బట్టి,
నింబెచ్చి యొక ముట్టు విలుచు ముఖము
బీతాంచూక్కిని ప్రేయసెంచు
వట్టి యెత్తుడు నెను వానికి భ్రమపై
స్వభుజాత్త పంకపైర విదియె

అంతేకాక,

'ప్రియ సఖా, కృతజ్ఞు' ముందు కలి గెనా
మవు కాగిది ఎరుకునో నని ప్రాణ
ముందు నెచ్చెను సారము ముగ్ధయెకమి
కల్పము చేసి కని వేయించు కంఠ

విశ్వలక్ష్మి: రూపాలి యైన స్త్రీ, దుకా— రక చెప్పివైన స్త్రీ, పిచ్చి రిలో ఎవలె యంట విషయ ప్రేతో దావాది?

దేవిలక: ఈ రెండు గుణాలూ స్త్రీలకు అలంకారాలే. అయితే రూపం లేని దానికి దాక్షిణ్యం ఉంటే చీకటిలో చిండులాటలాగా వ్యర్థమే. దాక్షిణ్యం లేని దానికి రూపం మాత్రం అడవిలో చంద్రోదయంతాగ ఏ స్త్రీతి కలిగిస్తుంది గనుక? నా దృష్టిలో రూపం కంటే దాక్షిణ్యం ప్రధానం అనుకో. సలాగ? దాక్షిణ్యం అంటే నేర్పరితనం. అందంలేని స్త్రీలకి కూడ అలంకారంగా ఉపయోగపడుతుంది. అందం గల స్త్రీ అయినా సరే నేర్పరితనం లేకపోతే అది రోపమే. రూపవతులయిన స్త్రీలను కూడా విడిచి పెట్టేసి, అందం లేకపోయినా నేర్పరితనం గల స్త్రీలనై రక్తి కలిగే పురుషులు కనడమిష్టం అంటారు గదా. రూపవతియైన స్త్రీ తప్పక ఒకనాడు న్నల్లరాలు కాగలదు. న్నల్లరకీ కామానికి చుక్కెదురు కదా. అనువర్తన కామానికి మూలం. అది నేర్పరితనం వల్ల కలుగుతుంది. అందం ఒక్కటే కారణం కాగలిగితే అడదని బొమ్మ ద్వారా కూడా పని జరిగిపోతుంది. రూపగుణం కాని చేరితే దాక్షిణ్యం ఒక్కటే నేర్పరితనం గనుక సుగుణ సముదాయం అంతటినీ అంతర్భూతం చేసుకుంటుంది. ఎలాగంటే,

ఉదుపులను పట్కలందింపు, నడకువయ్యెను,
గుణములందాస్తయు సవీర్త కోపతయు,
పలుబో స్వేచ్ఛయు, నరాలు పతయు గల్గు
పడలి నిర్యము దాక్షిణ్య భరిత యగును ?

విశ్వలక: వేళ్ళు కృతకోపచారాలు చేయడం సంప్రదాయం గనుక వేళ్ళు సదాచారాలకు పొందరాని వారంటారు గదా? అదెలాగు?

దేవిలక: ఇక్కడ విరిష్టులయిన కామ్యములలో పరిచర్య చెయ్యడం ఉపచారం అనిపించుకుంటుంది. స్వభావతః స్త్రీలకు ఇది రెండు మార్గాల లభిస్తుంది. వేళ్ళులలో ఇది ఆచరణలో సిద్ధిస్తుంది. ఒక సిద్ధాంతం ప్రకారం— దాక్షిణ్యంలో, లేక, నేర్పరితనంతో చేసిన ఉపచారాలలో కృత కృత్యానికి చోటున్నా— అది దోషం కాదు. ఎలాగ? శాత్యంతో ప్రయోగించిన ఉపచారాల వల్ల కూడా వాటి నందుకునే వారికి ప్రీతి కలుగుతుంది. ఋజువర్తన ద్వారా ప్రయోగించిన ఉపచారాలు చెడిపోతే వాటి వల్ల ఎవరికి ప్రీతి కలుగుతుంది? 'ప్రయోజనములను సాధించునట్లు పని చేయుచు బుద్ధి విరేచించు శాత్యమునంబడును' అని గుర్తుంచుకో. తను ప్రయోజనమే ప్రధానంగా గల స్త్రీలు తప్పుకుండా తగిన విశిష్టతగల పురుషులను గూర్చి అన్వేషిస్తారు. అట్టి పురుషులను గురించి పరిజ్ఞానం గల స్త్రీ చేత రంజింపబడే పురుషులుండనే ఉంటారు. మరిన్ని

నైచ్చ భావము ప్రేమ వచనముల న్న
మరయు నిర్యము నప్రమర్తతయు వెన
కార్చమే కారణముగా సంసృటియనో
అట్టి పురుషుడు నిండపొగును జని.

విశ్వలక: వినంవాదిర్యమే శాత్యం యొక్క సారం అని శాస్త్రం చెబుతోంది. అంటే శాత్యం అనుసరించే వారి మహాధర్మానికి ఆచరణకీ మధ్య గాని, ఒకసారి ఆచరణకీ మరొకసారి ఆచరణకీ గాని సంపాదిత్యము సామరస్యము

లేకపోవడం— వినంవాదిర్యం. సామరస్యం లేకపోతే, ప్రేమవల్ల కలిగేది దుఃఖమే మరి. దీనికి ప్రతిక్రియ ఉండదంటారా బావాగారు?

దేవిలక: కారణాలన్నిటినీ సమీక్షించుకుని, వినంవాదనం అవలంబించవలసి వస్తుంది. ఆ కారణాలని పరిహరించుకోలేకపోతే అది వాడి అపరాధమే. వినంవాదనవల్ల కలిగే దోషం అనైకాంతికత. చేసే పనులకు కారణం కాని, గమ్యంకాని ఒక్కొక్కటి కాకపోవడం. వినంవాదతులయినా ఇతోధికంగా రంజితులు కావడం కూడా చూస్తుంటాము.

ఉరుకు రొమ్ములు, దాష్ట్యంబులారు కనుక
భావ సూచనమా కొల్కి పక్క చూపు,
పలుకు లవ్యక్త మాధురి నోలుకు భాష.
శాత్యమున గూడ గుణముల్ సజ్జనులకు.

విశ్వలక: వేళ్ళుకలిగిందంతా స్పష్టమైనట్లే అని చాలమంది అంటారు. మగవారికి కామం అర్థ నాశం కలిగిస్తుందని దర్శకుడు కూడా అన్నాడు. ఈ సందర్భంలో బావాగారేం చెబుతారు?

దేవిలక: అర్థం అనగా ధనానికి మూడే ముఖ్యమైన విధులున్నాయి. అవి— దానమూ ఉప భోగమూ, నిధానమూ. వీటిలో దానం బోగాలు ప్రధాన మయినవి. నిధానము అనగా నిలవ చెయ్యడం నీచం. ఎందుకంటే, నిలవ చేయు ధనము ఫలము నందియ్యదు.

ఫలము లేక తుష్టి కలుగబోదు:
కాను వచ్చు పంచ కళ్యాణి వేగన,
దాన నిలవ చేయ దగదు ధనము.
అర్థ ధర్మములు శరీర సుఖాన్ని కలిగించే సాధనాలు. ఇష్టమైన శబ్దాలు మున్నగు సౌకర్యాల లభించడమే సుఖం అంటారు. అందులో— వేష్యాజనపు ఉపచారాలు పొందేవారికి శబ్దాలన్నిటినోను విశేషమైన ప్రేమ వచనాలు అర్పిత తుష్టి నిస్తాయి. అలాగని వేళ్ళులే అంటారు.

ఇతరులనరు. ఎలాగంటే—

“ప్రియులకై వేళ్ళు మితము సమయోచితము
ప్రియము కలువగు మాటలను నాడు చుందురు,
కాని యప్రియములతో దాక్షిణ్యవరులైనదేని పలుకరు
ప్రియమునప్రియమును కూడ.”

ఎదుట కనబడుతూ ఎగుడు దిగుడు కాక ఉరువైన నితంబాలలో ఎడమైన పలువతో ఒడ్డాణపు అడ్డు తొలగిన వేష్యాజనునం పై కడం తొక్కే శాతుకి ఉపభోగ్యములయే స్పర్శల కోసం ప్రాణాల కోసం ప్రాణాలనైనా త్యజిస్తారే, అప్పుడు ధనం లెక్కేమిటి? రసముల్ని తో మధ్యపానము గర్హించేవారికి కూడా వేళ్ళు లేనే ఉపభోగంలో విశిష్టత, రంజకత లభిస్తాయి. ఇలా చూడు.

మిడియు నలలతో పైకి లేమనది సమయ
పెడవి కరవి యించుక గ్రోలి వదల, నామె

వేదన సారథ మంటిన మధిక త్రాగి
వాడె సరసుండుపో వేళ్ళ వాటి యందు.

కాకపోతే, అరమోడ్లు కళ్ళతో, వణకు పెదవులతో వెడద కనుబొమలతో,
చెమటతో తడిసిన చెక్కిళ్ళతో వేళ్ళాంగనల ముఖాలను దర్శించిన వాడి
కళ్ళు ధన్యములవుతాయి. మరిన్ని

స్నానముచే దిరుగుగు కేముల కొనలో
విరులల్లిన వెడల్పు కుర్రుల పొయ్యి,
చుట్టి విడిచినట్టి సురభిళ వసనమో,
తమ్మిపోలేను కెంపెదవుల కూర్చో,
రాగిలు కన్నులలో, లేగు మదపు మోమో,
చందనార్ద్రమైన చలువ మేనో,
గణిక డగ్గరుచు నాఘాణించువానికి
ముక్కు చెలమలందె మొక్కుమరుడు.

ధర్మశాస్త్ర విషయాలలో నేను అధికారిని కాను గని, ఆచరణలో ధర్మాన్ని
ఎలా సాధించవచ్చో చెప్పరాను. ఈ లోకంలో కృతఘ్నత పాపాలన్నిటి
లోను పెద్దది. వేళ్ళ వధువుల ద్వారా సాటి లేని నుఖాన్ని కోరికలనూ
పొందినవాడు, వాళ్ళకి ప్రత్యుపకారి కాకపోయినట్లాయెనా వాడికంటె
కృతఘ్నుడు మరొకడుండను. కృతజ్ఞుడైన వాడికి మాత్రం అరచేతిలో
స్వర్గం లభ్యం అవుతుంది. అంచేత ఆ స్వర్గసంభం పొందడం కోసం
వేళ్ళకి వెనుదీయకుండా విత్తం ఇస్తూండాలి.

ప్రశ్నకు: కుల వధువులు దాక్షిణ్యమో, సేవరితనమో ప్రదర్శించినా, అది
వేళ్ళు ప్రదర్శించిన దానిలా ఉండక పోవడానికి కారణం ఏది అంటారు
బావగారూ?

దేవిలకు: వినుమరి. దాక్షిణ్య ప్రదర్శన కులవధువునందు ఒకలా జరిగితే,
వేళ్ళయందు మరొకలా జరుగుతుంది. కులవధువు బుజువర్తన అయినా,
ఆ కాలంలో స్రీయంగా మాటాడడమో, లేదా అత్యంత స్రీయంగానో,
కాకపోతే బొత్తిగా అస్రీయంగానో మాటాడుతుంది. అదెప్పుడూ అంతే.
కామం అంటే ఇన్నా విశేషం. ప్రార్థన కూడా ఇచ్చయే. కోరిక ప్రాప్తం
కాకపోవడం వల్ల ప్రార్థన పుడుతుంది. అదే వేళ్ళకైతే, కోరిన వస్తువు
ప్రాప్తమైతే తన స్వస్థిగంలో ఉన్నా కూడా అనూయవల్ల ప్రార్థన పుడు
తుంది. ఇవంతా బహు సామాన్యం కావడం చేతనే, మాతృత్వం నుంచి
లోభం పుడుతుంది. అంచేత అవకాశం దొరికినా వేళ్ళు కామం మంద

గించు. అనురాగానికి కామమే మూలం. మరిన్ని
గణిక పిరుదుల తేక్కి కవలవాడు
ఎరిగి కులనారి చేరింగ నెట్లు చనును?
అరదము తృణించి పూరుషుడైన వాడు
ఇచ్చగించడు పోవంగ నెడ్లబండి.

ప్రశ్నకు: వేళ్ళయందు మరొకట్టైన మనిషి లోకానికి గౌరవార్హుడు కాదెందుకు?
జననమృతి అంటూ ఉంటే అదే ధర్మాధికారి. ఎక్కడైనా గుణ
కనపడితే వాటిని అనుసరించరెందుకని?

దేవిలకు: అబ్బాయి, నీ మాటలు విటుడికి వ్యాయమైన హద్దుల్నివీరూ
తున్నాయి. కాసేపు శ్రద్ధగా ఆలోచించు. (అ) నువ్వు చెప్పిన ఈ గౌరవం
లనేది రెండు విధాల జరుగుతుంది. ఫలితం గల గౌరవం, ఒకటి. ఫలం
లేని గౌరవం రెండవది. వాటిలో ఫలం లేని గౌరవం దిగంబరుడికి చేసిన
చేష్టతంలాగ హాస్యాస్పదమవుతుంది. వేళ్ళలందు ఆసక్తుడు కాని వాడికి
ఫలం ప్రసక్తి ఉండదు. ఒక మతం ప్రకారం 'వేళ్ళా పహవాసం అప
క్షీర్తికరమూ' అని. మేం దీన్ని ఒప్పుకోం. సుఖంగా ఉండే వాళ్ళంటే
లోకానికి ద్వేషం. పరస్త్రిలలో సంగమం పనికిరాదు అని మెడమీద
తలున్నవాడల్లా అంటున్నట్లు వేళ్ళ విషయంలో అనడానికి నీరులేదు.
ఇంకో మతం ప్రకారం 'స్త్రీ సంగమం శ్రేయస్కరంకాదు. వేళ్ళు
స్త్రీలు, అంచేత వాళ్ళతో పాటు కూడా అంతే...' అని. ఇక్కడేం
చెప్పాలంటే— 'స్త్రీలనుంచే అయితేవై వస్తూన్న లోకం స్త్రీని
దూషించడం లగడు' అని.

తెలివితేటలు, నూర పలుకుబడియు, సొష్ట
వమ్ము, మాటల సేర్పు, బలము పెంపు,
ఇంగిత జ్ఞతయును, సొంగ సంతుష్టియు
రక్త నారీమృతి, రతి గుణనిధి,
చిత్రాది కళలందు సిద్ధి, సౌఖ్యానధి
వేళ్ళ వాటిక యందు వశ్యమాచు
అఖిల గుణోపేతుడయి కాముకాగ్రణి
జగతినప్రయశస్కుడగుట యెట్లు?

విశ్వలకు: బృహస్పతి, శుక్రుడు మొదలయిన శాస్త్ర ప్రయోక్తలు స్త్రీ
లతో సంబంధం కూడదని ఉపదేశించారు గదా. ఈ సందర్భంలో బావ
గారి అభిప్రాయం ఏ విటో.

దేవిలకు: అది కేవలం ఉపదేశం మాత్రమే. వివదయ్యావాడు— 'స్త్రీలతో
సంబంధం పెట్టుకోనివాడు. నాకు కనబడలేదు. "దేవేంద్రాదులు అహల్యా
దుల పల్ల నడచిన నడత ద్వారా అసహజమైన ఆపదలపాలయ్యా"రని
వింటుంటాం. ధర్మార్థముల కోసం దేవులాడడం కంటె విషయ పరి
తర్పణమే శ్రేష్ఠం. ఇష్ట విషయ ప్రాదుర్భావం ద్వారా పొందే ఫలం
కనుక స్త్రీలు విషయ ప్రభావలు. వేళ్ళలను కాదని ఎవడైనా స్వర్గంలో
కామోపభోగాలను కోరుకుంటే, వాడు నా దృష్టిలో దగాపడినవాడే.
ఇందులో ఇహపరభోగాలు రెండింటిలో ప్రత్యక్ష ఫలత్వాత్మా ఇహ
భోగమే మేల్తరం. ఉందో లేదో తెలియని ఇంకొక జన్మల్నితే తపము
ద్వారా ప్రాప్తించగల భోగాల మాట ఎవడిక్కావాలి? ఇలా చూడు.
చంద్రుడూ, తారకలూ మబ్బుల చాటునపడి, ఇనుమడించిన చీకట్లతో
చూడడానికి భయం కలిగిస్తూ, వణికించే గాలులలో, రాకపోకల నాపు
చేసే వరద దుమారాలతో కూడిన వానకాలపు నీలిమావటి వేళల్లో మదన
శరాల దెబ్బకు లాళలేని ఏకాకిని కామిని అభిసరించి రాగా, ఆమె కాలి
అందె నవ్వుడికి పేలుకొనే మగధీరుడి జన్మా, జీవితమూ, సఫలమవుతాయి.

విశ్వలకు: సంకేత స్థలానికి పోయే అభిసారికలు కాలికి అందెలు వేసుకోవడం
ప్రియులకి గొప్ప ఉపకారమే బావగారు.

దేవియో అది అంతే. ఎలాగంటే,

మరుగున తొలిసారి కలయ
వరుడెట్టుల తనమ తాను వల్లభ వసుదా,
దీర దీర నడుగు లిడెడు తాం
దులో చెలి యందెనడి విరంజయకున్.

ఈ విధంగా ప్రేయసాలి అందెన నవ్వడికి మేల్కొన్నవాడై బడివాసన
చెరిగిపోయిన వ్రత లేఖనంతో, చెదిరిపోయిన కాటుకగల కళ్లతో కుదురు
లేని పై పెదవి గల పొగడ్కిన మొగన్ని ఆస్వాదించినట్లయితే, బహు
కల్పాంతరాలపాటు వంచిన తలతో అనుభవించిన సరళోకపు కష్టాలు
లయినా సరే ఆ జన్మని వలపు చూరగొన్న గణిగనందుకు స్వార్థము ఆవు
తాయి. తరక్కాలంతో ముప్పు మేలి ముసుగు తొలగించి, చల్లని చందులు
బొట్టు పెట్టుకుని, గాలి ఆడవోయినా వచ్చు ముద్ది పూలను వాసన
గుఢాళించే ఆకాళం కింద, కొంగ కుమమల తేలిపించే మేఘలా రవళు
లతో, బంధాక కుసుమపు రేకులు చిదిమి కూర్చిన ముఖాంతరణతో
కుకులాడే ప్రేయసాండ్రతో కూడి ఒక్కనక్కగరపే వలపు నుద్దుల
ననుసరిస్తూ తామరలు విప్పిరే కొలకు నీళ్లలో క్రుంచులాడే వానికి స్వర్ణ
ముతో వేరే వసుంతుందా?

లేదా, సామంతం రాగానే, ప్రేయంగు కుసుమాం గుత్తులతో కూర్చిన
కుసుమ పాయల్లో గాలి చొరకుండా తురిమిన మొల్లలూ విరిసిన లొడ్డు
గలూ కమ్మతనాలు చిమ్ముతగాంటే చలికి పగిలిన పై పెదవుల మాటున
డింది పెదవులను దామ్మ ముద్దు వద్దవే ప్రేయసుల ముఖాలను వ్రణయ
లంతో ఆస్వాదించగా కలిగే ప్రీతి నిరుపమానం. కాకపోతే, కాటుక చీకటి
ముప్పు కమ్మిన వానరాత్రులందు లోనలి గడుల్లో చెల్లా చెదురుగా తీసి
పారవేసిన పూల మధ్య, మంచు తుంసర ముత్యాలను ఎగరగొట్టే హోరలు
గాలుల చలికాలపు మాపటి వేళల అరురక్తయైన ప్రేయసాలి ఉరు
వైన రొమ్ముల ఒత్తిడికి లోనైన చాతితో శ్రేష్ఠమైన శయ్యపై
వరుండి, దిగి కాగిళ్ల వెలువడే చెనుట చుక్కల సెత్తావిలో గుఢాళించే
గాత్రంతో కలయికల నడుమ సొంపుతో నిద్రను సేవించే వానికి పొంచిన
దంబూ ఏం ఉంటుంది? మరిన్ని—

నిరవోయి కురుకెత్తి విదలించి కొట్టి
కదలేడు కనులతో పెదవి దాచుకొని
నిట్టూర్పు వడలు వనితల మోములను
శయ్య చేర్చడగు గృహిణులై వారు.

స్వర్గంలో అంతా అనిమిషాలు. అంటే రెప్ప వాల్చనివారు. అంటే వార్ల
నిద్ర ఉండదన్నమాట. నిద్రలేచాతే అక్కడ పొందే సుఖం ఏమిటి?
లేదా, స్వేద బిందువులు లడ్డం కొట్టగా తిన్నని తిలపూర్ణాల గంపి
వడి, మణులతో కూర్చిన మొదల దట్టులను సద్దుకునే మధర దూతికలు
తాయవారలకు వచ్చి పోతూండగా, మావిడి చిగుళ్లు తలమూసి, మంద
వనవాల సువాసనలు మోస్తూండే వనంత దినాల్లో చెప్పకుండా వచ్చి తనం
తలు తను తిరిగి వెళ్లిపోతున్న అనురక్తురాలైన ప్రేయసిని తప్పనిసరిగా
వెంటాడించి తనగానికి ఇక అన్య విషయాలను గురించి ఆలోచన ఏం

ఉంటుంది? మరిన్ని, మంచు వేసవి విండలో, కిక్కికుసుమంలా చామర
చాయెక్కిన చెక్కిళ్లు మణి ముక్తాహారాలాటి స్వేద బిందువులతో
చందనంతో వట్టివేళ్ల వింజామరల గాలిలో ఉవభోగ రమణీయమలపు
తూంటే, విరులు వెదజల్లిన శయ్యపై మేను వాల్చి చేత రాల్చిన కుసుల
పాయలో మల్లీమాలిక తొంగిచూడగా చనుదోయి చందనంతో తడిసిన
ప్రేయసాలిలో కలిసి తాళపుంత మారుతంతో నిండుగా గాలియాడే
కుబీరంతో మధ్యాహ్నం కాలాన్ని గడిపేస్తాడు. లేదా, సురభిశ జలాలు
కల్లాపి చల్లగా చెమ్మిల్లిన ఆవరణతో, విరజిమ్మిన వకుళ మల్లికోత్పల
దళాల మధ్య గాలి తెగ వీచే గృహంతరంతో ప్రేయసాలి నిరోధం వల్ల
అగిపోయే అభ్యుష్ణవంతుడికి అతి విశ్రాంత యన్వనం అనుభూతం
అవుతుంది. మరిన్ని

పలు గట్లు వడగ కంపిలు మోవియందూరూ
మోము దామర తేనె ముసురునందు,
వలువ తొలంగగ మొలదట్టి యెగద్రోయూ
వలుద పిరుందుపై వలపునందు,
బలిసిన చెలి చెక్కిళ్లం గోటి గుర్తుం
పంటి నొక్కుల పాచ్చు భాగ్యమందు,
సమరకుడైనచో నతడు జన్మాంతర
మందైన వైరాగ్య మందబోడు.

ఈ సన్యాసులు ఉన్నారు చూశా, పూవాళ్లు చీమల గుంపులాగ ఒకరి
వెంట ఒకరు వడిపోతూ, ఒకరు చేసిందాన్ని మరొకరు చేస్తూ బ్రతు
కులో ముక్కిడి కక్కడి ప్రాణానికి ప్రమాద కారణాలు కనబడుటాం
డడం చేత, తాము స్వయంగా పరిశోధించుకుంటానే, స్వర్గం స్వర్గం
లంటూ ఎండమావి లాంటి ఏవో అభాగప్రాయమైన సిద్ధాంతాన్నొకదానిని
లవలించింది, కుంగిన హృదయాలతో గాలిలో దూకడం, నిప్పులపై
నడకడంలాంటి భోర జపహోమ ప్రతనియమ వేషాల ద్వారా స్వర్గం
చేరుకుందామని ఆశిస్తుంటారు. పరమార్థమేమిటో సూక్ష్మంగా పరీక్షించ
డానికి ఇష్టం ఉండదు. స్వర్గం చేరినవారికి అపరగలు సన్నిహితంగా
ఉంటారని వింటూంటాం. వారిలోని మనుష్య స్వభావంవల్లా, పరస్పర
విరోధం వల్లా సుఖం కలగడం దుర్లభం! నిత్యమూ ఎదుట ఉండి,
వివాదే లేనప్పుడు అప్రియులు ఏం ప్రీతి పొందగలుగుతారు. ఒకరి
కొరకు అర్థంకాక, ఒకరితో ఒకరు బాగా యెదిగి గుణాలు కూడా
మెచ్చికోలేకపోతారు. స్వర్గంలో బంగారపు ఇళ్లా, బంగారు చెట్లూ
ఉంటాయని చెప్పేవారూ నిజమయితే దేవతలంతా అనుర్యాదల పుట్ట
అల్లవూట. ఇళ్లన్నీ, చెట్లన్నీ బంగారమే అయితే స్త్రీలు అలంకరించు
కోవడానికి వస్తువేదీ? దాని విశిష్టత యేమిటి? ఇళ్లు కట్టడానికి చేర్చిన
బంగారం స్త్రీలకు శోభ యెలా చేకూరుస్తుంది? కామినులు స్వయం
ముగా వాటికన్న బిడ్డలాగ పెంచి గొలిపించి, తమ కురుల పాయలతో
దండలుగా కూరు కొనే కుసుమ సముదాయాన్ని గృహంలో ఉపసంహరి
లలోని బాం షిష్టలలా పోషించడంతో కలిగే రమ్యమైన సంతృప్తి
స్వర్గంలో లు చాతి పట్లనే కలింగా ఉండే కుక తరువుల పల్ల
విలా కలుగుతుంది? తాకుణ్య బద్ధ కామతంత్రం ద్వారా పరస్పరం దర్శిం

మరో గోరుతూ మదనదూతికల ద్వారా నంపే సందేశాలలో వరస్వరం
సంప్రకానే ఉపాంభనాలతో దాహం తీర్చుకుంటూ ప్రణయ ఫలాన్ని
సాంవగోరుతుండే కామి జనుల నమమ జనించే ప్రీతి— స్వర్గంలో
నిత్యమూ శాశ్వతమోద్యుగ్మలై ఉండే అస్పృశల ద్వారా ఎలా కలుగు
తుంది? ప్రణయ కోపం వచ్చిన కామిచులు తాత్కాలికత్కంఠ కలి
గించే సాంత్వనోపాయాలను గురించి మిత్రులలో విచిక్కిస్తూంటే
రాత్రింజనల్లు గడిచిపోతూంటే కలిగే రమ్యత ఈశ్వర విరహాతీతమయిన
స్వర్గంలో ఎలా లభిస్తుంది? ఉప్పొంగు భావావేశంతో వక్షస్థలం పైని
వరున్న ప్రేయసులు పరుల పరిమళాలు వెదజల్లే నిశ్వాసలను విడు
స్తూంటే హాయిగా లభించే నిద్రాసుఖం రెప్పవాలపే లేని స్వర్గంలో
ఎలా దొరుకుతుంది? వారుణీ మదం పల్ల అస్పృశ మధురమయిన
ఆక్షరాలో, ఎవరెవరో అజ్ఞానతులను ప్రియురాలండ్ర ప్రియ పవనాలో
పానరహితమైన స్వర్గంలో ప్రాప్తించేవో? కొత్త వధువుల వేటలో
కలిగే కృతజ్ఞతతో కూడిన నిట్టూర్పులూ, ఎగువులూ, వగవులూ ఆశ్వాస
కాలింగవలూ పీటప్పిటికీ స్వర్గంలో అవకాశాలేవి? హహహహ నామట్టుల
నేను సనాతన వృద్ధ వారులతోనైనా హాస్యలాటానుగాని, స్వర్గంలో
అస్పృశలతో మాత్రం కాదు. అంతే కాదు ఈ అస్పృశలు దీర్ఘాయు
ష్మతులట— సంస్కృత భాష మాట్లాడే మహా ప్రభావం కలవారని
వింటూంటాం. వసిష్ఠ్యగస్త్యాదులైన మహర్షుల జన్మమే కారణమైన
వారికి వికాంతం ఎక్కడిదయ్యా. ఇలా చూడు—

గమనుదనము, పోగు, కల్ల మాటలు, కల్ల
కిక్కు, యాను, యేవగింపు— మరులు
మొలకలెత్తు క్షేత్రముల నొక్కటియు కావ
రాని దీను స్వర్గరాజ్యమని.

కరుక, నిరంతరాయమైన కామానుభవాన్ని కోరేవాడుంటే, వాణికి నేర్ప
పడువే పొందగలగింది— ఎలాగంటే— ఇక్కడే—

ద్వారంబు దాటెడు దాక వెన్నంటి య
శ్రువులొల్కు తర వెనాము చూడదూతి,
పొల యల్క పూని, యయ్యలు పిడి చూచోపు
తన్ను గట్టంగ వస్త్రాంతలమున,
అనునీడు మాన కలిగి వలంబియ్యె
కుపితయనా రాంతరే కుపితయైన

వానివే మర్మితుండాను కాముడు కేత)
నమ్ముతో కీర రథమ్ము తోడ.

ఇదిగో సునంద.

సునంద: అంతా నేను విన్నాను.

దేవిలకు: పాపం, సరుకంతా చెల్లిపోయింది. అమ్మాయి... రూపాంతరం!
విరహ వేదన పడు.

సునంద: చంద్రుని నుంచి అంధకారం వెలువడదు కదా.

దేవిలకు: నీకు తగిలెట్లు చల్లనిమాట అన్నావు సునందా. నీవోట అమాట వచ్చిందా
కరుక, మేం లోపలికి వస్తాం. (ప్రవేశించి) చూడమ్మాయి, ఇక వెళ
లనుకుంటున్నాను. ఇప్పుడే—

దిగజారు మొలదిట్టి దిగిట్టి వారుణీ
ఏదో కొంచెముగ సేవించి, చెలియ,
ప్రియుని గుప్పెళ్లలో సయగరముల గోరు
విరిగుతులొప్పు ముంగురుల సరిది,
కరమెత్తి పట్టు మేఖలలతో లలను
కడగంటి చూపుల గాటు తగిలి,
అడుగుల తొండర యుడిగిన రవి పైడి
తాదేటి వలె గుండు తరుణమయ్యె.

సునంద: అర్థపావైనా తాగిందే వెళ్లిపోదానికి వీలే దీవేశ.

దేవిలకు: వోహోహో. వెళ్లే తీరాలి. నా పెళ్లాం వీనుగ మరోలా ఆరాతీస్తుంది.

సునంద: నేనామెను సముదాయించ గలను.

దేవిలకు: గడుసుతనపు సాంత్వనోపాయాలను కరగని రాజల్లాగ దుర్మనః
సముదాయంపురికి లొంగడం కష్టం! ఇదిగో వెడుతున్నా. అరె.

వా పాదాలు విశ్వలమణ్యే నిడిని వెళ్లమంటున్నాయి. అబ్బా,
కడలలేకపోతున్నాను, సునందా.

నేను హద్దు విగారెడు వాడ గాను నుమ్ము
కడలి చెలియలి కట్టను గడవ నటులె:
కడలి తన చుట్టు మొల దట్టిగా గలట్టి
ఇమ్మహిని గూడ రాజల్లి యేలు గాక.
(విటుడు నిష్క్రమిస్తాడు)

[స మా స్త ము]

అతను చావలేదెందుకని ?

గుజరాతీ మూలం : భగవతీ కుమార్. హ. శర్మ

అనువాదం : గదంబెట్టి |

[భగవతీ కుమార్. హ. శర్మగారు గత పదిహేనేండ్లగా కథలు, నవలలు, కవితలు రాస్తున్నారు. ఆధునిక గుజరాతీ రచయితల సభను పంక్తిలో స్థానం సంపాదించారు ఇంతవరకు ఆరు కథా సంపుటలు, పది నవలలు, అచ్చయాయి. సాహిత్య బహుమతులు పొందారు. గత 19 ఏండ్లగా సూరత్‌లోని దినపత్రిక “గుజరాత్ మిత్ర” సంపాదక పదంలో పనిచేస్తున్నారు. Times of India కు స్థానిక విలేఖరి. — సం]

చూడు బ్రదర్, నేను చాగానే మాటాడుతున్నాను. నాకూ ఆకలి వుంది. స్వతంత్ర పోరాటపు పీఠికామ ఆకలి తీర్చుకోవలసింది. చూడండి, నేనూ కొంచెం స్వతంత్ర పోరాటపు పీఠికామ అవుతూ ఉండటం పోయాను. తప్పతా ఆ షణ్ముఖుడిదే. నేనేమో కుతూహలం కొంది... .. అతడు నాకంటే ఆరేడేళ్ళు పెద్ద. వ్యాయామం చేసిన శరీరం. తండ్రి దర్జీపని చేయడం, కొడుకు ఈ పోరాటంలో పాల్గొనడం. ఇంట్లో ఎప్పుడూ రెండు పూటలా తినడానికి తిండి వుండేదికాదు. తరాంటప్పుడు తండ్రికొడుకులను ఈ గొడవల్లో దిగువకుండా ఎలా వుంచడం? మనల్నే అందులో దించగలరు చూడు బ్రదర్, అందరి తండ్రులు మా తండ్రి మాదిరి చావకలసివుంటారా? పైగా వేణీలాల్ అంటే, గాంధీగారి ప్రభావంలో పూర్తిగా మునిగిపోయిన వాడాయె. రాట్నం వడికి ఇద్దరు బట్టలు ధరించేవాడు. దర్జీపని చేస్తూ కూడా వివేచిబట్టలు కుట్టేవాడు కాదు. కుడితే మనమెక్కడ చూడబోతాము ! ఈ వేణీలాల్ పెద్దకుమారుణ్ణి ఒక ఇంక్విజిషన్ సార్వేంటు తుపాకితో చాల్చి వేశాడు. ఈ విషయం నేను షణ్ముఖుని నోటివెంట అనేకమార్లు విన్నాను. నిజమెంతో షణ్ముఖుడికి అతని తండ్రికే తెలియాలి.

* * * *

వేణీలాల్ కూడా ఎంత పిచ్చివాడు ! కొండంత కొడుకును ఒకట్టి పోరాటంలో పోగొట్టుకొని కూడా రెండో కొడుకును మళ్ళీ అదారిలోనే లోకాడు. ఆ తండ్రి కొడుకుల కలాపాలన్నీ చూస్తూ చూస్తూ మా తండ్రి ఒళ్ళుకూడా గగుర్పాటు చెందింది. ఆయనలాంటి అనుభవజ్ఞుడైన అధికారిని రాజీనామా ఇప్పించి ‘క్విట్ ఇండియా’ ఆందోళనలోకి లాగగలిగిన వాడు ఎవడున్నాడు? ఆయనకు నా గురించి అసలే దిగులుగా వుండేవి. నేను అమాయకుడిగా వుండేవాణ్ణి. మా పాఠశాలనే షణ్ముఖుడుండేవాడు. నిజం చెప్పాలంటే నేను షణ్ముఖుణ్ణి చూసి ప్రభావితమైపోయాను. ఒడ్డా పాదపూగని అతని గౌరవార్థ శరీరం, చాంతి వెదజల్లే కండ్లు, ఇంక్విజిషనరీ పాలన విషయం విన్నప్పుడల్లా ఆ కండ్లు నిప్పులుకక్కేవి. వో మారు వో ఊరేగింపులో ఆందరికంటే ముందు రోమ్మవిళిమకొని నడవడం చూచాను. ఎంతావేశం ! మిన్నముట్టేట్టు నినా

దాలు చేసే వాడు. అతనిచేతుల్లో జండా వుండేది. ఇదంతా నేను మా ఇంట్లో తలుపుచాటున వుండి గుండె ధవధలాడు తుండగా చూశాను. అకస్మాత్తుగా గుర్రపుస్వరీ పోలీసులు లాటీలు విసుర్చా తుపాకులు ఎక్కుపెట్టి ముందుకు దూకారు. కాని అతనిపేరే షణ్ముఖుడైపోయి. జండాదించలేదు. నినాదాల మానలేదు. టవటవపా లాటీలు మోగాయి. షణ్ముఖుని తల పగిలింది. పట్టుకెళ్ళి కుటకటార్లోకి లోకారు. ఆరునెల్లు ఇక్కడ పడింది. “చూశావా, విప్లవ కారుల పరిస్థితి ఇలా వుంటుంది” అంటూ కొక్కి చెప్పాడు మా తండ్రి నాతో.

కొడుకు జైలు కెళ్ళాడు. కాని వేణీలాల్ కండ్లలో ఒక్కబొట్టు కన్నీరు కూడా నేను నూడలేదు. పైగా అంటాడూ, “ఆరు నెల్లంటే ఏముంది ? చిటికెలో గడచిపోతాయి. తరువాత షణ్ముఖుడు విడుదలై వస్తాడు. రాగానే మళ్ళీ పోరాటంలో... .. అరే ! ఏముంది ఇందులో ! పోలీసులు కొట్టిన లాటీదెబ్బలకు బదులు తీర్చుకోకుండా వుంటాడా ? ఈ మాటలు నేను మా తండ్రిగారిలో చెప్పగా “ఆ ముసలాడి బుర్ర చెడిపోయింది. ఒక కొడుకును పోగొట్టుకున్నా త్వరే లేక మళ్ళీ రెండోవాడిని. ....” అన్నాడు.

ఆరునెల్లు తరువాత షణ్ముఖుడు జైలు నుండి విడుదలై వచ్చాడు. అతడు కొంచెం కూడా మారలేదు. కాకపోతే కొంచెం చిక్కిపోయాడు. కొన్నాళ్ళ తరువాత నాకు ఒక విచిత్రం చెప్పాడు. జైల్లో ఎవరో బెంగళీ చాటు వద్ద బాంబులు తయారు చేయడం నేర్చుకుని వచ్చాడట. ఇప్పుడు దాన్ని ఇచ్చట ప్రయోగించాలను కుంటున్నాడట. అతడి మాటలు విని నేను అదిరికదాను. కాని అతడు పశువాసస్వరూ “ఏనా, సువ్వేపై నా ఆడపిల్లవా ? ఆ మాత్రం నీకు ధైర్యం లేదా ? నీవు ఇంక్విజిషన్ డప్పు తిన్నావు. నీయబ్బ నీ చెవుల్లో ఆందోళనకు వ్యతిరేకంగా విషం సోపాడు. నీ బీబితము, నీ యబ్బ బీబితము విదేశీయుల బూట్లు నాకడంకో గవని పోరాయి” అన్నాడు.

ఎంత కోడం ఎప్పించంటే, అప్పుడే ఆ మాటలు మా తండ్రికి చెబుదా మనిపించింది. ఆయన విశ్రాంతి భంగం చేసేవాడు. వెంటనే మళ్ళీ షణ్ముఖుని చేతులకు చేయిలు పడేవి. కాని నేను నీలాలో చెప్పిన గదా? షణ్ముఖుని విచిత్ర ప్రభావం నాపైన పడు తుండేది. చాంబు సంగతి తండ్రిగారికి చెప్పడానికి నాకు

దైత్యం రేక పోయింది. షణ్ముఖుడు మేడపైన గది తలుపు బిగించుకొని గంజుకొంది లోపనే వుండిపోయాడు. ఏంచేస్తున్నాడో ఎవరికి తెలుసు? కాని వాకేదో కుకూహలంగా వుండేది. కాని.....వాని ఒకనాడు షణ్ముఖుడే నాచురూపాన్ని రీచాడు. తన మేడగదిలో తలుపు బిగించి ఆ వస్తు సామగ్రి సంతా చూపించాడు. “చూడు మిత్రమా, ఈ మందు.....ఈ మేకులు..... ఈ వయర్లు.....ఈ గజా.....ఈ రసాయనాలూ.....పీల్చిన్ బిరో బాంబు తయారవుతుంది” అంటు నవ్వాడు. నా కండ్లు చెరిగి పోయాయి. వోక్లణం ఆ సామగ్రివేపు మరోక్షణం షణ్ముఖుని వేపు మార్చి మార్చి చూస్తూ వుండిపోయాను. నాకు చెమటలు పట్టాయి. తలుపు తెరవగానే బయటికి పరు గెత్తాను వెనుకనుండి షణ్ముఖుడి మాటలు వినిపడ్డాయి. “భూ పిరికి నాయలా?”

నూ తండ్రి ఇల్లు మార్చే, వుచ్చేరడచటం, కొన్నాళ్ళలో వేరే ఇల్లు దొరుకడం ముంచిదే అయింది. షణ్ముఖుని స్నేహం తప్పిపోయింది. తరువాత ఒకటి రెండు నెలలకే నూ తండ్రికి బదిలీ అయింది. మేము ఆ ఊరే పది లేనాము. కొన్నాళ్ళ తరువాత పత్రికలలో వార్తలు వచ్చాయి “బాంబులుతయారు చేస్తుండగా ఒక ముసలివాడు చనిపోయాడు. అతని కొడుక్కు వళ్ళు కాలింది” నిజానికి అది వేణీలాల్ షణ్ముఖులవారే. నూ తండ్రి ఆ పేరు నాకుచూపించి “చూశావా బాబూ! చెడ్డమనుషులకు ఫలితం చెడుగానే వుంటుంది” అన్నాడు. నేనేమీ మాట్లాడ లేదు. కాని షణ్ముఖుడి ప్రవాళవంతమైన రూపము, అతడి కండ్ల కంటి నా ఎదుట కదిలిపట్టు నిలిపింది.

★ ★ ★ ★

ఆ సంవత్సరం వర్షం బొత్తుగా పడలేదు. అందువలన కూడా మాకు రంనాస్పే! “స్కెంసెట్ రిలీఫ్ ఆఫ్ డ్రైవ్స్” ప్రారంభించింది, రైతులకు తక్కువే ఇవ్వండి. లిండిగింజలు నమకూర్చండి, “ఒకవేళ వర్షాలు ఎక్కువగా పడితే, నలచు వస్తే కూడా మాకు విశ్రాంతి వుండదు. “సహాయక సామగ్రి చేకూర్చడం మంత్రిగారి టూర్ ఆరేంజీ చేయండి. పత్రికలలో ప్రకటనలు యివ్వండి. ఎవరైనా ఎక్కడైనా నిరక్ష ప్రశం పూనితే అరగ్గే అణగద్రొక్కండి.” ఈలాంటి పై పనులు రుంపెత్తుతుండేసరికి అరాంటిస్టుగండా మా తండ్రిగారు కరువులో అవికమానం వర్షివల్లున్నదని అంటూ వుండేవారు. స్వతంత్ర్య పోరాటపు వీరు లకు పెన్షన్ ఇచ్చే పక్షం విషయం విని నూ తండ్రిగారి ప్రతిక్రియ ఎలా వుంటుంది? బహుశా: ఆయన అనేవాడు .....

లసేరోని ఎయిర్ కండిషనర్ కు చెవికానికి ఇవారే ముహూర్తం దొరి కిందా? దగ్గర్నూ, అంతా గాడిదల్లా తయారయారు. ఎయిర్ కండిషనర్ ను దాగు చేయించమని చెప్పిస్తోన్నా ఎప్పటినుంచో చెబుతున్నాను. కాని వినేవాడె వరూ? అతడు కూడా స్కెంసెట్ రిలీఫ్ పనుల్లో మునిగివున్నాడు. అందు లోనూ చాకచక్యం గలవాడు.

నా ఛాంబర్ లో మరో నాలుగు కుర్చీలు వేయించమని ఆ పటేల్ తో చెప్పాను. కచ్చెర్ కంటే సన్నకర సేవాంధుల సంఖ్య ఎక్కువయింది. కాని అటు సుమూల్రం రుంపెత్తి ఎక్కడుంది. అటున కూడా పోలిటికల్ సఫరర్స్ గా

వర్క్ పడ్డాడు. దొంగవెధవ. అంచాలు కూడా తీసుకుంటున్నట్లున్నాడు. నేను, వాణ్ణి ఆపాద మన్నికం ఎరుగుదును గదా? ఎవడిఫలితం వాడు అనుభవిస్తాడు చూసే చూడనట్టు ఊరుకోవలసి వస్తుంది. రేకపోలే మనర్ని కూడా కాలు వేస్తాడు. పీళ్ళంతా విషపచ్చలు. పీళ్ళనెవరు నమ్ముతారు.

★ ★ ★ ★

మళ్ళీ ఎవరూ, ఛాంబర్ తలుపు తేళారు? నాకు తెలుసుగా? పటేల్, ఈ రునాస్పే మళ్ళీ.....

‘సార్, మీతో మాట్లాడాలని ఎవరో వచ్చారు.’

పటేల్ చెప్పాడు.

‘పటేల్, నువ్వే సరిచెప్పి వంపరదా?’ నేను అలవాటు ప్రకారం అనే చాను. తరువాత మళ్ళీ ‘చూడు, పటేల్ స్వతంత్ర్య పోరాటపు వీరుడెవరైనా వస్తే అతణ్ణి రోపంకు అడుగు పెట్ట నివ్వవద్దు. నువ్వు పై పై మాటలు ఏవో చెప్పి.....’

“సరేసార్, కాని ఇతనెవరో తమరినే కుసుకువలంటున్నాడు. తనకు మీరు తెలుసునని కూడా చెబుతున్నాడు.”

‘స్వతంత్రం వాదా?’ అని అడిగాను. పటేల్ బాబు చెప్పబోతున్నాడు. ఇంతరోనే తలుపు తెరచుకొంది. ఒక ముసలాడు లోపంకు జొరబడ్డాడు. నాకు విసుగు కలిగింది. విసుగు పడవలసిందే, అనుమతి లేనిదే, నా....డిస్ట్రీ కచ్చెర్ ఛాంబర్ లోకి ఎవడంటేవాడు జొరబడితే వసులెలా సాగురాయి. కాని ఇందులో పటేల్ తే తప్పు. అతడు ఇరగ్గే బయటకు ఎందుకు లాగివేయ లేదు. ఇంకో బమాను ఏంచేస్తున్నాడు? ఈ మనిషి నడుం వంగిపోయింది. మురిపిబట్టలు, మాసిన గడ్డం చేతులోకర్ర. వో కన్ను లొప్పుపోయి మరోకన్ను కవబదుతుంది. సంస్కారంరేనిజాట్టు. నేను అతన్నేచూస్తూ వుండిపోయాను. అతడు నావేపు సడివాడు. నాకు చేతులుబోడించాడు. తరువాత అరని గొంతు సాగింది. వణకిపోతూ వుంది. అయినా చావు సమీపించిన సింహగర్జన మాదిరి వుంది.

‘సార్.....’

నాకు వోణుకు పుట్టినట్లయింది. ‘సో, ఇప్పు ఇంపాసిబుల్’ నేను గట్టిగా పెదాలు దొక్కుకొని, వో చూపు అరని మీద విసిరి, మళ్ళీ టేబుల్ మీదవున్న ఫయిల్స్ లో.....

అతడు మళ్ళీ పిలిచాడు — సార్.....

ఇకనాకు దైత్యం సన్నగిల్లింది, నేను రుంకె వేళాను.

“ఏం కావాలి సీకు? అనుమతిరేకుండా లోపలికి ఎందుకొచ్చావ్? నడువ్ బయటికి. వెంటనే?”

సార్ సార్, నేను షణ్ముఖుణ్ణి.....వేణీలాల్ కొడుకును..... కచ్చెర్ క్రితం నేను మీ పొరుగున వుండేవాణ్ణి. స్వతంత్ర్యపోరాటంలో

సాలోచనాల్ని. తమరు మా ఇంటికి. . . . . బాంబుపేలి నాకు ఒక కన్ను పోయింది. ఇప్పుడు నేను దుర్విద్యుల్ల య్యాను. సార్. . . . . దయ చూపండి.. నాకు పెన్షన్ ఇప్పించండి. మీరే నాకు ఆదారం. ఆకలితో చచ్చిపోతున్నాను. పెన్షన్ రూకలు యిప్పించండి. నేను ఏలాగో జీవితం గడుపులాను . . . . . తమరునన్ను ఎరుగుదురు. . . . . నేను మీపేరు విని వెరుగెత్తుకుంటూ వచ్చాను. మీరు గుర్తించి దయ చూపండి."

నేను న్యాయులత చెందాను. రెండు చేతుల్లో తలనట్లుకుని పెద్దగా అరచాను.

'నేను ఎవర్నీ. . . . . ఎవర్నీ ఎరగను. నిన్ను. . . . . నిన్ను కూడా ఎరగను. . . . . వెళ్ళిపో. . . . . వేరే, ఇతణ్ణి బయటకు లాగివేయ్. ఏం చేయారో చేసేయ్ . . . . ."

కొద్దిక్కుదాల్లోనే అతని ఆ గుండెలు పిండే మాటలు తొలిగి పోయాయి. ఛాంబర్లో మళ్ళీ ప్రశాంతత ఏర్పడింది. కళ్ళువిప్పి నలువేపుల చూశాను.

ఎవరూ లేరు. ఆ . . . . . ఇప్పుడు ఎంత చాగుంది. కోటుజేబులో నుండి చేతిగుడ్డ తీసుకొని ముఖాన చెమట తుడుచుకున్నాను. ఒక వేడినిట్టూర్పు నిడిచాను. ఎటువంటి మనుషులు వస్తూంటారో తెలియదు. వచ్చినవాండ్లందరూ చెబుతున్నారు. 'సార్ మీరు నన్ను ఎరుగుదురు.' నేను సరిగ్గానే జవాబు చెప్పాను. 'నే నెవర్నీ ఎరగను. వెళ్ళిపో!' అవుతూ? ఇందులో నేనేమైనా రప్పు మాట్లాడానా? నేను ఇలాంటి షణ్ముఖణ్ణి ఎప్పుడెరుగుదును? నాకు తెలిసిన షణ్ముఖుడు రొమ్ము విరచుకొని నడిచేవాడు. నినాదాలు చేసేవాడు. జండా ఎగురవేసేవాడు. . . . . మరి. . . . . ఈ. . . . . సార్! సార్! దయ, కృప . . . . . సహాయం, ఆహ్, ఒహ్! షణ్ముఖుడు బాంబు పేలినపుడు ఎందుకు చని పోలేదు. అతడు చచ్చిపోయివుండవలసింది.

ఏయిర్ కండిషనర్ నడవడం లేదు, అందువల్లనే ఈ రోజు చెమటలు పడుతున్నాయా?

“అశ్రువు”

“వాగీశ్వరి”

క్రస్మీరూ, కస్మీరూ

నీ వెనక కథ ఏమిటి?

“నన్ను కన్నవారికి తెలుసు”

కన్నీటిని గన్న కళ్ళూ కళ్ళూ!

కన్నీటి గాథ ఏమిటి?

“మా యజమానికి తెలుసు”

యజమానీ, యజమానీ!

అక్షిణలిల స్వామీ!

కన్నీటి కథ ఏమిటి?

“అయ్యా, కన్నీటి కథా?”

గాలి తగిలినా కదిలిపోయే అచుభూతి యంత్రం

ఒక్క గుండెకే తెలుసయ్యా!”

గుండెని పరికరించగానే

గుండె విడిపోయింది —

*

*

*

*

*

అయ్యా,

అశ్రువు!

కను గొలుకుల నించి జాల్వారే

ఒక నూరు పాయల (నది) శతదువు —

ఇది,

విప్యకో, విందుకో, ఉప్పగా కదులుతుంది —

ఉప్పెనగా ఉబుకుతుంది —

ఇది,

గుండె గుండెనీ తన మౌన భాషతో కలుపుతుంది —

జాలితో తడుపుతుంది —

ఈ కన్నీటి నంటి

వీణెన్ని గాథా సప్తశతుల చిత్ర విచిత్ర గతులు!

ఈ కన్నీటి గట్టున

ఎంతమంది నవాబులు, గరీబులు, రక్తులు,

బక్తులు, రుజ్జుగస్తులు!

దీనులు, హీనులు, నిద్రాలన దర్శింపబడు!

ఈ కన్నీటి మీద కొట్టుకుపోతూ
ఎన్ని రంగు రంగుల కలల పీటలు !
ఈ మున్నీటి కింద,
ఎంత రహస్యా గాథం !

అర్ధరాత్రి, అకస్మాత్తుగా, ఉయ్యాలలో లేచి కూచుని
అతి శబ్దంగా రోదించే పసిపాప బుగ్గమీది కన్నీటి చాటలో
తెలీని ఉప్పని రహస్యం —
చాబోతూ, చావు మర్మం చెప్పబోతూ, మాట రాని
మనిషి కన్నీటిలో గడ్డ కట్టిపోయిన
మరణ మౌన రహస్యం —
గుడి కళ్లలో సుళ్లు తిరిగే భగ్న బాష్పరహస్యం —
అతి నవ్వు తడిసిన కన్నీటి ధవళ రహస్యం —
గోమాత కనుల బాష్ప బిందువులోని నీల రహస్యం —
పక్షి అశ్రు రహస్యం —
పరమ హంస ధ్యాన సమాధిలో కనురెప్పల మధ్య మొలిచిన
తరళ ముత్యంపు రహస్యం —
ఆకాశం చెంపలమీది కన్నీటి చుక్క రహస్యం —

ఎవరు విప్పగలరు ?
ఎవరు చెప్పగలరు ?

ఈ దారి పొడుగునా అశ్రు భరా వనత శిరస్సులు !
ఈ చుక్క అడుగడుగునా కదుష కజ్జల బాష్ప సరస్సులు !

* * * * *

అయ్యా,
అశ్రువు,
అనంత మనోభావానుభవ ప్రపంచానికి
పరిణత రసరూపం !
అదృతం దీని విశ్వరూపం !
అది కరుణార్ద్రమాయెనా
గుండెలో మానవత్వం పల్లవిస్తుంది !
అది అట్టుడికి ఉడికి వేడెక్కెనా
అగ్నిగా విప్లవిస్తుంది, దహిస్తుంది !
అవును మరి, అలాగే
అశ్రువులోంచే అది కావ్యం పుట్టింది —
జీవన కావ్యానికి అశ్రువే ఆది —
ప్రతి మాతృ సృష్టికీ అశ్రువే పునాది

చందోదర్శనం [నాటిక]

శ్రీ గంటి శ్రీరామమూర్తి

(ప్రమయం : ఉపయ సంభ్య— పట్నం కిరికెలాచావారు. గజగల ప్రవాహం
సెలయేటి ధ్వజం)

(ప్రవేశం: రావ్య కంఠవాసిష్ఠ గణపతిశాస్త్రి ఉరవ్ "నాయన",
"దైవరాతి, 'సుభస్వ', నారాయణ మనపాతి, వాసుదేవశాస్త్రి మొదలైనవారు.
నాయన భార్య విశాలాక్షమ్మ. 'నాయన' వయస్సు సుమారు 32 సం. లు.
మిగతావారు సుమారు 25 సం. ల వారు. విశాలాక్షమ్మ వయస్సు సుమారు
25 సం. లు)

నాయన:— వత్సా! దైవరాతా!

దైవరాతాదు:— అంతయండి గురుదేవా!

నాయన:— మాశవా ఈ ప్రాంతం ఎంత దర్శనీయంగా ఉందో! కాంతి
విశృంభంగా యిక్కడ సర్దిన్నున్నట్లు నిశ్చయమైంది.

దైవరాతాదు:— అవును గురుదేవా! ఈ పవిత్ర కుండలినీ ప్రవాహం, యీ
పాడుపడ్డ 'పక్షి' క్షేత్ర మహాత్మాన్ని మధుర కంఠంతో గానం
చేస్తున్నట్లుంది.

విశాలాక్ష:— ఏ క్షేత్రంలోనూ అనుభూతికి రాని ఏదో ఒక భావం ఒక
ఉద్వేగం యీ క్షేత్రంలో కలుగుతోంది నాకు. ఇక్కడే కొంతకాలం
ఉన్నా చోటునుందామని ఉంది.

నాయన:— అవును విశాలా, నీవు చెప్పింది నిజం. ఈ క్షేత్రం ఇతర క్షేత్రాల
కన్న విశిష్టంగా కనిపిస్తోంది. ఆధ్యాత్మ చింతనకు ఎంతో అనుకూల
మైన వాతావరణం ఇక్కడ కనిపిస్తోంది. (చుట్టూ పరికిస్తూ)
ఏమిటీ స్థల వైభవం! ఇలా చూడండి. ఈ నది ఒక చోట పాము
పిల్లలా అతి సన్నగా మరొక చోట విస్తృత నీటి ఫణాభంగా వెడల్పుగా
ఇంకో చోట సహస్రభా భిన్నమైన ధారా ప్రవాహంతో వివిధ రీతి
లతో విలా ప్రవహిస్తోందో చూడండి. దైవరాతా! ఇలా రా! ఆ కుండలీ
దండ ఈ క్షేత్రాన్ని ఎలా పరివేష్టించి ఉందో చూడు. ఈ క్షేత్ర
భవగోళిక స్వరూపం ఎంత స్ఫూర్తివంతంగా ఉందో చూడు!

దైవరాతాదు:— పవిత్ర పరివేష్టితమైన యీ క్షేత్రం మానవ కలాపాన్ని
స్ఫురణకు తెచ్చింది గురుదేవా!

విశాల:— అవును. నాకూ అలాగే అనిపిస్తోంది. ఈ నదీ ప్రవాహ గమనాన్ని
చూస్తూ ఉంటే అజ్ఞా చక్రాన్ని బేదించుకొని సహస్రారం వైపు
ప్రవహించే కుండలినీ తక్కి స్వరూపం జ్ఞాపకం ఎస్తోంది.

నాయన:— నిజమే. ఈ నది సార్థక నామగోదరు. ఇది మానవ శరీరంలోని
కుండలినీ శక్తిని అంకితమిస్తుంది. అందుకే మూర్ఖులు దీని కుండలినీ
నదిగా వర్ణించారు. ఈ స్థలం పూర్వం జమదగ్ని మహర్షి యజ్ఞం
చేసిన పుణ్యస్థలమని పురాణాలు చెప్తున్నాయి. ఇక్కడి రేణుక దార్శవ
రాముని మాతృమూర్తి అనడంలో సందేహంలేదు.

విశాల:— జమదగ్ని జాయ అంతటి మహిమాన్వితురాలా?

నాయన:— ఆహో సందేహమా! ఆమె సౌక్యాత్మా యింద్రాణి అంశావతారమే
సుమా: ఆమెయే మొన్న మన కల్యాణరాముని కలలో కనిపించిన కారుణ
మూర్తి. రుడి ఆమె దర్శనం చేద్దాం.

దైవరాతాదు:— ఈ పవిత్ర క్షేత్రంలో మన తపస్సు తప్పక ఫలించు
అంతర్ధ్యాని ప్రభోదిస్తోంది గురుదేవా!

నాయన:— మంచిది. తథాస్తు.

(అందరూ అలయాదిముఖంగా నడుస్తారు)

నాయన:— నిరాశంజరంగా ఉన్నా, యీ వివిక్త రమణీయ ప్రదేశంలో యీ
దేవాలయం ఎంత స్ఫూర్తిదాయకంగా ఉంది.

వాసుదేవశాస్త్రి:— క్షణం యిక్కడ విశ్రమిద్దాం గురుదేవా!

నాయన:— సరే, అలాగే కానియండి.

(అందరూ కూర్చుంటారు. క్షణం నిశ్శబ్దం)

విశాల:— సుభవా, చూడు గురు దేవులకు ఏదో ఆవేశం వచ్చినట్లుంది. ఉన్న
ట్లుండి హఠాత్తుగా లేచి ప్రదక్షిణం ప్రారంభించారు.

సుభస్వ:— అవునుమ్మా, గురుగారు ధ్యానముద్రలో ఉన్నారు. విద్రుతో నమి
స్తున్నట్లు, ఏదో గొణుక్కుంటూ ప్రదక్షిణలు చేస్తున్నారు. వోహో
అబ్బర్యం! నాయన ఉచ్చస్వరంలో గానం చేస్తున్నాడు. నిశ్చయం ఆ
దివ్య వాణి!

'మర నిశ్చరచ్చరణ రేణుకా
జగదధీశ్వరీ జయతి రేణుకా'

(అందరూ లేచి పల్లవి అందుకుంటారు)

అందరూ:— సురశిరచ్చర చరణ రేణుకా
జగదధీశ్వరీ జయతి రేణుకా

నాయన:— దేవతా శిరో దేశ లాలితం
రేణుకా పదేది శాస మేమురం

అందరూ:— సురశిర చరణ రేణుకా

వాయన:- కుండలీపురీ మండనం మహా:
కిమపీ భాసతాం మమనదాహ్వాది

అందరూ:- సురశిరశ్చరణ రేణుకా

వాయన:- మస్తకైతవం వస్తు శాశ్వతం
అస్తిమే సదా ఉన్నదం హ్వాది

అందరూ:- సురశిరశ్చర చ్చరణ రేణుకా

వాయన:- ఆది నారితే పాద పంకజం
స్ఫురతు మే మన: సరసీజే సదా.

అందరూ:- సురశిరశ్చర చ్చరణ రేణుకా

వాయన:- కేవలం వదో: సేవకోస్మితే
వేద్మినేతర ద్వేద సన్నతే

అందరూ:- సురశిరశ్చర చ్చరణ రేణుకా

వాయన:- హృదయతేజున: సముచితోణువా
పరిచయోందికా పాద రేణునా

అందరూ:- సురశిరశ్చర చ్చరణ రేణుకా

నాయన:- జనని కుండలీపుర నివాసిని
పరిభరామ వత్సస్య మామిమం.

అందరూ:- సురశిరశ్చర చ్చరణ రేణుకా

నాయన:- చరణ మంజుతే చరతు మే హ్వాది
ఇయమనామయే ప్రార్థనా మమ

అందరూ:- సురశిరశ్చర చ్చరణ రేణుకా

వాయన:- భుజగ కంకణ ప్రభృతి సంస్తుతే
భుజ భువామర్చేన్ననిపాహిమాం

అందరూ:- సురశిరశ్చర చ్చరణ రేణుకా

వాయన:- కుండలీ పురీ మండ నాయితా
గణపతి స్తుతా జయతి రేణుకా

అందరూ:- సురశిరశ్చర చ్చరణ రేణుకా

(గుడిలో గంటలు వ్రోగుతాయి)

దైవరాతి:- సుధవ్యా చూడు! మన గురువర్యుల ముఖం విరా జాజ్ఞల్య
మానంగా వెలిగిపోతోందో!

మధన్య:- దేవి స్వరూప సాక్షాత్కారానికి నోచుకున్న ఆ విశాం విస్ఫురిత
జేత్రాల అపూర్వ శోభ వర్షనల కందనిది మమా! గురుదేవుల తేజస్సు
దుర్నిరీక్ష్యంగా ఉంది.

(అందరూ దేవాలయ దవీరప్రదేశానికి నిష్క్రమిస్తారు. అక్కడ
విశ్రమిస్తారు)

నాయన:- నాయవలారా! ఒక్క మాట.

అందరూ:- సెలవియ్యండి గురుదేవా!

వాయన:- ఈనాటి రేణుకా దర్శనం నాకొక అపూర్వానుభూతిని, స్ఫూర్తిని
కలుగజేసింది. రేణుక నాయందు పూర్తిగా ప్రసన్నురాలైంది. ఈ
అవకాశం జారవిడువను. నా తీవ్ర తపశ్శక్తిచే తిరిగి దేవీదర్శనం
పొంది, వేదోక్త అస్త్ర విద్యను గ్రహించి, భరతఖండాన్ని విషదవిర్జితం
చేస్తాను. ఇదుగో, ఎప్పుడో ఆ కనబడే కచేరీ గడియారానికి అసతి
దూరంలోనే తీవ్రవైస తపస్సు ప్రారంభిస్తాను. పగలుపవసించి,
రాత్రి పాలు మాత్రం తీసుకుంటాను. ఈ కఠోరముని పుత్రి నా లక్ష్యం
సిద్ధించేవరకు నిరంతరంగా సాగతుంది. మీరు వెళ్ళండి.

దైవరాతుడు:- క్షమించండి గురుదేవా! ఏనాడు మీ శుశ్రూష ప్రారంభిం
చేసో, అనాటి నుండి యీనాటి వరకూ, మీ తపో యాత్రలన్నిటి
లోనూ భాగస్వామినయ్యానే, మీతోబాటే నేనూ తపిస్తూ వచ్చానే
నదీ తీరాల్లో, కొండ గుహల్లో, శార్దూలాది నానా క్రూర మృగాకులిత
నిర్జనకాంతార మధ్యంలో, మహేంద్రపర్వత శిఖరంమీద, భువనేశ్వ
రాది క్షేత్రాల్లో, ఘోర తపస్సు మీ ఆజ్ఞాబద్ధుడనై మీతో సహా
చేస్తూ వచ్చానే, ఈవేళ మీ అనుగ్రహం నాకెందుకు కరువైంది
గురుదేవా! ఆసతియ్యండి గురువర్యా! నేను కూడా యిక్కడ తపస్సు
చేసుకుంటాను. మీ కరుణాతిరేకం చేత దేవి నన్ను కూడా అనుగ్ర
హిస్తుంది. అంజలించి అర్చిస్తున్నాను గురుదేవా! అనుగ్రహించండి
(పాదాలపై పడును)

వాయన:- నాయనా! దైవరాతీ! లే! నీ కోర్కె నేనెప్పుడైనా కాదన్నానా?
దేవి నీ చేత ఏ మహాత్కార్యం చేయించనున్నదో ఎవరెరుగుదురు. లే
నాయనా! లే! మనిద్దరం నరనారాయణులలా తపస్సు చేసి చరిత్రార్థుల
మవుదాం. దేవిని ప్రసన్నం చేసుకొని మంత్ర శక్తిని, నిరుపమాస్త్ర
తీని సంపాదిద్దాం. పరరాజులను పారద్రోలి, భరతమాతకు దాస్య
విమోచనం చేద్దాం. వీడిత ప్రజానీకానికి శాంతి సౌఖ్యాలను ప్రసా
దిద్దాం. లే వత్సా! లే! మన తపస్సు భరతఖండానికి శ్రీరామ రక్ష
కావాలి.

దైవరాతుడు:- ధన్యుణ్ణి గురుదేవా! ధన్యుణ్ణి.

విశాం:- నా చిన్ని కోరికను కూడా మన్నించండి స్వామీ. ఈ క్షేత్రంలో
అడుగు పెట్టగానే నాలో తపో వాంఛ రేకెత్తింది. స్త్రీ జనోద్ధారకు
లైన మీరు నాకు తప్పక అనుమతిని ప్రసాదించగలరు.

నాయన:- విశాలా, నా సహధర్మచారిణిని, నీ కోర్కె కాదనగలవా? మన పవిత్ర
తపస్సు చేత దేవి తప్పక ప్రసన్నురాలవుతుంది. సుధవ్యా, ఘనపాతి,
వాసుదేవశాస్త్రి మీరు పని వినండి. మెలకువగా ఉండండి.

అందరూ:- జయోస్తు గురుదేవా! జయోస్తు!

(అందరూ నిష్క్రమిస్తారు. నాయన, విశాలాక్షి, దైవరాతి ధ్యానంలో
మునిగిపోతారు. తపస్సూచకంగా ఓం... ఓం... ఓం...
వాదం వినిపిస్తుంది.

కొన్ని రోజుల తర్వాత ఒక సాయంకాలం)

మధన్య:— గురుదేవా, ముప్పై రోజులు గతించాయి. ఈ ఘోర తపస్సుతో చిక్కిళ్ళయ్యేపోతున్నారు. ఇంకా ఎంతకాలం మీ తపస్సు. నాకు భయంగా ఉంది గురుదేవా!

వాయన:— నాయనా భయపడకు. నా తపస్సు ఫలించి, వేద దర్శనం ఆయే దాకా మీ దీక్ష సాగవలసిందే. మధ్యలో శరీరం రాలిపోతే రాలిపోనీ. మాతృదేశ వినిర్ముక్తికై మీ తపస్సు హితమైతే అంతకన్న కావలసిందేముంది. మంత్ర దర్శనం అయినాకే విరతి. ఈ నిర్ణయానికి తిరుగు లేదు.

మధన్య:— ఈ పాఠాగమించండి స్వామీ!

వాయన:— మంచిది. ఇటులే. ఇంకా తపించడం విశాలకు మించిన పని. అందుకే ఆమెను విరమించని ఆదేశించాను.

మధన్య:— మంచిది గురుదేవా! ఇక శుభం.

(అర్ధరాత్రి గడియారం టంగ్...టంగ్...టంగ్... వచ్చేందు మార్పు కొడుతుంది)

మధన్య:— అబ్బా వచ్చేందేంది. ఇక నిద్రపోతా. — అరే! ఏమిటిది? ఆశ్చర్యం! మా గురుదేవులేనా అది. ఏమిటలా పెరిగిపోతున్నారు. తాళ ప్రమాణమైన మీ మానవాకారం నడక ప్రారంభించింది. అమ్మో! భయం వేస్తోంది. ఘనపాతీ, వాసుదేవా— అయ్యో! ఎవరూ పలకరేం? ఆడుగో ఆ రూపం అంగలేస్తూ ప్రకారం దాటి ఆలయం ప్రవేశించింది. మీరుమిట్లు గొలిపే. ఆ కాంతి ఏమిటి? ఆ చుక్కాంతి వెలుగు— మీ భేతాశ్చమూర్తి. అయ్యో తల తిరిగిపోతోంది. అంతా తిరిగిపోతోంది. గిర గిర గిర గిర తిరిగిపోతోంది. అమ్మో (పడిపోతాడు) (ఉదయం పమయం— గుడిచో గంటలు)

మధన్య:— గురుదేవా! రాత్రి జరిగిన వింత తలుచుకుంటే శరీరం యిప్పటికీ గుర్పొడుస్తోంది. అనలేం జరిగిందో కలవిస్తారా?

వాయన:— నిన్న రాత్రి నా జీవితంలో స్వర్ణాక్షరాలతో లిఖించడగిన గొప్ప పమయం. గొప్ప సంఘటన. సుధన్వా! నా తపస్సు ఫలించింది. నా కం జగన్మాత మహేశ్వరి ఇంద్రాణి రేణుకా రూపంలో జ్వలంగా నా ప్రాణం సాక్షాత్కరించింది. ఉపసత్వాబుడికి శవంలా శవాననంలో ఉన్న నా ఉరులపై ప్రణం చేసి, పైగ చేసి, తన వెంట రమ్మని అవ్వ వింది, దేవాలయాంతర్యాగంలోకి తీసుకువెళ్లింది. నా శరీరం అప్పుడు మేరుతుల్యంగా పెరిగింది. ఆమె నన్ను ఏక ముఖ కుమారస్వామి దగ్గ రకు తీసుకువెళ్లింది. కుమారస్వామి శక్తిని తాను గ్రహించి నాకు అందించింది. ఇదిగో మీ భుజాలపైవే ఆ శక్తిని ధరించాను. మళ్ళీ విద్రాహితే నడచి ఎచ్చి యథాప్రకారం శవాననంగా పవ్వలించాను. మళ్ళీ ఆ కారుణ్యమూర్తి నా తొడను గోట గీరి లేపింది. చూడు, మీ ప్రణాలు ఎలా ఉన్నాయో యిప్పటికీ! ఏమని చెప్పను అదివ్యాసు భూతిని. మళ్ళీ కుమారస్వామి నుండి శక్తిని గ్రహించి నాకిచ్చింది. ఆమె అద్భుతమైంది. ఇంతలో ఒటాధారి భగవాన్ పరమరాముడు

తన గండగొడ్డలితో సాక్షాత్కరించి నా వైపు కారుణ్య దృక్పథాలు ప్రసరించి నిర్గమించాడు. నా నోట అప్రయత్నంగా—

“రాయస్కామో వ్రజ హస్తం సుదక్షిణం
స్మృతోనీతరం హువే!”

అన్న ఋజుమంత్రం దూసుకు వచ్చింది. ఆ సూక్తమంతా వెంటనే జ్ఞప్తికి వచ్చింది. వర్ణించాను. నా నోట వచ్చిన మంత్రం విరాట్ శం దంరో ఉండి, ఆ సూక్తంలోని మిగతా మంత్రాలకన్న విలక్షణంగా ఉంది. చటుక్కున ఆ మంత్రమే మహాస్రమని ద్యోలకమయింది. దేవి నాకా విధంగా దివ్యాస్రాన్ని అందించింది. ఆనాడు వాసిష్ఠుడు దర్శించిన మహా మంత్రం మళ్ళీ ఈనాడు వాసిష్ఠుని దర్శన మిచ్చింది. దివ్య చక్కుర్లో చూపైన మంత్ర దర్శనంతో నేడు నేను నిజంగా మునినయ్యాను. నేను గణపతి మునిని— నేను గణపతి మునిని— ధన్యుణ్ణి సుధన్వా! నా జన్మ వఫలమైంది.

మధన్య:— ఇది గురుదేవా! మా అహో భాగ్యం. ముమ్మాటికి మా మహా భాగ్యం యిది.

వాయన:— అగు. ఒక్క క్షణం అగు సుధన్వా! మన దైవరాతుని నోట ఏదో శబ్ద పరంపర వస్తోంది విను.

మధన్య:— (వినుట నభినయించి) మునివర్యా! ఏదో అస్పష్ట శబ్ద పరంపర ఇలాని ముఖత: నిర్గమిస్తోంది.

వాయన:— ఏ మాతృకం! ఏమిటి అపూర్వ అనిర్వాచ్య శబ్ద సందోహం. ఓహో ఈ శబ్దాలు అస్పష్టమైనా నియంతగా వస్తున్నాయి. ఏదో విలక్షణ వైనం లయ వినిపిస్తోంది. అంతరంతరాళాలో నిస్సృతి మర్మాన్ని తాకుతోంది.

(ఒక్క క్షణం నిశ్శబ్దం. ఈ మంత్రం వినిపిస్తుంది.
ముస్తే దేవి సప్తవ చంద్రమసేహమూర్తిని
రసం విదామి జిహ్వ యా పరస్వత్పాస్తవచాచః)

వాయన:— అనుగృహీతోస్మి, మాలా అనుగృహీతోస్మి.

మధన్య, ఘనపాతీ వెంటనే వ్రాత సామగ్రి తీసుకురండి. జగన్మాత మన్ని పూర్తిగా అనుగ్రహించింది. అవి ఋజుమంత్రాలు. అవి నే వింటున్నాను. అవి పరమేశ్వరుని నిట్టూర్పులు. చిన్నప్పటిగా వినవడు తున్నాయి.

“ముస్తే దేవి సప్తవచంద్రమసేహ మూర్తిని”

అహో ఏమి నా అద్భుతం. ఛందో దర్శనం అయింది. ఋక్కులనే విన్నాను. ఋక్కులనే చూశాను. మంత్రద్రవ్యమైన నేను మీ ఋక్కులను అన్వయ భాష్యం వ్రాసి తరిస్తాను. ఈ గణపతిముని చరితార్పడు. సుధన్వా, ఈ గణపతిముని నిజంగా చరిత ర్పడు.

మధన్య:— గురుదేవా! ఏనాటి పుణ్యమో మీ శిష్యునికం.

వాసుదేవ:— మా జన్మలు తరించాయి. గురుదేవా!

మనపాటి: జయోస్తుతే, గణపతిమన! జయోస్తు.

అందరూ:— జయోస్తుతే వేద విదాం వరేణ్య:

జయోస్తుతే మంజరి వాగ్విలాస:

జయోస్తుతే మాతంగ మునింద్ర చంద్ర:

జయోస్తు శ్రీ మాతృ కటాక్ష శిష్య:

దైవరాతుడు:— (కళ్ళు అందాశ్రువులతో, గురుడేవా ధన్యోస్మి! అల్పదనైన నా నోట వేద ఋక్కులు పలికించి మీ తపశ్శక్తి, అనన్యం. అపూర్వం. జహుధా సంస్తవనీయం.

నాయక: (దైవరాతుని కాగలించుకుని) హల్లూ! నీ వల్పదనా? ఎలాగయ్యా? నీవు పవిత్రమూర్తివి. మంత్ర దర్శనం చేసిన బ్రహ్మర్షివి. ఈనాడు

మనకు లభించిన ఈ ఛందోరాశికి నీవే ఋషివి. నీవు నరుడవు. నేను నారాయణుడను. నీవు మంత్రానివి. నేను భాష్యస్మి. నీవు శబ్దానివి. నేను లర్థాన్ని. నేను వసిష్ఠుడను. నీవు అపర విశ్వామిత్రుడవు.

“ఇదంతే మన్యతే ధీరా: నవీనం మంత్ర దర్శనం గంభీరం దైవరాతస్య తేషాం నశ్యంతి సంశయా:

దైవరాతుడు:— ధన్యోస్మి గురుదేవా! ధన్యోస్మి.

అందరూ:— “జయతు భరత క్షోణి భండం విషవ వివర్జితం

జయతు గణపత్య క్షేమం విభాతుమనా ముని:

జయతు రమణస్త్వైవార్యో మహర్షి కులాచల:

జయతువతయోర్భూతా పూతా మహేశ విరాసినీ”.

రేపటి కవిత్వం

శ్రీ నూతలపాటి గంగాధరం

నిన్న సృష్టింపబడినదైనా, రేపు సృష్టింపబడేదైనా సైనిక స్వభావాన్నిబట్టి సాహిత్యాన్ని మూడు రకాలుగా విభజింపవచ్చు.

ఒకటి—లభాత కల్పరథలో నిండింది.

రెండు—కల్పరథని వాస్తవం చెయ్యడానికై ప్రయత్నించేది.

మూడు—వాస్తవాన్ని కల్పరథ చేసేది.

వీటిని వరుసగా నిన్నటి కవిత్వం, నేటికవిత్వం, రేపటి కవిత్వం అని పిలువవచ్చు.

కొంతమంది సమాజాన్ని ముందుకు నెట్టడానికి, ఎన్ని కష్టాలైనా పడతారు. మరికొందరున్నారు—వారు ఆ సమాజాన్నే వెనక్కినెట్టడానికి ఎన్ని చీవాట్లైనా తింటారు. పోనీ—ఎన్ని సన్మానాలైనా చేసుకుంటారు. ఒకటి వివేకంతో కూడిన జనైతే మరొకటి వారి లబిషేయాన్ని ప్రతిదీనించే దపుతుంది. సమాజాన్ని ముందుకు నెట్టాలనే ప్రయత్నానికి ముందుమనలోని కొన్ని అంధ విశ్వాసాలను వదలగొట్టాలి. మూఢాచారాలను రూపుమాపాలి. శాస్త్రీయ సత్యాన్ని తెలియ తెయ్యాలి. అన్నిటికన్నా ముందు మనలోని కొన్ని మునిలి భూతాలను ఎదుర్కొనే ధైర్యరసం చదివేయాలి. ఈ ప్రయత్నాలు ఏ కవి అయితే చేస్తాడో అతడు నిన్న గణించినా, అలాడే మును రేపటి కవి. మున్నీ వెనక్కి నెట్టడానికి గింజుకునే కవి రేపు జీవించి వున్నా అతడు నిన్నటి కవి!

మన ప్రాచీనకవుల్లో—‘పద్యము చెప్పిన సుకవి, హృద్యముగా నియ్యనట్టి హీనాత్మాని,—నా పద్యము పాపై కరచును’... అని భాస్కరు కొండయమంత్రి వలికినా, —‘గంటము ఖడ్గము తోచిర, సంఘము పగిదిర్చవలయు నవరసమైనచో, గంటము శంతము కొరవా ?...’ అని కరణం మల్లం ఆవేశపడినా, —‘ముందు నిప్పును నికరియ మోడమలర, వచ్చుచండము చెయిని పేర్చిపులను, చంపుచున్నాను చంపును చంపగలను...’ అని భట్టు మూర్తి ప్రళయ సమవర్తి అయినా—వారికొకమంతా స్వార్థం లోడివే. వారు వివాదాన్ని సర్పమన్నా, ఖడ్గమన్నా, దండమన్నా, అపట్టి చాటుపుల వరకే! వారి కావ్యాలలోని కవిత్వం సర్పమూరవాడు, ఖడ్గమూరవాడు, కసిం దండంకూడా కలేదు. రాళ్ళపల్లివారన్నట్టు వెనుకటి కవులంతా తమకీయ్యలేదని తిట్టిన వారే! ‘నీవు చెడిపోతున్నా’నని తిట్టే కవిత్వం మును వెనునలో ప్రారంభమైంది. అంటే సాహిత్యాన్ని ఒక సామాజిక శక్తిగా భావించే సంప్రదాయం మును వేమనతోనే మొదలైనదన్నమాట. వేమన తర్వాతివారికి గూడా వేమన కాక ప్రబంధ కవులే మార్గ దర్శకులయ్యారు—మన దపుర్యాగం కొద్దీ!

ఇంగ్లీషువాడి పుణ్యమా అని వేమన వేసిన నూతన సంప్రదాన కోణం కందుకూరితో తిరిగి అంకురించి, త్రిపురనేని కవిరాజుతో సవలుసాగి, గురజాడతో పుష్పించి, శ్రీశ్రీతో ఫలరానికి వచ్చింది.

వేమన సంప్రదాయంలోని గౌరవాన్ని గుర్తించి గౌరవింపడానికి మనకు ప్రబంధసాహిత్య సంప్రదాయం చాలా కాలం లబ్ధి నిలిచింది. ఇంగ్లీషు భాషావాసుల మన ఒంటబట్టిన పిమ్మట వేమనలోని గొప్పతనం మనకు తెలిసేవచ్చింది. అప్పుడు వేమన ఆధునికుల్లో ఆధునికుడుగా ప్రత్యక్షమైనాడు. వేమన సంప్రదాయాన్ని గౌరవించే వారికి సాహిత్యం ఒక విదానవస్తువుకాదు. రోజుకో కొత్త కెరటంతో ముందుకు పాగుతున్న ఆధునిక సాహిత్యం విలాసవస్తువు కాదనడానికి మూడు కారణాలు పుష్కల మవుతాయి.

ఒకటి—నేటి వ్యక్తి జీవితం, సామాజిక జీవితం వేరుకాదు. సామాజిక జీవితం సమస్యల సంకీర్ణం. కందుకూరి సంస్కరణోద్యమ, శ్రీశ్రీ అభ్యుదయోద్యమాల పుణ్యమా అని నేటి సాహిత్య ప్రక్రియ అన్ని దాదాపు సామాజిక సమస్యనే పునాదిగా చేసుకుని లేస్తున్నాయి. కొత్తగా కుంపచ్చే ప్రతికుర్ర రచయితా ఏదో ఒక సామాజిక సమస్యపై తనలోనే తన రచనా జీవితానికి నాందికలుకుతున్నాడు. నేటి సామాజిక సమస్యపై త్రిస్తూ భిష్యత్తును నిర్మాణాత్మకంగా ఉహించే ప్రయత్నం చేస్తున్నారు.

రెండు — నేటి వ్యక్తి—జీవితాన్ని ఒక అనుభవంగా కాక పోరాటంగా ఎదుర్కొంటున్నాడు. పోరాటంలో తీరికలేని జీవితాన్ని వెచ్చదీస్తున్నాడు. తీరిక చేసుకుని సాహిత్యాన్ని గానీ, మరొకదాన్నిగానీ చేయి తున్నాడంటే దాని సంచి జీవితానికేదో ఒక ప్రయోజనాన్ని ఆరించే చేసు న్నాడన్నమాట. ప్రయోజనంలేని సాహిత్యాన్ని పాఠకుడే చేపట్టనప్పుడు దాన్ని సృష్టించే రచయిత ఎలాంటివాడై ఉంటాడో మీరే ఉహించుకోండి.

మూడు:—ప్రబంధకాలంలో కాలక్రే కంకోసం ఏర్పడ్డ పాచికలాటవంటి చతుర్విధ కవిత్వాల నామరూపాలు కూడా నెమరకనిసిన ఒక పోవడం గమనించవచ్చు విషయం.

ముఖ్యంగా రచయితలు గమనించవలసిన విషయం ఏమిటంటే—పుచ్చకునేవాడు బాధ్యతలో పుచ్చుకుంటున్నా, దాన్ని సృష్టించి యిచ్చేవాడు బాధ్యతా రహితంగా ప్రవర్తించడమంత ఘోరమైన అపరాధం మరొకటి లేదని వెనకవేతనం మన ప్రజల్లో ఉందో, లేదో కాని—వెనక్కిలాగే పని మాత్రం కొంతమంది మన రపులే చేస్తున్నారు.

కవిత్వం వ్యక్తిని సంస్కార వంతుడ్చి చెయ్యడానికేగానీ, మరి భాందసుడ్చి చెయ్యడానికి మాత్రంకాదు. వ్యక్తి సంస్కారం కాని సామాజిక సంస్కరణ కోసం ఉద్దేశింపబడింది కవిత్వం. కవిత్వం అలాంటిది కావా

అంటే దాన్ని స్వీకరించే కవి సంస్కార వంతుడయివుండాలి. సంస్కార పూరితమైన కవిత్వం — వ్యక్తిగత, సమాజాన్ని సంస్కారవంతం చేస్తున్నదని అర్థమవుతుంది. సంస్కార భావమైన కవిత్వంలో ఇంక ఎన్నివిలువలున్నా అన్నీ బాడిటోనైనా పన్నీరు దావతువే! కవికి ఈ సంస్కారం రెండు రూతుగా ఉంటుంది.

ఒకటి — పరిశీలనను చెందిన సంస్కారం.

రెండు — ఆవిష్కరణను సంబంధించిన సంస్కారం.

ఈ రెండింటిలో మొదటిది ప్రధానమైనది.

‘గతకాలము మెలు వచ్చు కాలముకంటె’ అని సమీప సంప్రదాయానికి చెందిన సాహిత్యంలో మొదటి రకమైన సంస్కారం ఉండటం ఆరుదు. అది నిన్నటి కవిత్వం. “మంచి గతమున కొంచెమేనయ్యే” అని సమీప సంప్రదాయానికి చెందిన సాహిత్యంలో పరిశీలన — ఆవిష్కరణకు చెందిన సంస్కారం రెండూ వుంటాయి. ఇవి రెంటి కవిత్వం. మొదట చూపు కలిగింది. నిన్నటి కవిత్వం. ముందు చూపు కలిగింది రెంటి కవిత్వం.

మన సమాజంలో — అంధ విశ్వాసాలను పోగొట్టడానికి వేమన, వితంతు వివాహాన్ని వ్యతిరేకి చేయడానికి కందుకూరి, కులభ్రష్టాన్ని రూపుమాపడానికి త్రిపురనేని, కన్యాశుల్కం తీవ్రతను అరికట్టడానికి గురజాడ, శ్రామికభోక సాధాగ్యానికి శ్రీశ్రీ సాహిత్యం ద్వారా కృషి చేశారు. పిందరివి ఉద్యమ రూపాల్ని దాల్చిన ఆశయాలు.

ఉప్పుకప్పురం ఒక్కసారికలో ఉన్నా వేమన మాత్రం కప్పులో కప్పురంలాంటివాడు. వేమన కవిత్వం గంటెడు చలువ. అది గంగిగొప్పాయి. వేమన మనసు మొదటి వాస్తవిక కవి. ఆవాస్తవంను అనుసరించేస్తూ వాస్తవంనే కల్పన చేస్తాడు. అందరూ సాధారణంగా గది తలుపులలోపాటు ముక్కు చెవులు బంధించి మూలకూర్చుని కవిత్వం రాస్తే — వేమన దేశసంచారం చేస్తూ ఏ అనుభవం తన్ను కదిలిస్తే గాని మీద కవిత్వం రాస్తాడు. అందుకే వేమన కవిత్వం అంత సజీవమూ, చైతన్యవంతమూను. అకాలంలో కపులందరూ తమ సాంఘిక్యాన్ని ప్రకటించి, పండితుల పెప్పులు పొందటానికి లావు లావు ఇంద్రులూ, అంతకంటే లావు లావు సమాసాలూ దొర్లిస్తుంటే — వేమన అలిసామాస్యమైన చిన్నజాతి ఇంద్రులను స్వీకరించాడు. రాసంటిన ఆటవెలిదిని ఆవరణవంటుకోవడానికే సిగ్గుపడేట్టుగా ఆ ఇంద్రులను తన సొంతం చేసుకున్నాడు. సామాన్యప్రజల నిర్వహణ వాడుకనే మూలంలోనే తన భావాలు వ్యక్తీకరించాడు. నిత్యజీవితంలో ఎదురయ్యే సంఘటనలనే సహజ చతుర సుందరంగా వివరించాడు. కృతిమాలంకార భారంతో సామాన్య ప్రజానీకానికి దూరమైన ఆంధ్రకవిత్వవధూటిని నిరలంకారంగా, నిసర్గగుణ భారంతో ప్రజానీకానికి చేరువగా తీసుకెళ్ళాడు వేమన. ప్రజల్లో గూడుకట్టుకొన్న అంధ విశ్వాసాలను, మూఢాచారాలను రూపుమాపడానికి వేమన కవిత్వాన్ని అయుధంగా ఉపయోగించాడు.

దేశంలో ఎంతో మంది తినడానికి తిండిలేక

‘కట్టడానికి బట్టలేక, ఉండడానికి ఇల్లులేక అలమటిస్తుంటే కొంతమంది మాత్రం మూఢభక్తితో విగ్రహారాధన సపంతో ఎంతో వ్యయం చేస్తుంటారు. దాన్ని గూర్చి అంటాడు వేమన;

‘రాతిబొమ్మలే రంగైన వలువలు
గుచ్చు గోవురములు కుంభములును

కూడు గుడ్డ తాను కోరునా దేవుడు?’ అని విగ్రహారాధనను వ్యతిరేకిస్తూ మరొకమూల అంటాడు చమత్కారంగా — ‘రాయి దేవుడైన రాసులు మ్రొంగడా?’ అని, రాదామరి? నవ్వుతోనే నిప్పులు చిమ్మడం చేసిన నైజ గుణాలతో ఒకటి.

దెబ్బి వెతుక్కుంటూ మరి కొంతమంది భక్తులు కొండలు కోనలు తిరిగేవారున్నారు. వారిని గురించి అంటాడు — ‘గుహలోన బొచ్చి గురువుల వెదుకంగ
కూరమ్మగమొకంటే తారసీలిన

ముప్పిమార్గమదియే ముందుగా జూపురా’ అని పరిహాసించి — ‘గుహల చొచ్చేవాళ్ళు కూడా విని నవ్వుకునేట్టుట్లు.

మరికొంతమంది భక్తిముదిరి తీర్థయాత్రలు చేస్తారు. వారిని గూడా పిడిచిపెట్టలేదు వేమన.

‘తనదు నాత్యయందు దైవంబు గలుగంగ
తీర్థయాత్రల కేల తిరుగు నరుడు

గంధపు తునకలను గాడ్డె మోసినయట్లు’ అని నూటగా మందలీస్తాడు.

మతం పేరుతో ఎన్నో యుద్ధాలూ, రక్తసాతాలూ జరిగాయి. మతం ప్రమాదకారి అని అందరికీ తెలుసు. కాని దాని మత్తులో యిప్పటికీ కొట్టుకు పోవడం మనకు సహజమై పోయింది. దాన్ని ఏనాడో నిషేధించాడు వేమన.

‘మతము లెన్నియైన సతముగా నుండవు
సతము కర్మముందు జగతికొకటి’ అనిమతాన్ని ఛండించి, కర్మ జీవితాన్ని నమర్చిస్తాడు, ఈ ప్రబోధం నేటికీకాదు రేపు గూడా సవం సవం పునరుపం.

మతంకంటే ప్రమాదకరంగా మనల్ని అడిగించి పీడిస్తున్న అంటు జాడ్యం మరొకటున్నది. అదే ఆంటరాని తనం. ఈ జాడ్యాన్ని రూపుమాపడానికి ఎంతోమంది మహాత్ములూ, ప్రభుత్వాలూ, ప్రయత్నిస్తూన్నా నేటికీ అది మనల్ని అంటిపెట్టుకుని బీబిస్తూనే వుంది — ఒకచోట ప్రత్యక్షంగా, మరొకచోట పరోక్షంగా దీన్ని ఆ నాడే అనన్యాయం కున్నాడువేమన.

‘మాలమాలగాడు మహిమీద నేప్రొద్దు
మాట తిరుగువాడు మాల గాక

వానిమాలయన్న వాడెపో పెనుమాల! అని మాల తప్పినవాడే మాలవాడని నిర్ణయిస్తాడు. మాంసు మాల అన్నవాడే పెనుమాల’ అని లస్తాన్ని తప్పి ప్రయోగిస్తాడు. వేమన పురాణాలను మాత్రం వదలిపెట్టాడా?

‘కనక మృగము భువిని కలదు లేదనకుండ
తరుణి విడచి పోయె దాశరథియు
తెలివి లేనివాడు దేవుడెట్లా యెరా ?

ప్రజాపతులనుండి మించిన దేవతలెడనిమ్మి పూజించే భక్తులు మరేకో నింతమంది లేరు? అట్టివందలని బంధురాన్ని కుండ బ్రహ్మలు కొట్టివట్టు బయటపెట్టి వ్రేలిస్తాడు.

ఇంకా వెనుక ఎన్నో మూఢ విశ్వాసాలు నిర్వహించగా నిండినాడు “రంతు బోడురైన తంపులు బోడురా?” అని చెప్పబడెను. వేముని చింతలు పునర్వివాహాన్ని గూడా అనాడే నిమగ్నమైనట్లు అర్థమవుతోవచ్చు. బాలవలెంతాపుర లలలను నడిచెయ్యడంవల్ల పాపం పడ్డా చింతించాడు, వారి తంపులను గుర్తెరిగి పునర్వివాహం చెయ్యడమే సరియైన మార్గమని వేముని ఆశయంగా మనం గుర్తించవచ్చు.

సమాజంలోని కుర్కురు కుజగదానికే వేముని కవిత్వాన్ని ఉపయోగించిన పక్షాతి నేటికీ రాదు చెప్పటికీ గూడా అని కవిత్వాన్ని అది చెప్పటి కవిత్వంగానే భాసింపజేస్తుంది.

కందుకూరి పరివారిగం పంతులుగారి కల్పికి రెండు వైపులా పడును. తన ఆశయాన్ని సాహిత్యం ద్వారా ప్రబోధించి, సమాజంలో అకరించి ధూపారు. పంతులుగారు మానవోద్యమానికి అంధ్రదేశంలో నాందిపలికారు. ఈ ఉద్యమ ప్రచారానికి రఘుపతి వేంకటరత్నం నాయకులుగా చేరారు వాదోడుగా నిలిచారు. ఏకైకరూపానందం, విగ్రహారాధనను పండించడం, బాల్యవివాహాలను నిరసించడం, కితంరు వివాహాలను నిమగ్నమండం — ఈ ఉద్యమం యొక్క ఆశయాలు. పంతులుగారి ప్రయత్నంవల్ల దేశంలో చాలా మరలు చూపువాహాలు సమసి రోయాయి. ఆయనే స్వయంగా ఎన్నోవిలంతు వివాహాలను చేసేసెట్టారు. కందుకూరి తన ఆశయం మీద ప్రజాదరణమైన కవిత్వం పుష్కలంగా రాయకపోయినా, దాని మీద వారి వ్యాసాలూ, ఉపన్యాసాలూ, నేటి కైనా రేపటికైనా శిరోధార్యాలు, చిరస్మరణీయాలు.

పేరువాదమనే పేరివాదంలో కులతత్వం మీద సాయుధసాధులం సాగించిన మహామహాడు ప్రభుత్వం రామస్వామి చాచిగారు. పేరువాదయుగానికి ప్రభుత్వం మూలపురుషుడవుతో రుచిగని, ఆయన భావాలన్నింటికీ పేరువాదమే మూలబలం. అటు సామాజికంగానూ, అటు సాహిత్యకంగానూ ఎదురైన ప్రతి విషయాన్ని, ‘ఎందుకు?’ అని ప్రశ్నించి వాస్తవాన్ని నిగ్గుదెల్పి చూపే సునితపైన పేరువాద ధృవధం చాచి గారిది. చిన్నరసంలోనే ఈయనకీ హేతుదాన్ని అలవడటానికి రెండు కారణాలు ప్రధానమైనవిగా రుస్తాయి. ఒకటి — సంస్కృతం బ్రాహ్మణ్యపంచరాదని నాటి అగ్రగణ్యములు చేసిన ప్రచారం. రెండు — వాచ్చల్య నిద్యభ్యాసంపేయి పాచ్చావ్యదేశ పర్యటన. పైగా — వ్యాయాకాస్తాభ్యాసం. — పేరువాద ఓజాన్ని పెంచు పుష్కలం చెయ్యడానికి మంచి వరావరణం కల్పించాయి.

చాచిగారికి కులతత్వాన్ని ఎదుర్కోవాలని సంకల్పం కలిగడానికి ఆయన జీవితానుభవాలే ప్రత్యక్ష సాక్ష్యాలు. కవీసాధన రోహా, సంస్కృతాభ్యాసంపేయి చాచిగారికి ఈ మర్యాదల గుండు సుభారమై అమలమిలింది. సంస్కృతం బ్రాహ్మణవాద లనీ, తెలుగు బ్రాహ్మణవాద లనీ మన పూర్వులు చాచిల మీద వేసినిడిమ ముద్ర అంకా పూర్తిగా మాసిపోలేదంటే మనల్ని పట్టిన కుల వ్యవస్థాభూతం ఇంకా మనల్ని వదిలి వెళ్ళలేదన్నమాట. అయితే దాని పరిధానం నాడు ప్రత్యక్షంగా చూపిస్తే, నేడు పరోక్షంగామీసారు

మిలిక్కింది. ప్రత్యక్షమైన దానికో చూసుకూలు ప్రమాదమైతే, పరోక్షమైనదానిలో మహాప్రమాదమనే సంగతి అందరికీ తెలుసు. కుంభార్వాణి రూపు మానువానికి ‘బ్రాహ్మణతరోద్యమం’ నెలకొల్పారు. మన సమాజంలోని అలా అకూ, మలాలకూ, సంప్రదాయాలకూ, మూఢాచారాలకూ మూలకారణమైన బ్రాహ్మణవాదియొక్క ప్రాబల్యం నశిస్తేనాని — కులతత్వం నాశనం కాదని గుర్తించు పుష్కలం ప్రతిపరసేని కవిరాజు.

ఆయన రచించిన “సూత పురాణము” అంధ్ర సాహిత్యంలో ప్రథమహేతువాద గ్రంథం. మనబూతు పురాణాల మీద మొదటి తిరుగుబాటు గ్రంథం అది. మనలోని మూఢసమ్మకాల మీద పెద్దగొడ్డలి పెట్టు అ గ్రంథం. సూరపురాణం నేటికేకాదు రెపటికైనా అంధ్ర సాహిత్యానికి అంకా ప్రాయమైన గ్రంథం. బూతు పురాణమే కాదది, సూత పురాణము గాదు, పాతకారమా సూతపురాణంబియ్యది సూరపురాణంబు.....” అని దాన్ని గురించి కవిరాజుగారే సెలవిచ్చారు.

‘సప్త స్వతంత్ర్య మర్హం’ అనే మనప్రాచీన సంప్రదాయాన్ని కవిరాజు వ్యతిరేకించారు. స్త్రీస్వతంత్ర్యం, స్త్రీ విద్య ఎంలో అపసరమని చాటారు. వారు రచించిన కుప్పుస్వామి కలకంలో స్త్రీ విద్యను జరసంగా భూ అంటారు :

‘చదువుచేసి జాయ సల్పాములకన్యా
చదువుకొన్న జాయ చలము మేలు
పొందిదుగాగ వివరము చొకమాట

నప్పుడప్పుడైన కుప్పుస్వామి అని చదువు కున్న భార్య చివాట్లు పెట్టినా చెప్పలేకపోగానే ఉంటుంటున్నారు — ఉమ ర్కారంగా.

‘గుడికి తరచు పోయి గోణుగు చుండెడివాడు చెడ్డపానమేదో చేసియుందు’ అని ‘ముక్కు మొగము చెక్కి మూల నిరర్హండు, బక్కరాయితెచ్చి ఉంచి గుమం, కూడుగుడ్డలిచ్చి కొల్తురు ప్రజలల్ల కొంచె సులుగావేలనీ విగ్రహారాధన మీద దుమ్మెల్ల పోస్తారు. గిట్టని వారు చాచి గారికి ‘బ్రాహ్మణ డ్డేషీ’ నాస్తికుడు అన్న కీరాబి లిచ్చినా ప్రజలు మాత్రం ఆయనను ‘కవిరాజు’గానే గౌరవించారు. గౌరవిస్తున్నారు. గౌరవించగలరు.

కవులందరూ వింగినుంచి దిగిన వారైతే గురజాడ నెలనుంచి శేషటి కవి. కవులు సామాన్యంగా వెనుకటి సాహిత్యంలోంచి పుట్టుకొస్తారు. గురజాడ ప్రజలనుండి పుట్టుకొచ్చాడు. ప్రజలు మనిషిగా ముందుకొచ్చి ప్రజల మీద కవిత్వం వినిపించిన మొదటి ప్రజాకవి గురజాడ. ఆంధ్రవల్లనే ఆయన చాష — వ్యావహారికం, భండిస్సు — జానపదం, ఎన్నుపు ప్రజల సమస్యలు. వాస్తవికతే ఆయన ఏకైక వాదం. ఆధునికతే ఆయన లక్షణం — లక్ష్యం. సామాన్యదే ఆయన సర్వస్వం.

‘కవుల కల్పన కలిమినన్నో, వచ్చెదవైలుగాండు ముప్పలందు వెరిపురాణగాథలు, సమ్మచ్చెల్లనే పండితుల’ అని పురాణాలమీద ఒక దాణం వేస్తాడు గురజాడ భువనేశువును ‘మృత్యులను శత్రు వెలిలోగ’ గానూ, ‘సంఘ సంస్కరణ ప్రయోగ పరాక’గానూ భవించగల ఉత్తమ సంస్కారం గురజాడది.

వర్ణదేవాలయకల్పలయితే యెల్లోకము ఒక్క యిల్లపుతుందని హామీ యిస్తాడు. మరమున్నీ మాసిపోయి జ్ఞానమొక్కటే నిలిచి వెలుగుతుందని, అప్పుడే స్వర్గసుఖంబున్నది అవని విలసిల్లుతాయని ధైర్యం చెబుతాడు. దేశమంటే మచ్చికాదంటాడు. మరి ఏమిటంటే—మనుషులనిచ్చి మనిషికి మణికిరీటం పెడతాడు. మనిషి ఎవరంటే—కండగంబడేను మనిషోయ్ అని సరదాగా పాటపాడతాడు. దేశాభిమానం నాకుకద్దని వట్టిగొప్పలు చెప్పుకో కని విసుక్కుంటాడొకచోట. మరి ఏం చెయ్యమంటావంటే—పూని యెదై నాను ఒకమేల్కూర్చి జనులకు చూపిచోయ్—అని కర్తవ్య గీతంపడెంచేస్తాడు. కురుక్షేత్రంలోని శ్రీకృష్ణభవనానుని భంగిమలో. స్వంతలాభం కొంతమానుకు పొరుగువాడికి తోడుకడలేదే ఆయనతత్వం. అన్నదమ్ములవలెను జాతులు మతము లన్నీ మెలగవలె ననేది ఆయన ఆశయం. మంచిచెడ్డలు మనుజులందున యెంచి చూడగ రెండెకుములన్నది ఆయన సిద్ధాంతం.

మనుక వివరించిన కపులకు మళ్లీనే గుర జాడకు కూడా విగ్రహారాధనలంటే పరమ అసహ్యం. మనిషి చేసిన రాయరప్పని మహిమకలదని సాగి మొక్కుతు, మనుషులంటే రాయరప్పలన్ను, కనిష్ఠ్యం'అంటాడు. 'దేవుడెక్కడో దాగెంటూ కొండకోసం వెతుకురాదేమో?' అని కనురు కుంటాడు. మరి ఎక్కడున్నాడో చెప్పమంటే—'కన్ను తెరచిన కానబడడో? మనిషి మాత్రుడియందురేడో? యెరిగి కోరిన కరిగియాడో ముక్తి?' అని విచరిస్తాడు.

గురజాడకు ముందు కావ్య నాయుర నాయకులు ఉదాత్తర, కుశీనర ఇద్దరూ కలవారై ఉండాలని లక్షణ శాస్త్రాల శాసనం. ఆ శాసనాన్ని అక్షరరా పాలించి లక్షణ శాస్త్రం ప్రసవించిన నాయుర నాయకులనే ఆ నాటి కావ్యాలు అందుకుని తమలో ఇముడ్చుకున్నవి. గురజాడ ఆ సంప్రదాయాన్ని పూర్తిగా వ్యతిరేకించాడు. రస 'కన్యక' లనే భండకావ్యంలో ఒక బాలిక నాయక. 'పూర్ణమ్మ' పాటలో ఒక పూజారి కూతురు నాయక. కన్యాశుల్కం నాటకంలో ఒక వెళ్ళ నాయక.

సమకాలీన సమాజంలో కన్యాశుల్కాన్ని నిరసించడానికి, దాని తీవ్రతను అరికట్టడానికి గురజాడ సాహిత్యం ద్వారా ఎంతో కృషి చేశాడు. కన్యాశుల్కంలో ఉన్న అవకతవక లన్నింటినీ కచ్చుంకు కట్టినట్లుగా వివరిస్తూ ఒక నాలుకాన్నే రచించాడు. పూర్ణమ్మ కథలో కూడా 'కాసుకులోనై రల్లి లండ్రీ నెనరూ న్యాయం విడనాడి, పుత్తడి బొమ్మను పూర్ణమ్మను ఒక ముదుసలి మొగుడుకు ముడి జేసే' అని చెప్పి కన్యాశుల్కం పల్ల ఒరిగే ప్రమాదపరమైన సామాజిక సరానాన్ని వివరిస్తాడు.

'కొయ్య పొమ్మలు మెచ్చు కమ్మలకు' కాదుగాని, నిజమైన ప్రగతిశీల

రసహృదయులకు నేటికే కాదు రేపటికి కూడా గురజాడ కవిత్వంలో 'కొమల సేర' కనిపించి అంరిస్తుంది.

గురజాడ నంనుంచి పుట్టి నేల మీద నడిస్తే, శ్రీశ్రీ వింగినుంచి దిగి నేలమీద నడిచిన మహాకవి. మొదట విప్లవాభ, కృష్ణశాస్త్ర మొదలైన వారి ప్రభావంలో పద్యాలు రాసి, చివరికా సద్వతి ముఖం మొర్చి, ప్రజల నైపు తిరిగి చూశాడు. ప్రాచీన కావ్యభాషనే స్వీకరించినా దానికి కొత్త రంగూ రుచి వాసనా కల్పించి ప్రజా కవిత్వం నాడిగా వేడిగా వినిపించాడు. తర లాండమైన, ప్రతిభతో మన సాహిత్య సంప్రదాయాలనూ విలువలనూ రారుమారు చేసిన ఘనత శ్రీశ్రీకె దక్కింది.

ఆశాం దారులంట అదాపుడిగా అరుచుకుంటూ వెళిపోయే తెలుగు కవీరా రధాన్ని భూమార్గం పట్టించాడు. కార్మికచోరపు కళ్యాణానికి, శ్రామికోరపు సాభాగ్యానికి సమర్పించిన సవ్యకవిత్వం శ్రీశ్రీది. కుర్కపిల్లా, లగ్ని పుల్లూ, సమ్మ బిల్లా అన్నీ కవీరా మయమేసని చలాడు. రస నిర్వేణం చేసే అనిర్వచన శిల్పం దంి నీదీ కవిత కుర్తం కాదని కవితా ఋక్కులు బోధిస్తాయి. అంతలో కదిలెది కవిలిందేది మునుముందుకు నడిపించేదే కవిత్వమని కొత్త సిద్ధాంతంలో మన చెప్పు చరుస్తాడు. లందువల్ల ఈయన కవిత్వంలో రాబందుల రెక్కల చప్పుడు, పాగొట్టపు భూంకారధ్వని, అరణ్యమున హరింద్రగర్జన, పయోధర ప్రచండఘోషం, రుంఠరూనిల వడ్డభాసం మొదలైన ధయంకర ధ్వనులు విచారాయి. ఈయన కవిత్వంలో ఎదురయ్యే పాత్రలన్నీ పలిరులూ, భ్రష్టులూ, దాధానర్పదష్టులూ, దగా పడిన కమ్మలూ మాత్రమే. శ్రీశ్రీది అదే ప్రపంచం కాదు— అనయ ప్రపంచమే! శ్రీశ్రీ రాసింది మరో ప్రపంచం గురించి కాదు, మన ప్రపంచం గురించే! మన ప్రపంచాన్ని శ్రీశ్రీ ఊహించిన మరో ప్రపంచం లోనికి నడిపించడానికి— 'పచండి ముందుకు పచండి త్రోసుకు పచండి' అని మెదబట్టి నెమ్మతున్నాడు. కాల విరిగితే చేరిన చివర వేసుకునే మనం శ్రీశ్రీతో పాటు నడువగలమా? శ్రీశ్రీ చెప్పే సమసమాజ ప్రపంచాన్ని నిర్మించుకొగలమా? అట్లా మంచి రోజులు వచ్చి మరో ప్రపంచానికి మన కాపురం మార్చ గలిగిం స్తుడు గూడా ప్రేమ కట్టించి ఆ ప్రపంచం గొడలకు ప్రేమగా తగిలించుకో వలసిన కవిత్వం శ్రీశ్రీది.

ఒక కవిత్వం అది ఏ కాలానికి చెందినదనే విషయాలు దాని పుట్టిన రేపీ మీద ఆధారపడిలేవు. కవిత్వం యొక్క కాలం దాని గుణం మీద ఆధారపడివుం యింది. గుణం వస్తు శిల్ప తర్వాత మీద నింబడి ఉంటుంది.

పుట్టుకొక్కటే కాదు పుణ్యం. కవిత్వం పల్ల దాని మన్నికే గణ్యం. ఆ మన్నిక కవిత్వానికర్థమైతే అదే ప్రజల మనుగడతో ముడిపడితే పరమార్థం! అదే రేపటి కవిత్వం.

మాఘ కవి - తెలుగు కవిత

శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి

సంశోధిత మహాభారతముద్రణము (పైదరాబాదు) ఆనుశాసనికపర్వమును

గత సంవత్సరపు ఏప్రిల్ మాసంలో సమీక్షించుచు, పరిశోధక పరమేశ్వరాది బహుదీరుడ సంపాదకులు శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావు పంతులుగారు, అందులో ఛందో ప్రయోజనము అనుబంధిక క్రింద చంపకమాలాపుష్పమును గుణగ విజయాదిత్యుని సాత్యుని శాసనము సనుసరించిన రచనలుగల మఘమును సంస్కృతమున వ్రాసినందు, పైపెచ్చు అధోష్టాపికతో 'రాజశేఖరుడు మాఘుడు గుణగ విజయాదిత్యుని తర్వాతివారు, క్రీ.శ. 10వ శతాబ్దివారు' అని ఇంకను బల్లగ్రుద్ది వ్రాసినారు. మరియు మత్తేభవిక్రీడితమునుగూర్చి వ్రాయుచు 'అది చంపకోటలములవలె సంస్కృత వృత్తమురాదు. మత్తేభమును సంస్కృతమును స్పష్టంపినవారు దాక్షిణాత్య కవియగు రవిరీతి. అతను రెండవ పురణే ఆయి పోయి గణనకర్త, క్రీ.శ. 634. ఆ మత్తేభమిది' అని 'పరదా తుంగతరంగ రంగ' శ్లోకము నుదాహరించినారు. తర్వాత ఇంకను వ్యాఖ్యానించినారు. 'మత్తేభము సంస్కృతభాషలో వ్రాయబడినది. అందుచే యతిప్రసలు లేవు. సంస్కృతమున దీనిశాసనము తరువాత ప్రయోగములున్నట్లు పరిశోధకులు లెొపలేదు. దీని ననుసరించి కన్నడకపులు— లోలుత—కన్నడ ఛందస్సులో వ్యయమును నియతమైన 'ప్రస'ను పాటించి మత్తేభపుష్పమును వ్యాప్తికి తెచ్చిరి. మత్తేభపుష్పము సంస్కృతము కాదని సారాంశము. వ్యాసకర్త రిదిగమనింపలేదు.' ఇంతటితో నిలువక అధోష్టాపికతో తాము వ్రాసిన 'ఆంధ్ర కర్ణాటక సారస్వత ములు—పరస్పర ప్రభావము' అను తమ గ్రంథమును కూడ చూడవలసినదని సలహా యిచ్చినారు.

మహాభారత పరిశోధకుల మాట యటుంచి పరిశోధక పరమేశ్వరుల ఈ రచన చూడగానే, నా సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రక బ్ధానమును ఆవరించిన దుమ్ముదులును కొనుటకు చక్కని యవకాశము దొరికినది గదాయని సంతోషించి మరల నొకమారు సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర గ్రంథములను చూచునుగదా— అయ్యో! మాఘుడు అసలు పదవశతాబ్దమువాడువాడు! అంతకన్నా అసలు గుణగ విజయాదిత్యునికి కూడ కొంచెమైనను తర్వాతివారుగక, అసలు అరవ శతాబ్దివాడో లేక ఏడవ శతాబ్దివాడో యై యుండుననియు, అసలు ఇంకను చక్కగా చూపగా అసలు దాక్షిణాత్యదేశాక పూర్తిగా బెర్తరహితమనియు పెద్దలు ఎందరో వ్రాసి యున్నారు. — ఇదివరకే. పైగా అసలు ఆంధ్ర కర్ణాటకులను చూచి నెరుకొనలేదనియు, అసలు ఇతనికల్పనాశక్తికి మెచ్చియె కర్ణాటకులును, వారి మొక ఆంధ్రులును అసలు కావీకొట్టినట్లును కనబడుచున్నది. అసలు సంగతి చూడము గక—

శ్రీ ఎమ్. కృష్ణమాచార్యులవారు తమ ఆంగ్ల సంస్కృత వాఙ్మయచరిత్ర గ్రంథములో 1937 లోనే, తత్పూర్వ రచయిత లెొకం యభిప్రాయములను వ్రోడికరించినారు. మాఘుడు పదవ శతాబ్దివాడని, పరిశోధక పరమేశ్వరులు, బహు

ఈ తప్పులతడికె, కలగాపులగమైన బల్లాలకవి వ్రాసిన భోజప్రబంధమును విశ్వ సించి వ్రాసినారో ఏమో ! అందులో కాళిదాసు మొదలు మల్లినాథ సూరివరకు రానివారు కొందరే. మాఘుడు భోజమహారాజునకు నమకాలికుడనియు, దారిద్ర్యోప హతుడై భోజుని యాశ్రయించి మహాధనము పొంది, మహాదాతగాపున, దానిని పైలము యాచమలకిచ్చి మరణించెననియు పుక్కిడి పురాణముకలదు. ఇదిచరిత్ర విరుద్ధము. అసలు భోజుడు పదనొకండవ శతాబ్దివాడు. అసలు మాఘడే దీనిని వ్రాయలేదని ఎవరికృతిలో కొని తనదిగా ప్రకటించుకొనెనని మరియు కక. దీనినెల్ల త్రోసివైచి, అంతకుముందువా రెండరో మాఘుని ఉదాహరించియున్నారనియు. ఇతడు మాళవీయుడుగా ఏడవశతాబ్దమున నుండెనని వ్రాసియున్నారు.

తన చరిత్రను తానే శిఖపాలవధలో గ్రంథాంతమున తెలుపుకొన్నాడు. తండ్రి దత్తకుమ, తాత పుష్పదేవుడు— వర్మలాలు డనురాజునకు మంత్రి. ఆ రాజు శ్రీమాలనగరము రాజధానిగా గూర్జరమును పాలించెను. కొన్నివ్రాత ప్రతులలో 'శ్రీ భిన్నమాలన వాస్తవ్య దత్తకుమారు ర్మహా వైయాకరణ్య మాఘస్య కృతే' అని యున్నదని దుర్గాప్రసాదుగారు తెలిపియుండుటచే గూర్జర మాలవములకు నడుమనుండు భిన్న మాలన నగరమే ఆయూరేమో యని శ్రీ కృష్ణమాచార్యులవారి యూహ. మాఘుని గురించి వామనుడు కావ్యాలంకార సూత్రములందును నృసతుంగుడు కవిరాజ మార్గమందును సోమదేవుడు యక స్తీలకమందును, రాజశేఖరుడు కావ్య విమాంసయందును, అనందవర్మనుడు ధ్వన్యలోకమందును భోజమహారాజు సరస్వతీ కంఠాధరణమందును, ప్రస్తావించి యున్నారు. ఇందరిలో వామనుడు ప్రాచీనతముడు, కాశ్మీర జయపీఠరాజు (779—813) నాస్థానముననుండి రాష్ట్రకూట వైభవైన జగత్తుంగడిరుడ ధారి, మూడవ గోవిందుని (794—813) యాస్థానమునకు వచ్చి మంత్రి లతో కదామెను. ఇతడు కొదంబరి, ఉత్తరరామ చరిత శిఖపాలవధాధిక గ్రంథ ములు నుదాహరించియున్నాడు. నృసతుంగుడు 'క్రీ. శ. 814—877 ప్రాంత ములనుండి కవిరాజమార్గమును క్రీ. శ. 825 ప్రాంతము— వ్రాసెనని శ్రీ పరిశోధక పరమేశ్వరులవారే తమ 'ఆంధ్ర కర్ణాటక సారస్వ'— పుట 4 అన బ్ధా పికతో అనుగ్రహించి యున్నారు. క్రీ. శ. 779 నాటికే మాఘుని చాట్రప్రసి ద్దుడైనందున అంతకు ఏడది యేండ్లు ముందైనను ఉండియుండదా?

మాఘుడే తన శిఖపాల వధలో కాళిదాసుల్నిని వాని వ్యాఖ్యచేసిన వ్యాస మును ఉదాహరించినాడట (చూ. కృష్ణాను వర్య)

“అను సూత్ర పదన్యాసా

పద్వ్యుత్తిః సన్నిబంధనా

ఇద్ధి విద్యేన వోభాతి

రాజసీతి రష్ట్రాశా”

రాజరాజులను జయింపగల వామనులు రచించిరి. జయింపగల వామనులు శ్రీ. 661 లో గణించియున్న వైనా యాత్రకుడు ఇల్లింగ్ వ్రాసియున్నాడు. వ్యాసముని రచించిన జీవేంద్ర బుద్ధిని గూర్చి ఇల్లింగ్ చెప్పాడు. శ్రీ. 690 వాటికి ఇల్లింగ్ గృహాస్థులుగై నందున వ్యాసకర్త తర్వాతి వాడై యుండునని మాకు ముగ్ధులు పండితుని యభిప్రాయము. కీర్తనకు పండితుడు వ్యాసకర్తని మాఘునికి అనంతకుని చేయుచున్నాడు. పినినిబట్టి శ్రీ కృష్ణమాచార్యులు పర్వరాజరాజు శ్రీ. 625 లో పాఠించుచుండినట్లు శాసనముండుటచే, ఈ రాజునకు మంత్రియైన సుప్రభా దేవుని మనుమడు, మాఘుడు శ్రీ. 6. ఏడవ తొడ్డి ఉత్తరార్థమున నుండి యుండునని నిర్ణయించినారు. ఈ వామనుడు కావ్యలంకార సూత్రకారుడు కాడు.

చరిత్రక సన్నివేశము చూచినను ఇది చాలవరకు పరియనియే తోచుచున్నది. ఇంకను ముందు శ్రీ. 650 ప్రాంతముందే మాఘుడుండెనమోయని తోచును గాని ఎంత చూచినను శ్రీ. 661 కి ముందు కుదురదు. లేదా జయిదిత్య వామనులకు సమకాలికుడు కావలెను. శ్రీ. 654—55 వాటికి గూర్జర ముందు వాతాపి చాళుక్యుల శాసన యొకటి ఏర్పడినది. వేంగిని రెండవ పులిచే జయించి తన తమ్ముని అచట ప్రతిష్ఠించినట్లే, అతని కుమారుడు మొదటి విక్రమాదిత్యుడు శ్రీ. 654 వాటికి రాజ్యమునకు వచ్చినవాడు గూర్జరమును జయించి అచట తన తమ్ముని ధర్మాశయ జయసింహవర్మను ప్రతిష్ఠించెను. వాటికి చిన్న స్వతంత్ర రాజులు పోయి చాళుక్యులు ఆక్రమించిరి. వీరికడ మాఘు డుండినట్లు లేదు ఈ ధర్మాశయుని కుమారుడు శ్రీయాశయ శీలాదిత్యుడు యువరాజుగా శ్రీ. 671 లో వేయించిన శాసనము కలదు. శ్రీ. 643లో రాట దేశముననొక విజయరాజు స్వతంత్రుడు. 655 లో వీ ప్రాంతమున సేంద్రక పులిచి వల్ల నికుంభా క్షియనునతడు రాజుగానుండెను. గూర్జరమును దేసారి రాజధానిగా (సూరత్ జిల్లా) మంగళ రాజవీరయాదిత్యుడు 700—732 ప్రాంతమున పాలించుచుండెను. ఇంతలో కర్ణాటక దేశ చాళుక్యులు శ్రీ. 675 ప్రాంతమున రాష్ట్రకూటులను వోడి పోయిరి. రాష్ట్రకూట దంతి కుర్గుడు జయించి ఆతని కుమారుడు మొదటి కృష్ణరాజు శ్రీ. 6756 నుండి రాజు పును. తర్వాత మూడవ గోవిందుని యాస్థానమునకు (794—813) రాష్ట్రకూట రాజ్యమునకు వామనుడు వచ్చియున్నందున ఇతనికి పూర్వము మాఘుడు వినిపిదవ తత్వాదు పూర్వార్థము కాదగును. ఇట్లు వచ్చినవామనులతో కూడ మాఘుని కావ్యమున వచ్చియుండుననుటలో పందేహము లేదు. గుణగ విజయాదిత్యుని కాలము శ్రీ. 848—892 గావున మాఘునిగ్రంథము ముందుదిగా కనబడుచున్నది.

ఇంకొక యాభిప్రాయముననుగా— మాఘుడు పదవశతాబ్దమువాడని వ్రాసిన యా పరిశోధక పరమేశ్వరులే, తాము రచించినదియు, పై వ్యాసమునందే 'చూడుడు' అని ఆధోజ్ఞాపికతో తెల్పినదియునగు 'ఆంధ్ర కర్ణాటక సాహిత్య తమలు—పరస్పర ప్రభావము' అనుగ్రంథమున "మాఘుడు శ్రీ. 7వ శతాబ్ది, శిఖపాలనధ కావ్యమున చంపకమాలా పుత్రమును వాడియున్నాడు. తొలుత కన్నడ కవులీ సంస్కృత వృత్తమును వారికి నియతముగ ప్రాసనియమముతో గ్రహింపగా, తెలుగు కవులు దీనిని యతిప్రాస నియమముతో గ్రహించిరి" అని వ్రాసియున్నారు. అది 1961లో వ్రాయబడినది. మరి యీలోపల అభిప్రాయము మార్చు కొన్నారా ? అది తెలిపి ఉపపత్తులిచ్చియుండిన ఎంత బాగుండెడిది.

పోనిండు—గుణగ విజయాదిత్యుని (840—892) సాతలారు తామ కాసనమున ప్రాసముతో గూడిన చంపక మాలాపుత్రము కావనచ్చుచున్నది గదా 'అరిష్టవహజి వారణ' ఇత్యాది. దీనిని గురించి శ్రీ నేలూరి వెంకటరమణయ్య గారు 'గుణగ విజయాదిత్యుడు—రాష్ట్రకూటులు' అను వ్యాసమున విపులముగా చర్చించి తుదికు ఇట్లు నిర్ణయించినారు. (చూ. పల్లవులు— చాళుక్యులు అనుగ్రంథము పుట 347) "ఆంధ్ర సంప్రదాయమునకు ప్రభావాంగము యతి. ఇది సంస్కృత కర్ణాటాది భాషలలోని యతి, అనిగా విరామము, గాదు. ఆంధ్ర సంప్రదాయము ననుసరించిన యతి. గుణగ విజయాదిత్యుని నాటి యద్వంద్వ ధర్మపర శాసనములయందు గానవచ్చుచున్నది..... నాటికి సాతలారు కాసన చంపకమాలయందు గానవచ్చు దానికంటె భిన్నమైన యతి నియమమును ఆంధ్ర కవులు పాటించుచుండిరనుట తెల్లము. అనగా స్పష్టతే నేటివరకు చెల్లుచుండు సంప్రదాయ మేర్పడినది..... ఏ కారణము చేతనో సాతలారు కాసన గ్రంథకర్త ఆంధ్ర సంప్రదాయమును త్యజించి కర్ణాటక సంప్రదాయము ననుసరించినాడు. దాని యతని మార్గ మాంధ్రకవులకు రుచింపలేదు. ఇట్లు గుణగ విజయాదిత్యునికి పూర్వమే యాంధ్రమున పద్యరచన ప్రారంభమాయెనని తలచుట కవకాశ మున్ను చాళుక్యులకు పూర్వము తెలుగువారు కవిత్వము సెప్పియెరుగరని దృఢ ముగ చెప్పవచ్చును. ఈ పట్టున—

‘మునుమార్గ కవితలోకం
యన వెలయగ దేశవిత బుట్టించి తెను
గును నిలిపి రంధ్ర విషయం
యన జన చాళుక్యరాజ మెదలుగ పలువురో’

అనునన్నెచోడుని పద్యమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనవలయును.”

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు చెప్పినట్లు, తెనుగున రెండవ పులిచేకిముంద అనగా కుచ్చ విష్ణువర్ధనునికే ముందు కవిత బొత్తిగాలేదు. కాసనములలో కాస రాదు. గ్రంథములును దొరకలేదు. వేంగిచాళుక్యులును వీరాపుర ప్రాంతమునుండి క్రమముగా దక్షిణమునకు తమ రాజ్యమును విస్తరించుకొనుచు కుచ్చ విష్ణువర్ధ నునికే తర్వాత ఒక శతాబ్దమునకు గుంటూరు సీమనుపాలించ వారంభించిన నాటి నుండి ఆనలు తెలుగు వీరి కాసనములలో కనబడుచున్నది. అనగా శ్రీ. 6750 దనుక తెనుగు కాసరాక తర్వాత దేశమందు ఈ తెనుగుతనము కనబడుటచేమి కారణముని ఆలోచింపగా గొప్పకారణము కనబడినది. ఇది వెంకటరమణయ్యగారు పరి చోధించి తెలిపిన యపూర్వ విషయము— బాదామి చాళుక్యులపతనమును రాష్ట్రకూటుల విజృంభణమును దీని ప్రజల కారణములు—పె పుక్కిమునందే(పుట 235) ఇట్లు వ్రాసియున్నారు.

“పములవాడ చాళుక్యులు రాజ్యమునల్లినది తెలుగుదేశము. వారు కర్ణాటక వాఙ్మయమును పోషించిరి”.... “ఆంధ్రులకేయుగమునకన్న భాష పైనియభి మానమే కలిగినది ?.... శ్రీ. 10వ శతాబ్దము వరకును తెనుగున గావ్యరచన ప్రారంభము కాలేదు. తత్పూర్వ మాంధ్రులు సంస్కృత ప్రాచుతాది భాషల యందే గ్రంథరచన సాగించెడివారు. దీనికి గారణము వారాడు భాష గ్రంథరచనకు దగిన స్థితియం దుండక పోవుటయే. శ్రీ. 7వ శతాబ్దమునకు బూర్వము మన మామ నాంధ్రభాష ప్రచారమున నుండెనని చెప్పుటకు దగిన సాక్ష్యములేద్య.

క్రీ.శ. 600-630ల మధ్య కంచిరాజ్యమును పరిపాలించుచుండిన మొదటి మహేంద్ర విక్రముని దిరుదావళియందు ఆంధ్రభాష మొదట పాడకట్టుచున్నది. ఆతనికి సమకాలికులైన దేనాటి తెలుగు చోళరాజుల యొక్క శాసనములు సంపూర్ణముగ ఆంధ్రభాషయందే వ్రాయబడియున్నది. అట్లే క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దిద్వితీయ పాద ప్రాసంధమున వేంగి దేశమును జయించిన పూర్వ చాళుక్యుల శాసనములు కొన్ని సంపూర్ణముగ తెలుగునందే నిరచింపబడియున్నవి. కాని ఈ శాసనములన్నియు నచన శాసనములు. పద్యమందును రాసరాదు. పీఠికాధార పరమకౌని యప్పుడు తెలుగువారు నిజభాషయందు కవనము సెప్పనేర్చియుండిరో లేదో నిశ్చయించుటకు వీలులేదు.

“చాళుక్యుల రాకతో నాంధ్రదేశ చరిత్ర యందొక నూతన యుగము ప్రారంభమగుచున్నది. దాతీయ జీవనము జహాళముగ మారిపోయినది. . . . చాళుక్యులు కర్ణాటకులు. . . కర్ణాటాంధ్ర దేశముల మధ్యరాకపోకలు హెచ్చైరెండు దేశముల ప్రజలకును ద్విభా సంబంధమేర్పడినది. . . . జనుల. . . యందు కొంత మార్పు. . . ముఖ్యముగ భాషయందు పాడనూపినది. . . భాషయందలి శబ్దభావము విస్తరించినను పరిపూర్ణత చెడినది. . . అప్పుడు శాసనములు తప్ప లిఖిత వాణ్యయమేదియు లేకపోవుటచేత గ్రంథ రచనయందు ఆదీరుచిగల విద్యా పంతులందరును సంస్కృతమందో, లేక రాజభాషయగుచున్నదమందో గ్రంథములను రచించెడివారు. ఈ కారణమువలననే పంపాది యాంధ్ర జైన కవులు తమగ్రంథములను కన్నడమున వ్రాసిరి. ఆంధ్ర జైన బ్రాహ్మణ సామంత ప్రభువులైన మల్లసయ్య పాన్నమయ్యచులు కన్నడ కవుల కొశయమెరిసి వారిని కర్ణాటక మున గావ్య రచనకు ముగియించిరి. (పు. 239)

“కాని తెలుగు దేశమున కన్నడ భాష కిట్టి గౌరవము చాలకాలము ఉరకులేదు. రాజకీయ కారణముల వలన నాంధ్రదేశమున గర్భవభాషను ప్రచారము క్రమక్రమముగ తగ్గనారంభించెను. దాదామి చాళుక్యుల దొరతనము సాగినంత కాలమును పూర్వ చాళుక్యులకును కర్ణాటకులకును మైత్రి యుద్ధిచ్ఛిన్నముగ నడచినది. కాని క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్ది మధ్యమున రాష్ట్రకూటులు విజృంభించి దాదామి చాళుక్యుల యధికారమును చూడద్రోసి కర్ణాటక సంహారము మూలమొందించిన దానిగ పూర్వ చాళుక్యులకు వారితో వైరము పొంది. . . అదారభ్య. . . పూర్వ చాళుక్యులు తాము కర్ణాటకు లగుటను విస్మరించి తమ ప్రజలతోనే కలిసి. . . తెలుగు భాషయుం దభిమానము పెచ్చి. . . ఆంధ్రమును చావ్య నిర్మాణము గేయుట యుక్తమని నిశ్చయించి కవుల నాదరించి కవిమయిల్లుటకు ముగియించిరి. ఈయంజమునే నన్నెచోడచెవుడు తన కుమారసంభవము పీఠిక యందిట్లు తెలిపియున్నాడు. ‘మనుమార్గ కవిత. . .’ ఇందువలన. . . తెలుగును నాళుక్యులు విస్మరించుట వారికి యార్హము తెలుగున కవిత్వము లేదనియు తెల్లమగుచున్నది. . . తెలుగు ఆంధ్ర విషయము విలిపిన చాళుక్యురాజు గుణగణియూదిట్లుని పూర్వీకులగు పూర్వ చాళుక్యులతో గొప్పడుగ నుండునని తలచుట యుక్తము.”

తర్వాత ‘తెలుగు రాజ్యముల మీద కన్నడ ముద్ర నిలిపినందులకు తార్కాణము’ లిచ్చి టుదకు ఇట్లు నిరూపించినారు. ‘శాసనముల సాక్ష్యమునుబట్టి చూడగా మొట్ట మొదట తెలుగున ఐద ములు కేవలము తెలుగు దేశమున ప్రచారమున నుండిన సాహిత్య తరువోజు లనుదేశి శంకరునియందు రచియింపబడుచుండె

ననియు దరువాత కన్నడ శంకరునియది యక్కజులును వృత్తములును వ్రాయుట వాచకతోనికి వచ్చెననియు తెల్లమగుచున్నది. తెలుగు వృత్త రచన సంస్కృత ప్రావృత వృత్తముల చొప్పున గాక కన్నడ శంకరుని ప్రదాయముననుసరించియే ప్రారంభమాయెనుటకు పై సుదాహరింపబడిన సాతలూరి తామ్ర శాసనము లోని చంపకమాలా వృత్తముసాక్షి. ఏలను, ద్వితియాక్షర ప్రాస మాంధ్రకర్ణాటక పద్యకవిత్వములకు సామాన్య లక్షణమేయైనను నాంధ్ర కవులు ప్రాసతోదాటు దాటించు మరియొక ప్రధాన నియమముగ ‘యతి’ యందు కానరాదు. తెలుగు కవిత్వమునం దాదీనుండియు యతిప్రాసలు గానవచ్చుచున్నవి. గుణగణియూది త్సునకి పూర్వమే ‘యతిప్రాస’ నియమములు స్థిరముగ నేర్పడినవి. కావున గుణగణియూదిత్వని సాతలూరు తామ్ర శాసనములోని చంపకమాలయందు ప్రాస మాత్రము గానవచ్చుటయు ‘యతి’ లేక పోవుటయు చాడగా వాద్యమున తెలుగు కవులు కర్ణాటక శంకరుని ప్రదాయము ననుసరించి వృత్త రచనను దగ్గరని తోచుచున్నది. కాని తెలుగు వారియందు ‘యతి’ లేని కవిత్వము సుతికెక్క దాయెను. కావున వారు కాలక్రమమున ‘ప్రాస’ తో పాటు ‘యతి’ ని గూడ చేర్చి వృత్తములను రచింపగలిగిరి.”

“చాళుక్య రాజ్యస్థాపన యాంధ్ర కవితకు గారణభూతమైనది. అయితే నాంధ్ర కర్ణాటక సంయోగము వలన తెలుగు కవిత్వము పుట్టినది. ఇది ఆంధ్ర వాణ్యయ చరిత్రవారులందరు విస్మరింపదగని విషయము. ఈ కారణమువలననే ఆంధ్రవాద్య స్వరూపమునను చందస్సునను కన్నడపు పోలికలు రావవచ్చుట.”

ఇటీవల వెలువడిన చిన్నపల్లెభుని గంగాధర శిలాశాసనమును పరిష్కరించి ప్రకటించుచు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు (చూ. పల్లెపులు—చాళుక్యులు పుటలు 257—282) అది, పంపమహాకవి తమ్ముడును సకల కళా ప్రవీణుడునునైన చిన్నపల్లెభునిదనియు, పీఠాంధ్రునియు, పీఠికాలము క్రీ.శ. 940 ప్రాంత మనియు వ్రాయుచు, ఇతని రచన నుండి ప్రాచీన తమ కందపద్యములను తెలుగులో వ్రాయబడిన వానిని ఉదాహరించి ‘మొదటి రెండును తెలుగు కవితా సంప్రదాయానుసారము యతిప్రాసలతో కూడియున్నవి. చూడవలయు ప్రాసము కలదు గాని యతిలేదు. ఇందు శాసన రచయిత ఏలచో కర్ణాటక కవిత్వ సంప్రదాయ ననుసరించినాడు’ అని తెలిపినారు.

చూడగా క్రీ.శ. 730 నుండి 1000 వరకు, చుట్టయ అవకరించు వరకు, ఆంధ్ర కవిత్వ చరిత్రలో పరిణామకాలము. తెలుగువారి స్వభావము యతి ప్రాసలు రెంటితోకలిచ్చమల్లుట. కాని రాజకీయ వారాపరణ ప్రభావము వలన యతిని వజలియు చేర్చియు కవిత్వము చెప్పుచుండిరి. ప్రారంభము విలిపి దేశి కవిత్వమే. అయితే, పీఠికా ద్రావిడ జనులుగాను సంస్కృతతర, మార్గపద్యతిరగా దేశికవితయం దాగుటలు. పైనుండి ఎప్పుడుండిన సంస్కృత కవితావాహిని ప్రభావము వీరిని కూడ చలించ జేసినది. కర్ణాటకులను వ్రావిడులే. అందులకు ద్వితియాక్షర ప్రాసమే సాక్షి. కాని సంస్కృత కవితా ప్రభావము పీఠికాద ఎప్పుడై యతిని పూర్తిగా స్మరింపక ప్రాసముమాత్రమువలనక కవిత్వమారంభించిరి. సంస్కృత కవులను అనుకరించిన వారివలెగాక చంపూ పద్యతిని అపలంబించిరి. ఒకవిధముగా చూడగా మార్గదేశి కవిత్వముల యొక్క కవితా రీతులకుల యితోని భిన్న సంప్రదాయములేమో కర్ణాటాంధ్ర కవివారీతులు. మరి దేశికవిత

యనగానేది? మార్గకవిక కానిది. మార్గము సంస్కృతమేగాన దేశియనునది భారతదేశమందలి ద్రావిడ పద్యతయే కావలెనుగదా. దీనికి ఉదాహరణము తమిళ వాఙ్మయమే.

భారతీయ వాఙ్మయ పరిణామములో మన మందరము పరిశోధింపక విస్మరించి యుండునది సంస్కృత కర్ణాటాంధ్ర కవిత్వముల మీద తమిళ వాఙ్మయ ప్రభావము. తమిళములో కవిత్వము అతిప్రాచీనకాలము నుండియు కలదు. పాత యమునకు ప్రత్యేకమైన రుజువక్కరలేదు. అది జగత్ప్రసిద్ధము. తమిళములో యతిప్రాసలు రెండును కలవు. విచిత్రమేమనగా ప్రాసనువారు 'యదుగై' యనియు, యతిని 'మోనై' యనియు పేర్కొన్నారు. యతినియమము వారిది, మనవలెకాక ఇచ్చికము, అనగా ప్రతివృత్తమందును ఉండవలెనుగాని ఎక్కడైన పంక్తిలో నుండవచ్చును. ఏ పంక్తియందైనను నియతమైన యక్షర సంఖ్యలేదు పద్యపాదములు నాల్గింటిలోను ఒక్కరీతిగానే ఒక్కచోటనే రానక్కరలేదు. చూడగా ఈ రెండు పద్ధతుల కలయికలోని భేదములు కర్ణాటాంధ్ర కవిత్వములని తోచుచున్నది.

మరియుక సందేహము పాడముచున్నది. కందపద్యమునకు మూలము ప్రాకృత ఛందమందలి ఖండకము లేక వృందకముగా తోచుచున్నది. ఆర్యకును దీనికిని దగ్గర. ప్రాకృతమనగా సామాన్యముగా మహా రాష్ట్రీయేగావునననుకూలపాదముల సంగీతాదులకు మహారాష్ట్రీయే ఆశ్రయించిరి గావునను, మహారాష్ట్రులకే ఆరెలినామాంతరము ఆర్యశబ్ద భవముండుటవలనను ఆర్యాదులు ప్రాకృత సంప్రదాయాదులు దేశమున పర్వయుండును. వీని ప్రభావము కవిత్వము నందుకన్న సంగీతమున నెక్కుడుగా కనబడుచున్నది. అందు చేతనే మార్గదేశి సంగీతమును నృత్యములును కనబడుచున్నవి. దక్షిణాపభ్రములో సంస్కృతప్రాకృత తమిళ పద్ధతులు కలసి ప్రాంతీయ పద్ధతులును సంప్రదాయములును, ఏర్పడి నట్లున్నవి. తమిళ ఛందో విధానమును గురించి కీ. శే. టెకుమిల్ల రాజగోపాలరావు గారు ఇంగ్లీషులో వ్రాసిన చిన్న పుస్తకము తప్ప మరొకటి వేరేదియులేదు.

మరి—మాఘుడు తెనుగు సంప్రదాయమును గ్రహించెనా కన్నడ సంప్రదాయము ననుకరించెనా, లేక ఇతనిని చూచియే కర్ణాటాంధ్రులు నేర్చుకొనిరా, ఈ పద్ధతులు మాఘునికన్న, వాస్తవముగా దాక్షిణాత్యుడైన భారవిలో కలవా ? రవిశీర్షి మత్తేభమును కర్ణాటక దేశమందుండి వ్రాసినమాత్రమున నది యొక సంప్రదాయమనియు, అసంస్కృతీయమనియు నెట్లు సిద్ధాంతీకరింపగలము. సంస్కృత ఛందమునకు వైదిక ఛందము మూలము. పింగళవాగుని ఛందఃప్రస్థా రమునుబట్టి కవులు తమతమ యవకాశములను పురస్కరించుకొని కవులలు చేయుచుండురు. అట్లే రవిశీర్షియు మాఘుడును కల్పించి యేలయుండరాదు. ద్వితీయాక్షర ప్రాసమువారు గ్రహింపనందున వాస్తవముగా వారు కన్నడ పద్ధతిని గ్రహింప లేదనియే చెప్పవలెను. రవిశీర్షి కర్ణాటకుడైనచో మాఘుడు బొత్తిగా వాడుగదా. ఛందోగ్రంథములలోని సకల పుత్తములను వ్రాసిన కవి యెవడే ? కవిత అలవాటును బట్టి, సాధనముబట్టి, అవకాశమునుబట్టి, సమకాలిక వాతావరణమునుబట్టి.

పరిశోధక పరమేశ్వరుల లెక్క ప్రకారము కవిరాజమార్గము క్రీ.శ.825 ప్రాంతముదిగదా. అందుదాహ్మతుడైన మాఘుడు క్రీ.శ. 848 నాటికి రాజ్యము

నకు వచ్చిన గుణగ విజయాదిత్యుని సాతలూరు శాసనమును చదువుకొని అనుకరించె ననుటకన్నవింతకలదా. ఏడవ వినిమిదవశతాబ్దాలలో గూర్జర ప్రాంతములయందుండి, విచ్చటనుదాక్షిణాత్యసంబంధము కనబడనిమాఘుడేమి సాతలూరు శాసనమునుచదువు కొనుటయేమి ? అంతయు తంక్రిందులుగా నున్నది. మాఘునికితోడు రాజ శేఖరుని కూడ వీరు జంటించినారు. రాజశేఖరుడు క్రీ. శ. 920 దాదాపు వరకు ఉండియుండును పరచాలేదు. మాఘుని కాలమునకు ముందుగాని, అతని సమకాలిక ముగా ఇచ్చి రచన కానరానందున ఇతడే కర్ణాటాంధ్రులకు లేదా ఆంధ్రులకు మార్గదర్శకుడై యుండనేమో ! వామనుడు రాష్ట్రకూటుల కడుమనచ్చి మాఘుని పరిచయము చేసి యుండరాదా, రాష్ట్రకూట సమకాలిక రచన యైన సాతలూరి శాసనకవి మాఘుని చదువుకొని అనుకరించియుండరాదా ? చిత్రకవిత్వ బంధకవిత్వాదులను విన్నింటినో చేసి తన ఛందోవ్యాకరణాది పాండిత్య మును ప్రదర్శించిన మాఘుడు మొత్తము నలువది యొక్క పుత్తములను వాడెని కవిచరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. అట్టికవి ఈ మాత్రము కల్పించి యుండనేరదా ?

కీ.శ. 1931లో, మామూలు కళాశాలా విద్యార్థులకు వ్రాయుచు శ్రీ ఆర్. వాసుదేవశర్మగారు ఇట్లు విశదీకరించినారు.

"The Maghakavya by Maghakavi treats of the staying of the Chedi king Sisupala in 20 Cantos, and is avowedly written to surpass and excel Bharavi, a distinction vouchsafed to him by orthodox Hindu opinion. There is to be found in this a luxuriance of erotic and other descriptions in which he makes a distinct attempt to improve on all his predecessors in the field. He reproduces the verbal tricks and quaint devices of Bharavi and produces various Padmabandha, Khadgabandha and Chakrabandha verses. His strong point was his grammatical and rhetorical erudition and his work abounding as it does in rare grammatical usages is oft quoted and studied by Hindu savants. He uses as many as 41 metres thus evidencing his wonderful mastery of versification." (p. 31)

ఇంత విషయముండగా వీనిని గురించి ఇంతటి పరిశోధక పరమేశ్వరులు చక్కగా సమన్వయింపక, పూర్తిగా తద్విరుద్ధముగా వ్రాయుట, తమ పూర్వ రచననే విస్మరించుట— వీనికి తగినంత ఆశ్చర్యపడగలమా? మాఘుని గురించి ఇప్పటికి వెలువడిన గ్రంథములే వీరు చూడలేదన నమ్మగలమా? అన్నిటిని విం చిన విస్మయము ఏమనిగా— మాఘుమునకు వ్యాఖ్య వ్రాసిన మల్లేశాధనూరి ఆంధ్రుడు గదా. ఈ చంపకమాలాపుత్తమునకు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు అతడు ఈ పేరు చెప్పుడు పరిగదా మరేదో చెప్పుచున్నాడు. రవిశీర్షి యొక్క శ్లోకము నుదాహరించిన కళాప్రపూర్ణులు మాఘుని శ్లోకము నుదాహరింపలేదు. అది యిది —

“తరగ శతాకుల స్వపరితః

పరమేక తురంగ జన్మనః

ప్రమథిత భూభ్రతః ప్రతిపథం

మౌన సంభవం మౌనభూత
వరిచుకో బరామద బలస్య పురః
నతరం ధృత క్రియా
స్థిరవిగ్రహయో జలనిగోళ
తదా భవద్వరం మహాత్
(అర్చయ సద్గంధ ధోకము— 82)

మర్రినాథ వ్యాఖ్య— “సజ్జనావతీ పురం. ‘సజ్జనావతీ నరసింహ కణితా
భూమి కర్మావతీ’ ఇతి లక్షణం. ధృతశ్రీ పుత్రమితి కర్పిత్ ‘సజ్జన పురస్కృతా
జ. అచారవిరా భూమి రుద్రదిక్పతి:’ ఇతి లక్షణం.” మర్రినాథనూరి పట్టి సం
స్కృత పండితుడే గాని తెలుగు బొత్తిగా ఎరుగడా ఏమి? నివిత్రముగా సున్నదే.
ప్రవాహిని విస్తృత పెద్దనకు సమకాలికుడా, తెలుగు కావ్యములను గాని,
పోలీసు ఒక్క తెలుగు కవసైన్యము చదివియుండడా. ఈ లక్షణము తెలుగు
కవికములకు పరిపాక్షిని ఆరనికి తోవలేదా. తోవము చచ్చకూడదా యేమి?
పెద్దన పెద్దన కావ్యాలంకార చూడామణి (1402) ఇట్లు వ్రాసినాడు —
‘స్మృతి గ్రంథః పాదం దే కుంభకర్షణం... అందు చంపకమాలాపుత్రము—
మృదంగ— 10 జలి—” అని తెలిపాడు. తాను పింగళ శంకరులను
రింగిని అదిగోనె చెప్పాడు. లేక పోయిన మన, లేక వారి, చంపకమే పాఠపాటు

పంచకమైనదా యేమి గ్రహాచారము చాల! ధృతశ్రీపుత్ర మేమి? ఒక పుత్ర
మునకే వేరు వేరు పేళ్లుండియుండును.

సంస్కృత కవులలో ఒక సుగుణము కనబడుచున్నది. వారికి తెలియకయే
అవ్యముగా, ప్రయత్న పూర్వకముగాక ప్రాంతీయ పద్ధతి వారి రచనలోనికి
ప్రవేశించినది అనిపించిత పామాన్యమైన పద్ధతులనే వారు అనుసరించుచుండిరి.
ఇందులకు ఆంధ్రుడైన మల్లినాథుడే వ్యాఖ్యలో చంపకమాల పేరెత్తక పోవుటయే
నిదర్శనము. ఇంత దూరము ప్రచురణ మత్తేభమును రవి కీర్తియు చంపకమాలను
మాముదును నృసింహ సంస్కృత కవులకిచ్చినవారు కన్నడ మార్గములనుసరించియే
యుండినయెడల యతినిగాని ప్రాసమును గ్రహించియుండరా. కొంతవొంగి
లిండువానికి ఇంక కొంత కష్టమా చేదా? ఆ విధముగా సూరన స్మృతు పీఠ
చాన్పియుండిన యెడల ఇతర కవులు గాని ప్రజావాచాత్మ్యము గాని పీఠిని పీఠులు
విరుగునట్లు కొట్టి యుండరా? ఇవేయి కావు. అవి సంస్కృత పద్ధతులే.
చంపకమాలాది స్మృతములు సంస్కృతములో నుండు సరిగానే గ్రహింపవలెను.
ఒక్కొక్క ఒండః శాస్త్ర రచయిత యో, మామూలు రచయితయో ఒక్కొక్క
పేరుతో వ్యవహరించినట్లు తోచుచున్నది. బహుముగా రచించుంత మాత్రమున
వారిది గాక పోవునా?

చక్కని చారిత్రక దృష్టితో సంస్కృత ప్రాకృత ఆంధ్ర కర్ణాటకద్రావిడ
భంధోపేక్షలను చక్కగా పరిశీలించి పండితులు ఒక నిర్ణయమును చేయుదురు
గాత.

కలగూరగంప

‘పారిజాతాపహరణము’నకు

మూల గ్రంథము-1

పై శీర్షికతో శ్రీ బి. వె. రావు అనువారు 1952 డిసెంబరునెల

భారత్ లో ఒక వ్యాసము వ్రాసిరి. దానిలో వారు “సందితమ్మనకి రచించిన తెలుగు ‘పారిజాతాపహరణ’ కావ్యమునకు కన్నడ భాషలో ‘రుద్రభట్టు’ అను కవి రచించిన ‘జగన్నాథ విజయము’ అను కావ్యము మూల”మని ప్రతిపాదించిరి. ‘జగన్నాథ విజయ’, ‘పారిజాతాపహరణ’ కావ్యములకు కథాంశములలో గల సాదృశ్యములను చూపిరి. ఈ ఉభయకావ్యములందును భావసామ్యము, పదబంధ సామ్యముగల కొన్ని పద్యములను ప్రదర్శించిరి. ఇవ్వి సామ్యముగల పద్యములు లెక్కకు మిక్కిలిగా చున్నవని తెలిపిరి. ‘పారిజాతాపహరణము’నకు “జగన్నాథ విజయము” మూలమని సిద్ధాంత మొనర్చిరి.

తరువాత 1958 మే నెల భారత్ లో శ్రీ కె. సుబ్బరామప్పగారు ‘తెలుగు కన్నడ సాహిత్య సంబంధం’ అను వ్యాసములో శ్రీ బి. వె. రావుగారి పేరును మాత్రము ఉదాహరింపక వారు తెలిపిన సదృశ కథాంశములను, వారు ఉదాహరించిన పద్యములను మాత్రమే పేర్కొనుచు అదే సిద్ధాంతమును పునరుద్ఘాటించిరి. అంతేకాక ఇంకనువారు అనేక వ్యాసములలోను, ఉపన్యాసములలోను “కర్ణాటాంధ్ర సాహిత్యముల పరస్పర సంబంధము” నిరూపించుటకు ఈ జగన్నాథ విజయము, పారిజాతాపహరణము పేర్లను ప్రముఖముగా ఉదాహరించుచు వచ్చిరి. శ్రీ సుబ్బరామప్పగారు ఆంధ్ర కర్ణాట — ఉభయ భాషా విభాగములకు ప్రసిద్ధులగుటచే వారి మాటలనే ఆధారముగొని చాలా మంది ఆంధ్ర పండితులను, కన్నడ పండితులను అనేక వ్యాసములందును, గ్రంథములందును గతానుగతికముగ ఇదే సిద్ధాంతమును ప్రచారమొనర్చుచు వచ్చుచున్నారు. మహా పరిశోధకులను, విమర్శక గ్రంథములనుగల కళాప్రపూర్ణ శ్రీ నెడదవోట వేంకట రావుగారు కూడా ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమివారి పాఠశాలకమును పొందగలిగిన తమ “ఆంధ్రకర్ణాటసాహిత్యములు : పరస్పర ప్రభావము” (1961) అను గ్రంథములో అవే పద్యములనుదాహరించుచు అదే సిద్ధాంతమును స్థిరపరచి (పుట—127).

ఇది ఇట్లుండ బహుభాషా కోవిదులను, సర్వస్వతీ పుత్రులును అగు శ్రీమాన్ పుట్టుపర్తి నారాయణాచార్యులవారు “విజ్ఞాన సర్వస్వము”లో ‘తిమ్మన’ అను వ్యాసములో (నాల్గవ సంపుటము, పుట 820) “తిమ్మన కావ్యమునకు కన్నడ మూలమని హరికథాసారము మూలగ్రంథము. కొన్ని కన్నడ పద్యములనీతమ మక్కికి మక్కిగా చెనిగించిన పట్టులున్నవి” అని వ్రాసివారు. ఆ మాట నాదరముగా చేసికొని శ్రీ ఆరుద్ర తమ “సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యము”లో “అల్లసాని పెద్దన్నగారు కూడా హరికథాసారం తెలుగులో రచించినట్లు లాక్షణికులు కొన్ని పద్యములు ఉదాహరిస్తున్నారు. తెలుగులో పెద్దన్నగారూ తిమ్మనగారూ వ్రాసిన

కావ్యాలనుండి కన్నడ కవి అనువదించాడేమో పరిశోధించాలి” అని మరొక సమస్యను లేవదీసివారు. (స. అం. సా. సంపుటి 7, పుట 164.)

ఇట్లు జగన్నాథ విజయము, హరికథాసారము అను రెండు కన్నడ గ్రంథములు తిమ్మన కావ్యమునకు మూత్రకలుగా చెప్పబడినవి. వీనిలో జగన్నాథ విజయమును గురించిన పరిశీలన కొంత విపులముగా చేయవలసి యున్నది. కనుక ముందుగా హరికథాసారమును గ్రంథమును గూర్చిన పరిశీలన చేయబడు చున్నది.

‘హరికథాసార’మును గ్రంథముకొరకై నేను చేసిన ఆన్వేషణ లెంతమాత్రమును ఫలప్రదములు కావయ్యెను. కన్నడ సాహిత్యచరిత్ర గ్రంథములలో ఎచ్చటను “హరికథాసార”మును గ్రంథపు పేరు కనుపించ లేదు. కన్నడ పండితులెవరును తమ భాషలో ఆ పేరుగల పుస్తకమున్నట్లు చెప్పలేక పోయిరి. ‘హరికథామృతసార’మును గ్రంథముకంటే మాత్రము కన్నడములో నున్నది. కానీ అది యంతయు ముక్తకప్రాసములైన భక్తి కీర్తనల సంకలనము మాత్రమే. దానిలో నెచ్చటను పారిజాతాపహరణ ప్రసంగమే లేదు. అదియుగాక దాని రచయితయైన జగన్నాథదాసు 18వ శతాబ్దపు ఉత్తరార్థమున జీవించినవాడు. 16వ శతాబ్దపు పూర్వార్థమున రచించబడిన పారిజాతాపహరణమునకీ గ్రంథమెట్లు మాతృక కాగలదు?

ఈ చిక్కును విడదీయలేక నేను శ్రీ నారాయణాచార్యుల వారికే ఒక లేఖ వ్రాసితిని “రాము విజ్ఞాన సర్వస్వమందు పేర్కొన్న ‘హరికథా సార’ గ్రంథమును రచించిన కవి పేరేమి? ఆ గ్రంథము ఎచ్చట లభ్యము కాగలదు? దయచేసి తెలుప గోరెదను.” అని శ్రీ ఆచార్యులవారు దయతో వెంటనే సమాధానమొసగినారు. “విజ్ఞాన సర్వస్వమందు నేను తిమ్మన పై వ్యాసము వ్రాసినట్లు గుర్తు లేదు. ఎచ్చెన్నా రుద్రభట్టు రచించిన జగన్నాథవిజయములోనే పారిజాతాపహరణ కథ ఉండేది. హరికథామృతసారంలో పారిజాతాపహరణ ప్రసంగమే లేదు. విజ్ఞాన సర్వస్వంలో అచ్చు తప్పు పడియుంటుంది. రుద్రభట్టు వ్రాసిన జగన్నాథ విజయాన్ని ముక్కులిప్పించి చూచి పుంటాను” అని.

ఆలోచింపగా, జగన్నాథవిజయ, జగన్నాథదాసు — అను పేరులందరి సామాన్యతమైన ‘జగన్నాథ’ శబ్దమే ఈ పారపాటులకు కారణమని తోచుచున్నది. ఆచార్యులవారు ఎప్పుడో జగన్నాథ విజయమును చూచియుందురు. లేదా అది పారిజాతాపహరణమునకు మాతృకయను ప్రవాదమును వినియుందురు. కాని, ‘తిమ్మన’ వ్యాసము వ్రాయుననుయమునకు “జగన్నాథ విజయము” నను మారుగా ‘జగన్నాథ దాసు’ వారి స్మృతి పథమున పెదలియుందును. జగన్నాథదాసు రచించిన గ్రంథపు పేరుకూడ వారి జ్ఞాపకములో కొద్దిపాటి మార్పు చెంది “హరికథామృతసారము” నకు మారుగా ‘హరికథాసారము’గా రూపొందినది. దానితో అది పరిశోధింపదగిన అంశముగా ఆరుద్రగారికి పొడగట్టుట సహజమే గదా.

వీధి ఏమైనను “హరికథాసార” పరిమితు స్పష్టమైన శ్రీ ఆచార్యులవారి ఇది భ్రమజనితమని అంగీకరించుటతో హరికథాసారవాదము నిర్మూలమైనది.

- శ్రీ చన్నాప్రగడ తిరుపతిరావు.

పై పేర్ల వారు

నైషధమునకు మహాకావ్యము. సంస్కృత మహాకావ్యములలో దాని మించిన కావ్యము లేదన్నచో ఆశ్చర్యముగానేరదు. అక్కారమున నది వెలుపడిన నాటినుండి నేటివరకు మహామహాలెందరో దాని సౌందర్యమునకు ముగ్ధులై తమ తమ వ్యాఖ్యానముల మూలమున ఎలుగెత్తిచాటియున్నారు. మహామహాపాద్య యుడగు పల్లినాథసూరిగారు తమ వ్యాఖ్యానము ప్రకటించుటలో నాంద్ర దేశమునకు / ప్రవేశించెననియున్నాడు. అంతకుముందే చాలామంది మహా నీయులు నైషధ కావ్యముపై వ్యాఖ్యానములు ప్రకటించియుండినను తరువాత చాటిమహిమ నున్నగిల్లి పోవుటయేగాక నెటికి నామమాత్రావశిష్టములుగ మాత్రమే నిలిచియున్నవి. వారా మంచి వాఙ్మయ చరిత్రకారులు తమ గవేషణమున నీ వ్యాఖ్యానములనంగతి సుట్టించించిరి గని సరితము శూన్యమే. దినికి రోదు ఆయా ప్రాంతములలో పండితులు వ్రాసిన వ్యాఖ్యలు ప్రజలుటయునున్నది. అట్టి వానిలో నారసింహజేదరిక కృతమయిన వ్యాఖ్య మహారాష్ట్రప్రాంతమున ప్రచుర ముగనున్నది. అంతియేగాక కొందరు శ్రీ హర్షులవారు అద్వైత ప్రచారకులని అద్వైతపు విశేషములన్నియో నైషధకావ్యమున నున్నవి చెప్పువారును నాటి కి నేటికిని యావద్భారతమున గలరు. ఇట్టివారి ప్రచారములనలని ప్రహర్ష కావ్యమును చదివి యాదార్థ్యము వ్రాసెడివారి సంఖ్య తగ్గిపోయినది.

కాననివాని నూతగాని కానని వారికి బలె ప్రయాణము సాగించుచున్న సాహిత్య పథికులకు మరియొకసారి విరుగెత్తి జాగ్రత్త వహించు విధినిబట్టి వాచ్చరించిగా గౌరవము—విన్నతములుగనో నైషధముతో కావ్యముయొక్క తత్వమును వెలువరింప గలిగి సాహసము—ఆసాదారణ చిర్యుటంకమును నెరవిన మహాగ్రంథము నైషధ సంబంధిని. దాని శ్రీ పెదపాటి నాగేశ్వరరావుగారు రచించిరి. శ్రీవారిష్టునికి “శ్రీనాథుని పంచ ప్రాణములు” అను గ్రంథమును రచించింది శ్రీహర్షశ్రీనాథుల హృదయమును ప్రదర్శించిరి. శ్రీనాథుని విషయమున గూడ తెలుగు సాహిత్యమున కవి చరిత్రకారులు, వాఙ్మయ చరిత్రకారులు, శ్రీనాథుని విషయమున నానతిలో రచనలు సాగించి వారియొక్క, రచనలు వానియొక్క తత్వచ్ఛేద్యము వెలువరించిరి. విష్ణు విద్యాలయములను అకాదమీలను అంటేపెట్టుకుని రచనలు సాగించుకొందరు శ్రీవారి గ్రంథముపై చాణములు విడిచిరి కాని అవి తిరిగి వారివారి అమ్ముల పొదినే చేరినవి. ఆచార్య పై. నాగేశ్వరరావుగారి నైషధభాష్యముతో వెలువరించిన విషయములతో శ్రీనాథుని సద్భావ ప్రదర్శనకు సంబంధించిన వివేచనము ముగియించింది. శ్రీ హర్షుడు నైషధ కావ్యరచన వలన వెలువరించిన సందేశమేమి? ఆ సందేశమున వెలువరించుటలో శ్రీ హర్షులవారెట్టి మెళుకువ చూపిరి? దానికి గుం విస్తృతార్థము తెలుగు? అని ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతలు పూర్వగతిగా? ప్రస్తుత వ్యాఖ్యా

మూలగ్రంథమునకుఁబారవమా? కాదా? అని విచారించి సత్యము సన్దేహించితి
మేని నువ్వు ప్రాయపైను ఈ నాటి సంస్కృత వ్యాఖ్యత ప్రపంచములో నొక
సుముహూర్తమేతెంచి ఈ గ్రంథము తయారయినదనియు శ్రీహర్ష భారతిది
అమూల్యాధరణమనియు నంగీకరింతురు. ఎన్నియో శతాబ్దములనుండి నైషధ
భారతిలో మరుగుపడి పోయిన తత్త్వరహస్యములు నన్నిటిలో వివిధ వ్యాఖ్యల
జటిల వాదములలో మరచి పోయినవాటిని క్రోడీకరించి కవిహితయమునకు
దగ్గరియగు విషయములు ప్రస్తావించుటవలన ఈ వ్యాఖ్య నైషధ భారతికి ఒక
లనర్థభూషణమగు చున్నది. శ్రీవారు వివరించిన శ్రేణసిద్ధాంతవిషయములను
సూక్ష్మముగ పరిశీలించుము.

శ్రీ హర్ష ని వదానీజ నిర్దేశమును వ్యాఖ్యానించుచు చూపిన శ్లోకము

ದಿಗಿಳಿ ಬೃಂದಾಂಕ ವಿಭಾತಿರೀತಿತಂ

దిశాంసు కామ| పసుదావరోదిసిన్

ಬಬಾರ್‌ಕ್ ಸ್ಟೇಷನ್ ದೃಶ್ಯಂ ದೈರ್ಯಾಧಿಕಾರಂ

నిజమే! తావతరత్వ బోధికామ్!! (1—6)

ఇందులో నైషధ కథావిజయ శ్రీవ సిద్ధాంతరచయక నిర్వచన సంగతి వ్యాఖ్యించియున్న ప్రస్తావనముకాలేదు. దీనిని మహాకవి తన సరిహద్దు విశేషముచే రత్నమునకువలె పొదిగియుంచినాడు. అందుచే కథానాయకీయగు భమయస్సదేవి యందు పాత్రులీ తత్యమును చూపి కథాసంజేయము సాతివ్రత్యమును కుర్తప స్థానమునంగినాడు. దీనిని ఏ కొంచగానా గ్రహించినందువలననే శ్రీరామచిట్ట పలుకు గలిగెను. సీరి వాదము పరమసత్యము శ్రీరాధుని పవ్యనిట్లు స్మరి

శ్రాద్ధినే తుని యపరావతారమగుట

దేవుడు దివ్యుల కాంక్షవీర్నుడలడు

కామనందార హరణ ప్రగల్భమై.

శ్రీ సుమనసేరి యథిత రోహిణి కలది

ప్రసాధుడను వ్యాఖ్యాతయొక్కను శ్రీ హర్షుని శైషభముపై వ్యాఖ్యానములను తెలియుచున్నవి అది దొరుక లేదు. కావున దానిని ప్రసాధమహా రషిని ఎట్టి సంపాదము లేదని ఊహించును ఇట్లే శ్రీ హర్ష చారిత్రో శైష వాచోద్దీపముగల ఎట్టులు కోరొల్లు. ప్రచురణలోను వాదీని ధుర్యోగములు వాటికి గల శైషభా సంపాదములు ఈ వ్యాఖ్యలో సూచితమయినవి. ఇవి అన్నియు మల్లినాథవ్యాఖ్యలో ప్రాముఖ్యతనందలేదు. దానికి కారణమెక్కటియో శైష సంప్రదాయముతో పుట్టి పెరిగిన వారికిని ఇతరులకును ఆయా సందర్భములకు హృదయమునకు పట్టించు కొనుటతో గల ఎట్టు విషయపు ఇంకెవరకు మల్లి నాథవ్యాఖ్యపై అధారపడిన పరిసరప్రచురణములతో గల విషయమునకు దానికి భిన్నముగ ఆలోచనోద్దీపకముగ వెలువడిన రచనకును శైషము చూడ గుఱు శ్రీ హర్షుడిది గమనించుచు కావోలు తన వాణీతో ఒక ఎత్తిపాదుపు పాడిచినాడు

అన్ని హాత్రులూ తులత

అదండం భిన్న పుండ్రమ్

ప్రజ్ఞాపారుష నిస్సావామ్

જોઈ જણાવે જોઈકા ! (17—38)

అట్లే శైవ సమయములో విజ్ఞములైన సంప్రదాయములు నేటి నామమాత్రావశిష్టములునయిన వాటిని గూడ పేర్కొనినాడు. దారిద్ర్య విద్రావణ శబ్దముపై శ్రీ పెదపాటి నాగేశ్వరరావుగారు వ్యాఖ్యానించుచు నవ్వెవోడమహా కవి రచించినకుమార సంభవము కావ్యములోగల దారిద్ర్య విద్రావణస్తవము పై తులనాత్మక దృష్టిలో వెలువరించిన వ్యాఖ్యయు గమనింప దగినది. ఈ గ్రంథమున పరిశీలించబడిన మరియొక విషయము సర్వాంత శ్లోకముల యాచిత్యమును గూర్చినది. చూడుడు

శ్రీహర్ష : కవిరాజరాజమకుటాలంకార హీర : సుతం
శ్రీహీర : సుషువే జితేంద్రియచయం మామల్లదేవీచయం
తచ్చింతామణిమంత్రచింతన ఫలే శృంగారభంగ్యమహా
కావ్యేచారుణి నైషధీయ చరితే సర్గోయమాదిర్గతః

అనుభోరణిలో ప్రవహించిన సర్గాంత శ్లోకములు చూచినప్పుడు కొన్ని ప్రశ్న లెదురగు చున్నవి. ఈ శ్లోకములు శ్రీహర్షులవారే వ్రాసిరా వ్రాసినచో సర్గాంత ములలో చూపిన పట్టుదల అముఖమున నెందుకు చూపలేదు? మంగళాశాసన పరముగ ఒక్కశ్లోకమును గూడ వ్రాయలేదేమి? ఇప్పట్లుగ గ్రంథపాఠముగల దనియే యెంచిన శ్రీమదాచార్యులవారి వాదము సమంజసమే ! ఈ సర్గాంతశ్లోక ములలో ఎక్కడో ఒకచో ఖండన ఖండభాద్య — గాఢీర్వీశకుల ప్రశస్తుల స్మరణమా ? చివరికి పోదకసర్గలో

శ్రీహర్ష : కవిరాజరాజమకుటాలంకారహీర : సుతం
శ్రీహీర : సుషువే జితేంద్రియచయం మామల్లదేవీచయం
కాశ్మీరైర్మహితే చతుర్దశతయో విద్యావిదర్శిర్మహా
కావ్యేతద్భువి నైషధీయ చరితే సర్గో గమత్ సోదకః (16-130)

అన్న శ్లోకమును చూచినప్పుడు వానాదేశ వర్ణనలు చూపిన మహాకవి కాశ్మీర దేశమును వదలివేసి ఎక్కడో సర్గాంతరమున మాత్రమే ఎందులకు చూపినాడు? కాశ్మీర్ శైవమునకు కావలసిన సంకేతములనెమియు వాడలేదే? దాక్షిణ్య శైవ దర్శనమునకు సంబంధించిన విశేషములెన్నియో కోకొల్లలుగా కవి పించుచుండ కాశ్మీరశైవసమయ సంకేతము లెవ్వయు కనుపింపక పోవుటకు కారణమెయ్యది? ఇక సష్టాదశ సర్గాంతమున

శ్రీహర్ష : కవి రాజరాజమకుటాలంకార హీర : సుతం
శ్రీహీర : సుషువే జితేంద్రియ చయం మామల్లదేవీచయం
యాత్మోస్మిన్ శివశక్తి సిద్ధ భగిని సాధారణభవ్యే మహా
కావ్యేతస్యకృతో నలీయచరితే సర్గోయమస్టాదకః (18-149)

అను శివశక్తి స్మరణము మాత్రమున్నది. ఇట్లు సర్గాంతములలో వివిధ రీత్య లలో సాగిన వర్ణనలు శ్రీహర్ష మహాకవికి ఎంత దగ్గిరివి? అన్న విషయము విచార్యమే! వ్యాఖ్యాతలు మనకు వదలి వేసిన రీతిగానే వీటిని శ్రీహర్షులెఱిసి జన్యములని త్వరపడి అనలేము. శ్రీమదాచార్య పెదపాటి నాగేశ్వరరావుగారు సూచించిన శైవసంకేతములు ప్రతిసర్గమున నున్నవి. వారు తమ గ్రంథములో నిచ్చిన వివిధ పట్టికరీషయమున కతి ముఖ్యములు. దాక్షిణ్య శైవసాహిత్య

మునకు చాల దగ్గరలో నున్న ఉపమానములు ఉత్పేక్షలు శ్రీహర్షవాణిలో మన్నవి. కనుక శ్రీహర్ష మహాకవి ఎర్పించిన శైవ మృతమ ఆంధ్ర మహా కావ్య ములలో శ్రీనాథాది మహాకవులు పంచిపెట్టిన దానికన్న నితరముగాదన్న శ్రీహర్ష సూక్తి సత్యము.

శ్రీనాథుని పంచప్రణామములు అన్న గ్రంథమున శ్రీహర్షుని అవతారమే శ్రీనాథుని మహాకవియని సిద్ధాంతీకరించిరి. గ్రంథము పఠించినచో శ్రీహర్ష — శ్రీనాథుల అత్యయ మహనీయతగల వాణిలో శ్రీ పెదపాటి నాగేశ్వరరావుగారి లేఖని నుండి ఈ విషయములను వెలువరింప జేసినని చెప్పవచ్చు. మహాకవి ఋణమును తీర్చి ధన్యులయినారని చెప్పవచ్చును. త్వరలో వారి సంస్కృత—ఆంగ్ల—ఆంధ్ర భాషలలో గల నైషధవ్యాఖ్య ప్రచురితమై అజరామరీరి నందుగత !

- శ్రీ బండి సత్యప్రసాద్.

నారాయణుడు (గజాంకుశుడు)

(క్రీ. శ. 945 ప్రాంతము)

మండికి సింగవ కవి కూర్చిన సకల నీతినమ్మతము అను సంకలన గ్రంథముయొక్క అవతారిక (వ7) నుండి గజాంకుశ నామము తెలియుచున్నది. అయితే సకలనీతి సమ్మతము పూర్తిగా లభింప లేదు. లభించిన దానిలో గజాలు కుళుని పద్యమనియుదహరింపబడలేదు.

కవి గజాంకుశుని కాలమును గురించి చర్చ చేయ వచ్చును. మండి సింగవకవి క్రీ. శ. 1347 ప్రాంతపు వాడు. కాబట్టి గజాంకుశుడంతకు పూర్వపుకవియని స్పష్టమగుచున్నది. అయితే ఎప్పటివాడు? గజాంకుశుడు తెలుగునాడేకాక కన్నడభాషలో గూడ గ్రంథ రచనచేసినాడు. కాపుర ఆధినిస్రవశం సించిన కన్నడకవులు అతని కాలనిర్ణయమునకు గొంత తోడ్పడుచున్నారు. క్రీ. శ. 1049 నాటివాడైన శ్రీధరాచార్యుని జాతకలింకమందును, నయసేనకవియొక్క (క్రీ.శ. 1112) ధర్మామృత గ్రంథమందును, మల్లకార్జునకవి (క్రీ. శ. 1240) కటక్తిన్ గ్రంథములోను గజాంకుశుని ప్రంశమున్నవి. దుర్గాసింహుడు కవి (క్రీ. శ. 1145) తన పంచచింతచంపూ కావ్యములో గజాంకుశుడు దండనాయకుడని తెల్పినాడు. ఆ విధముగా గజాంకుశుడు క్రీ. శ. 1049 కి పూర్వపువాడని నిశ్చయమగు చున్నది. అయితే అతడు ఎంత పూర్వపు వాడో తెలుసుకొనవలసి యున్నది.

గజాంకుశుడు అనునది ఆ కవి యొక్క అసలు నామముకాదు అది భీరుదనామము మాత్రమేయను విషయమును తెలుగు కవుల చరిత్ర నిడదవోలు వెంకటరావుగారు బయల్పరచినారు. రాష్ట్రకూటరాజులు దక్కను యొక్కపశ్చిమ ప్రాంతములో పరిపాలించిరి. వారిలో అమోఘవర్షుని కుమారుడగు మూడవ కృష్ణుడు క్రీ.శ. 939—965వరకు రాజ్యమేలినాడు. అతనికి ఆకాల వర్షుడును బిరుదున్నది. అతడు క్రీ.శ. 945లో శాలోద్గి గ్రామమున సంస్కృత శాసనమును వేయించినాడు. దానిలో నారాయణ మంత్రయొక్క బిరుదు గజాంకుశుడని చెప్పబడినది. మరి కొంత చరిత్ర కూడా తెలియుచున్నది. అతడు మహిష

దేశములో కాంచనమునుగ్రామమునాని. బ్రాహ్మణుడు. కాంచీపురమునాని. కన్యాశాటియము. అతని తండ్రిపేరు దామపాత్యుడు. నారాయణుడు మూడవ కృష్ణునికు ప్రదాని, సంది విగ్రహము.

అతడు విద్యాంసుడు, కవిముఖుడు, ప్రేయవాది, ధర్మరతుడు. శాఖద్రిగ్రామశాసనము క్రీ. శ. 945 నాటిది. కాబట్టి గజాంకుశుని కాలము క్రీ. శ. 945 ప్రాంతమని నిశ్చయమగు చున్నది. మడికి సింగనకి పేర్కొన్న గజాంకుశుడతడే అని మరియొక అంశముగూడ రుజువు చేయుచున్నది. పైశాని సములోనే గజాంకుశుని గురించి ఇంకను ఇట్లున్నది — “కవిప్రముఖః, పాఠగో రాజవిద్యానామ్” అతడు రాజవిద్య అనుగా నీతి విద్యగరిగి యున్నవాడు. అట్టి వాడు రాజనీతి గ్రంథమును రచించుటలో చిత్రమేమియులేదు గదా!

గజాంకుశుడు కన్నడమునలో వ్రాసిన గ్రంథజాంముగాని, పద్యములు గాని బైటపడలేదు. ఇక తెలుగు రచనల విషయము చూచెదము.

తెలుగులో అతని రచనలు లభింపలేదని పండితులు పలుకుచున్నారు. అయితే అది సత్యమా? మడికి సింగన వ్రాసిన వ్రాతయుల్లున్నది ‘... యాంధ్ర భాషా కోవిదుః... గజాంకుశ నీతిసార ... నీతివిశేషంబు ” 1—7 పై వాక్యములోని కొన్ని పేర్లను పరిశీలించవలసి యున్నది, పై పేర్లలో సింగన కొన్ని పేర్లను మాత్రము చెప్పివడిచినాడు. మనము వాటికి ప్రక్కన నీతియను పదము చేర్చుకొనవలెను ఉదా:—వాణక్యనీతి, విదురనీతి యిత్యాదులు. అయితే ‘కామండక’ పదమట్టిదికాదు. అది గ్రంథకర్తకుడు, గ్రంథము పేరునకును (కామండకము) గూడ సరిపోగలదు. ఇక ‘గజాంకుశ’ పదమును గమనించినచో అది గ్రంథకర్త తిరుదు మాత్రమే. దానిని గ్రంథసరముగా జెప్పదలచినచో గజాంకుశీయమనుట తెచ్చ. అయితే అట్లు లేదు. ఆ పదమునకు ప్రక్కన నీతి సారమును పదముగాహమున్నది. నీతిసారమనునది మామూలు మాటయే. అది ప్రత్యేక గ్రంథనామముకాలేదు. కాబట్టి ఈ క్రింది రీతిగా చెప్పబడు చున్నది. కామండక నీతిసారము, బుర్రనీతిసారము, బార్హస్పత్య నీతిసారము. అయినను మన విమర్శకులు గజాంకుశ, నీతిసార అను రెండు సంపుటలను విడిచి వేరేరేరు అర్థములను చెప్పుచున్నారు. అట్లు విడిచిన యెడల ఆ సమాసము అర్థరహితమై పోవును. ఇతను సరి నీతినమ్మతముయొక్క లభించిన భాగములో గజాంకుశ పద్యమనియొక పద్యమునుదివారింపబడలేదు. ఇంకనుమన విమర్శకులు నీతిసార పదమును రుద్రుని నీతిసారమని చెప్పుచున్నారు. అది సబబా? బద్దెనకవి తన రచనలలో నొకదానిని నీతిసారమని పేర్కొన్నాడు. అయితే సరి నీతినమ్మతముతో బద్దెనకవి పద్యములు బద్దెననీతియనుపేరుతో జూపబడినవి. సకలనీతి సమ్మతములో రుద్రునిపేరు చెప్పబడలేదు. కాబట్టి రుద్రుని పద్యములు సకల నీతినమ్మతములో సుందులుకు సాధ్యముగాదు. అట్లు నీతిసారమను పాట గజాంకుశ కర్తమునకు సంబంధించినదియే కాని రుద్రుని

పేరుతో చేర్చుటకు వీలులేదు. కాబట్టి సకల నీతినమ్మతములో నీతిసారమని సూక్ష్మముగా తెలుపబడిన పద్యములు గజాంకుశ నీతిసారములోనిదేకాని అన్యకములు కావు. ఇట్లే మరియొకటి కూడా తెలుపబడినది. కండగామాత్యుని నీతి తారావళిలోని పద్యములు సుదహరించినప్పుడు గూడ పూర్తిపేరు చెప్పబడక నీ తారావళియని సూక్ష్మముగా తెలుపబడినది. కాబట్టి సకలనీతి సమ్మతములో నీతిసారమును పేరున చెప్పబడిన పద్యములన్నియు గజాంకుశ నీతిసారములోనివే.

అయినను అవి రుద్రుని నీతిసారములోనివై యుండునోమో కూడ పేర్కొనవలయును. పరిశీలించదగును. ఆ విషయమును తెలుసుకొనుటకు ముందుగా కొన్ని విషయములను గ్రహింపవలసి యున్నది.

బద్దెనయొక్క నీతిశాస్త్రముక్తావళియని పిలువబడెడి గ్రంథమునకు సంకలన గ్రంథము మాత్రమే. దానిలో మూడు గ్రంథముల యెంపిక లున్నవి.—1. బద్దెననీతులు, 2. బద్దెన నీతిసారముక్తావళి, 3. రుద్రునినీతిసారము. రుద్రుని నీతిసారమెంత గ్రంథమో మనకు తెలియదు. కాని దానిలో సులపదియైదని పద్యముల వరకు నిప్పటి నీతిశాస్త్రముక్తావళిలో నున్నది. సకలనీతిసమ్మతములో నీతిసారముపేరున 114 పద్యములున్నవి కదా! పైన జెప్పిన సులపది యైదు పద్యములలో నొక్కటియై సుల సకలనీతినమ్మతములోగల నీతిసారములో గలదియు నా వ్యాయముగదా! కాని యట్లు కనబడదు. అది చాలదా ఆ రెండు వేర్వేరు గ్రంథములని రుజువు పరచుటకు. అట్లుగాక బద్దెన పద్యములు కొన్ని సకల నీతి సమ్మతములోని నీతిసారము గజాంకుశ నీతిసారమే కాని మరియొకటి కాదు. అట్లు మనకు గజాంకుశ నీతిసారములోని 114 పద్యములు లభించినవి. అదియెంత పెద్దగ్రంథమో మనకు తెలియదు, కాని మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు నీతిసారమను పేరు గల ఆ పద్యములను పరీక్షించి బార్హస్పత్య నీతిసారమునకు అవి అనువాదముగా గనబడు చున్నవన్నారు. బార్హస్పత్యము మూడువేల శ్లోకముల గ్రంథము! గజాంకుశుడా గ్రంథమునంతలు తెలిగించి యుండదు. ఆ నాటి దేశభాషలలో గ్రంథ రచనా పద్ధతి సంగ్రహకరణము. కావున గజాంకుశ సంగ్రహ రచనలో నెన్ని పద్యములున్నవో తెలియదు.

తెలుగు వాఙ్మయములో గజాంకుశమను లక్షణ గ్రంథమున్నది. అది సంస్కృతములోని గజాంకుశమునకు తెలుగిని తెలియుచున్నది. సంస్కృత గజాంకుశము మనము చెప్పుకొన్న గజాంకుశునిదేమో మనకు తెలియదు. ఏదై సుల గజాంకుశుని గ్రంథమొకటి యైనను తెలుగు వాఙ్మయమునందుండుట విశేషమే.

- శ్రీ దేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు.

గ్రంథ విమర్శలు

స్వవిషయం (మూడవ భాగం)

గ్రంథకర్త : శ్రీ లింగం వీరభద్రయ్య చౌదరి

(సోల్డిస్ట్రబ్యూటర్స్ : తివేణి పబ్లిషర్స్, మచిలీపట్నం-1, మదరాసు-1
మూలము : 13 రూపాయలు.)

మూడు భాగాలుగా శ్రీ చౌదరిగారు వ్రాసిన స్వవిషయంలో మూడవ భాగం ఇది. 767 వ పుటతో ప్రారంభమయే 1248 వ పుటతో పూర్తయింది. గ్రామజీవితం, వ్యవసాయం, పశుపోషణ, లలిత కళలు, సాంస్కృతిక కలాపాలు, సంచారం, గ్రంథరచన, బంధువులు, మిత్రులు మిగిలి పోయినవి—అనే అధ్యాయాలున్నయే ఈ గ్రంథంలో. శ్రీ షిరిదీ సాయిబాబాకు అంకితం ఇచ్చారు ఈ గ్రంథాన్ని.

గ్రామజీవితం అనే అధ్యాయంలో “పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్”లో తనకు సభ్యత్వం లభించక పోవడాన్ని వస్తు నిషేధంగా విశదీకరించారు. పెదనగల్లు చేరుకుని వ్యవసాయం ప్రారంభించిన పరిస్థితులను వివరించుతూ “కుల వృత్తికి సాటిరాదు గువ్వల చెన్నా” అనే పాతాన్ని ఉటంకించారు. ఇంగ్లండులో విద్యార్జితం పొంది నమిషి మదరాసురాష్ట్రంలో హోదాగల ఉద్యోగం చేసి వదలివీరమణ చేసిన శ్రీ చౌదరిగారు వ్యవసాయాన్ని శేషజీవిత వృత్తిగా స్వీకరించారు. భూమిని సాగు చెయ్యడంతోపాటు సాహిత్య క్షేత్రంలోనూ, లలితకళారంగంలోనూ కూడా కృషి చేయడం ప్రశంసించదగిన సంగతి అనడంలో అతిశయోక్తి లేదు. పెదనగల్లులో తన భార్యకు లభించిన ఇంటిని బాగుచేయించారు. మదరాసులో అంతవరకూ తనకు ఉండిన సొంత ఇంటిని (61 షెనాయ్ వగర్) అమ్మివేసి కుటుంబాన్ని పెదనగల్లుకు తీసుకువెళ్ళారు. ఆ తరువాత 1515 వ సంవత్సరం—షెనాయ్ వగర్ లోని ఇంటినికొన్నారు. 1911లో గ్రామానికి వివిధంగా ఉన్నదీ వివరించారు 778 వ పుటలో. ఈ తరం యువకులు గ్రహించవలసిన అంశాలు కొన్ని ఉన్నాయే ఈ అధ్యాయంలో. అంతేకాదు గ్రామాలలోని ఈ నాటి జీవితవిధానాన్ని ఇట్లా వ్రాశారు 774 వ పుటలో. “ఒకరితో ఒకరు అన్యోన్యమురాగంతో నహకరించు పద్ధతి లేదు” కాబట్టి ఈ యూరిలో స్థిర నివాస మేర్పరచుకున్నా, మా క్రిందున్న భూములువగైరా ఈ గ్రామానికి సంబంధించినవేయైనా, నా కుమారుల స్థిర నివాసం యిదేయైనా, నేనిక్కడ 20 సంవత్సరాల నుండి స్థిర నివాస మేర్పరచుకొనియుండినా, ఈ గ్రామానికి నేను, నాకీ గ్రామం పరాయివాళ్ళంగానూ, లేక సగం పరిచయమున్న వాళ్ళంగానూ ఉండిపోతున్నాం. ఈ గ్రామంలో ఏ సంఘటన జరిగినా విషిత వివరాలు జరిగినా, ఏ తగాదాలు వచ్చినా నేను లేవట్లే వ్యవహరింపబడుతుంది” ఇది ఈ ఒక్క గ్రామంలోనే కాదు చాలా గ్రామాలలో ఈ పరిస్థితులు ఈ విధంగానే ఉన్నాయే. పెదనగల్లు గ్రామాభ్యున్నతికి చాలా కృషి చేశారు శ్రీ చౌదరిగారు. పశువుల ఆస్పత్రి కట్టించడంలోనూ, పాఠశాల కేంద్రాన్ని స్థాపించడంలోనూ శ్రీ చౌదరిగారి కృషి చాలా ఉన్నప్పటికీ

ఎవరూ ఆ సంగతినే ప్రస్తావించరు. పరిస్థితులు ఈ విధంగా ఉండగా ‘మన గ్రామాలు ఏప్పటికీ, ఏవిధంగా బాగుపడతాయ్ ? గ్రామాలలోని ప్రజల స్థితిగతులు మెరుగు పడాలని నిజంగా ఆభిలషించుతున్న వారెవరయినా అసలు న్నారా? పల్లెటూరి మనస్తత్వం గురించి శ్రీ చౌదరిగారు వ్రాసిన వ్యాక్యాలు (798 వ పుట) గమనార్హం. ఆలోచించదగిన అంశాలు.

వ్యవసాయం చెయ్యడంలోని అనుపానులనూ కష్ట సుఖాలను చర్చించారు ఈ గ్రంథకర్త. “భర్త వుండిన విధవ మాదిరి (గ్రాన్ విడో) ఇన్ని సంవత్సరాల నుంచి ఈ తూము ఈ విధంగా ఉండిపోయింది. ఈ కాలంలో పల్లెటూరి రైతుల సహకారవిభాగం ఏడు స్తున్నది.” అన్నారు 819 వ పుటలో. రైతుల నుంచి సహకారం లభించాలంటే అనునయించాలి వారిని. అంతాసవ్యంగా వుంటే ఇక శ్రీ చౌదరిగారివంటి నిపుణుల అవసరం ఏముంటుంది. మన తెలుగు పల్లెలకు? కర్నూల్ డి. ఎస్. హెన్రీ (టెక్నికల్ ఆయిల్ వాటర్ మినరల్ రాసి సైన్సెస్టు)తో శ్రీ చౌదరిగారి అనుభవం (820—823 పుటలు) నిపుణుల మని చెప్పుకునే వారి అతిశయాన్ని దగాకోరుతనాన్ని, దంభాన్ని సూచించుతుంది. అయితే మరి నిపుణులందరూ ఇట్లాగే ఉంటారని అనగలమా? ఎవరి స్వార్థం వారిదే.”

ఇక గ్రామాలలో నౌకర్లుచేసే అఘాయిత్యాల సంగతిని ఈ గ్రంథకర్త ఇప్పుడు గ్రహించడం వింతగానే ఉన్నది. పరిశ్రమలు పెంపొందించడంతో గ్రామీణ వ్యవస్థ తెచ్చుబిన్నది. కదలింది కుదురు. కానీ, కొత్త కుదురు ఏర్పడలేదు. అదృతన భావిలో ఏర్పడగలదన్న ఆశఅయినా లేదు.

యలమంచిలి భాస్కరరావు గారితో శ్రీ చౌదరిగారి అనుభవాన్నించి రైతు సేవకులమని చెప్పుకునేవారి కార్యకలాపాలను విజ్ఞులందరూ వో కంట కనిపెడు తూండవలసిన అవసరం విదితమవుతున్నది. శ్రీ వడ్డే శోభనాద్రిరావుగారిని కలుసుకుంటానని చెప్పిన యీ పెద్దమనిషి శ్రీ శోభనాద్రిరావుగారిని కలుసుకునేలేదట. పైగా శ్రీ భాస్కరరావు వో దినపత్రికలో “సరైన నీటి సరఫరా లేక డెల్టా రైతులు ఇబ్బంది పడు తున్నారని వో వ్యాసం రాశారట! ఎంత మోసం ?

పశుపోషణ అనే అధ్యాయంలో అనేక అంశాలను వివరంగా చర్చించారు ఈ గ్రంథకర్త. పశుపోషణ యందాసక్తిగం కర్షకులూ, తదితరులూ గ్రహించవలసిన అంశాలున్నాయ్ యీ అధ్యాయంలో. అయితే అంత వోపికా తీరికా ఎవరికి ఉన్నది ? తమకు ప్రయోజనంకలిగించే అంశాలనయినా మన రైతు సోదరులు గ్రహించరు. కారణం ఏమిటో తెలియదు? పాఠ విక్రయ కేంద్రం ఏర్పాటు సందర్భంగా కొంత మందితో కలిసి శ్రీ చౌదరి జరిపిన పర్యటనలో వారికి తెలిసి వచ్చిన గుణపాఠాలను ఎంతమంది గ్రహిస్తారా ?

పశువులపోషణవల్ల శ్రీ చౌదరికి గల శ్రద్ధాసక్తులను 872 వ పుటనుంచి 878 వ పుట వరకూ వివరించుతూ పశుపోషణ శాఖలోని దాడికియ కుతంత్రాలనూ ధ్వనిగా చిత్రించారు.

విజయవాడ పరిస్థితులలోని రాజకీయాలంతమంది రైతులకు తెలుసా? పోనీ ఎంతమంది రాజకీయ వాదులకు తెలుసా? 879వ పుటలో పిరికినెల అని ప్రయోగించారు. అంత దౌర్జన్యంగా లేదు ఈ ప్రయోగం.

భూమిని సాగుచేసే రైతు పలువురు పోషించాలి. కోళ్ళు పెంచాలి. ఇవన్నీ పరస్పరాశ్రయాల గ్రామీణ వ్యవస్థలో కానీ, అసలు గ్రామీణవ్యవస్థలే నీళ్ళు కొడు తున్నారు గదా?

లలిత కళలంటే యీ గ్రంథకర్తకుగల అభిమానాన్ని 898వ పుట నుంచి 936వ పుటవరకూ వివరించారు. 1961లో ఏర్పడిన ఆంధ్రప్రదేశ్ లలిత కళల అకాడమీలో ఈ గ్రంథకర్త సభ్యులు. శ్రీ నార్ల వెంకటేశ్వరరావు అధ్యక్షుడుగా పనిచేస్తున్న ఆంధ్ర అకాడమీ ఆఫ్ లెటర్స్ లో కూడా సభ్యుడు ఈ గ్రంథకర్త. ఈ రెండు సంస్థలలోని రాజకీయాలనూ నిర్మమహిమంగా, సరసంగా వివరించారు శ్రీ చాదరి. రైరూప్య చిత్రాలను గురించి ఈ గ్రంథకర్త చేసిన విమర్శతో (901వ పుట) ఏకీభవించలేక పోవడం ఎంతవరకూ సమం దనమో సమకాలీన కళాకారులు పరిశీలించడమవసరం. అదే విధంగా పికాసో చిత్రాలును గురించిన ఈ గ్రంథకర్త అభిప్రాయాలు కూడా పరిశీలించడగినవే.

“ఏమంటే నా పేరు లింగం పీఠభద్రయ్య చాదరి గదా” అంటే “నేననేది” అన్నాడట. (913వ పుట) ఒక డాక్టరు. అదే విధంగా శ్రీ నార్ల కూడా “కులాన్ని పూచించే పేర్లు నాకయ్యివ్వు” అన్నారు. ఒక మనవి అనందర్పుం రాధనుకుంటాను. తెలుగు దేశంలో వాడుకలో చాదరి అనేమాట ఒక కులాన్ని పూచించుతున్నమాట. విజయ—అయినా ‘చాదరి’ అనేది ఒక కులానికి పరిమిత మయిన మాటకాదు. “చాదరి” అనే బెంగాలీ బ్రాహ్మణులున్నారు. ఇంకా కొన్ని రాష్ట్రాల్లో కూడా ఉన్నారు.

నీలం సంజీవరెడ్డి గారిని—“నీలం సంజీవ” అంటే సరసంగా ఉంటుందా? ఒకవేళ ఉన్నా అట్లా సంభోధించగలమా?

శిల్పకళ గురించి 914వ పుటలో 926వ పుట వరకూ ఈ గ్రంథకర్త వ్రాసిన అంశాలు ఈ తరం రచయితలలో ఎంత మందికి తెలుసా?

వటన అనే శిర్షిక “స్త్రీ పాత్రధారణలో శ్రీ సంజీవరావు చిత్రాంగి పేష ధారణలో అచ్చం అప్పరసగా, చిద్విలాసభోగంపానిగా కనపడేవారు (938వ పుటలో) అని వ్రాశారు. ఈ గ్రంథకర్త కళా హృదయానికి, అభినివేశానికి ఇదో నిదర్శనం.

సాహిత్య సాంస్కృతిక కార్యకలాపాలు అనే శిర్షికన “పోతన భాగవతాన్ని సేతుపతి ముద్రాపకులు, ప్రచురణ కర్తలు ముద్రించుకున్నారుకదా. ఏనో స్త్రీ పాత్రధారణ సవరణ కని బోలెడు ధర్మపెట్టి అకాడమీవారు ప్రచురించటం కంటే ఏ ఆముద్రిత గ్రంథాన్నో ముద్రింపజేస్తే దాగుండేది. శ్రీశైలమైన ఆముద్రిత గ్రంథాలన్నో వుండగా వానిని విస్మరించి, ఈ పేష పేషణ పెంచుకని అడిగాను” అన్నారు 943వ పుటలో. సాహిత్య అకాడమీ రాజకీయాలను సుతారంగా విమర్శించారు ఈ గ్రంథకర్త.

969వ పుటలో “క్షేత్రయ్య కృష్ణభక్తుడని, కృష్ణునియందు గౌరవం పాఠశాలముచేత శృంగార పదాలను రచించాడని, గానం చేశాడని చెప్పే దృక్పథంలో నేను ఏకీభవించను. ఆయన సౌందర్య లావణ్యస్థి మూర్తిని ఆరా

ధించాడు. ఆయన జానశీలు దైవ భక్తి ప్రేరకములుగాక మానవ జీవితానందాన్ని పెంపొందించేవి” అని ఒక ప్రసంగంలో (969వ పుట) తాను చెప్పిపట్టు వ్రాశారు శ్రీ చాదరిగారు. ఈ వాదనలో ఎంత మంది ఏకీభవిస్తారో మరి ‘సంచారం’ అనే ఆధ్యాత్మంలో పేరు వ్రాసిన అంశాలు, చేసిన స్థలి వర్ణనలూ, దేవాలయాల వర్ణనలూ, ప్రకృతి దృశ్యాలూ, చిత్రదా, పాతపటాలూ, పాటలూ లకూ విజ్ఞులకూ రచయితలకూ ఉపయోగపడుతవి.

తమ రచనా వ్యసంగం విశేషాలనూ, తమ రచనలనూ గురించి పలువురు ప్రముఖులు ప్రకటించిన అభిప్రాయాలనూ “గ్రంథ రచన” అనే అధ్యాయంలో పొందు పరచారు.

మొత్తం యీ మూడు భాగాలనూ కలిపి చదవాలి. వోపిక వుండాలి. అందుకు ఉపయోగపడే ఏమని చెయ్యాలన్నా కొంత వోపిక అవసరమే గదా? అయితే “స్వ విషయం” అనే పేరు చూడగానే “ఇదేవో సొంత గొడవ. ఎవరి గొడవ వాడికి ఉండనే ఉంటుంది. ఈ గొడవ ఎవరికి లావాలనే వారికి” నమస్కారాలు. తెలుసుకుందామనే దృష్టిలో చదివేవారికి ఉపయోగపడే గ్రంథ మిది. దేశంలోని క్షేత్రాలనూ ప్రకృతి అందాలు చిమ్మే పట్టుకలనూ స్వయంగా చూడలేని వారికి, ఆయా స్థలాలను స్వయంగా చూసేటంతటి సంతృప్తిని కలిగించే గ్రంథమిది. పార్టీ మార్పిడినూ, ముతా రాజకీయాలూ పురాణాన్ని కొంతవరకయినా పరిచయం చేసుకో దలచే రాజకీయవాదులకు ఉపయోగపడే గ్రంథమిది. ఇందుకొక ఉదాహరణ అచార్య ఎన్. జి. రంగాగారు స్వతంత్రపార్టీకి గుడ్డై కొట్టి ఇందిరా కాంగ్రెసులో చేరడాన్ని గురించి ఈ గ్రంథకర్త వ్రాసిన వాక్యాలు—భూనంస్కరణ చట్టాన్ని గురించి రైతుగా శ్రీ చాదరిగారు వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాలు మరొక ఉదాహరణ.

గ్రంథాలయాలూ, రాష్ట్ర ప్రభుత్వమూ ఆదరించి, కొనవలసిన గ్రంథ మిది. ఒక తరం కథ ఇది కావడమే అందుకు కారణం. సహృదయులయినా ఆదరించిలే పోనీ చదివితే ఎంత బాగుంటుంది?

శ్రీ వి. ఎస్. అవధాని.

ఏది గమ్యం—ఏది మార్గం (నవల)

(రచన: మారితీ చందూర్, ప్రచురణ : యం. శేషచలం ఆండ్ కంపెనీ. పికింద్రాబాద్, మద్రాసు, మచిలీపట్నం, మూల్యం: 2—50. పేజీలు: 152)

నేటి సమాజంలో యువతీ యువకుల్లో కొందరు ప్రేమించుకొని వివాహం చేసికొంటారు. ఈ వివాహాలు కొన్ని సత్ఫలితాలు సాధించి అనందాన్ని కలిగిస్తున్నాయి. మరికొన్ని కారణాంతరాలవలన కలతలేర్పడి దాంపత్యాలు నశించిపోతున్నాయి. ఆ విధంగా నశించిపోయిన కుటుంబాల్లో ‘ఏది గమ్యం—ఏది మార్గం’ నవల కథారమైన ఇతివృత్తం.

మద్రాసులో మెడిసిన్ చదువు చున్నప్పుడు మేరీకి, విశ్వనాథానికి పరిచయం కలిగింది. ఆ పరిచయమే వారిని దంపతులుగా తీర్చింది. నిరీరుపుర గుణమే ప్రధానమని తలచి కులమతాలను వెనక్కునెట్టి ఒక్కటయ్యారు. వివాహానికి స్నేహితులుతప్ప మరెవ్వరూ రాలేదు. పెద్దలమాట కాదని వివాహం చేసికొన్నందుకు నవ్విపాతులు సంతోషించారు. ఆత్మీయులు ఒక్కను చూపించారు.

దైర్యంగా జీవితంలో అడుగుపెట్టి ప్రాక్టీసు పెట్టారు. మేరీ జీవితానికి లోటు లేకుండా సంపాదించినవి విశ్వనాథం మాత్రం సంపాదించలేక పోవుచున్నాడు. మద్రాసులో ఉన్నంతకాలం స్వతంగా నర్సింగ్ హోమ్ స్థాపించుకోలేక పోయారు.

విశ్వనాథం చిన్ననాటి స్నేహితుడైన ముబ్బరాజు ప్రాత్యహంతో స్వంత గ్రామంలో ప్రాక్టీసు పెట్టాలని మద్రాసు నుండి మేరీతో తరలి వచ్చాడు. మేరీకి ఎక్కువ డెనులు వచ్చినట్లుగా విశ్వనాథానికి రాలేదు. ఆమెకు పరపతి పెరుగుతుంది. మేరీనిబట్టి విశ్వానికి ఒక రకంగా పేరు వచ్చింది. ఈ సందర్భం లోనే విశ్వం తన కన్నవారింటికి రాకపోకలు ప్రారంభించాడు. ఇంటి బరువు, భారం అన్న రామ్మూర్తి విశ్వంనెత్తిన వేయాలని భావిస్తాడు. అందుకు అతని భార్య జానకమ్మకూడా అంగీకరిస్తుంది. విశ్వం అనుకోవట్లుగా చెల్లెళ్ళు—తమ్ముళ్ళు పెండిండ్లు చేయిస్తాడు. పెండింగ్ పేరంటాలకు మేరీ సంపాదించిన సొమ్ము విశ్వం వాడాడు. కాని మేరీ మాత్రం విశ్వం తల్లిదండ్రులింటిలో అంటరానిదిగానే ఉన్నది. మేరీ మనస్సు చివుక్కువ్వున్నది. ఆమెకు భర్త పిల్లలు నర్సింగ్ హోమ్ లోపు వేరే వ్యాపకాలేవో లేవు. నిజంగా తన జీవితం గను గెద్దులా వున్నది.

విశ్వం డాక్టరు వృత్తికి దూరమయ్యాడు. రాజకీయాల్లో దిగాడు. క్లబ్బుల్లో పేకాలు ప్రారంభించాడు. పేషెంట్లు కంటే స్నేహితులెక్కువయ్యారు. ఈ పరిస్థితిని చూచి మేరీ భరింపలేక పోయింది. డాక్టరు వృత్తికి వ్యాయం చేకూర్చుమని అర్థించింది. అయినను ఆమె మాటలను లెక్క చేయ లేదు. విశ్వానికి రాజకీయాలలో రాణించగలననే విశ్వాసం వున్నది. భార్యకు మాత్రం అతని మీద సందేహం కలిగింది. అప్పటి నుండి వారిలో భేదాభిప్రాయాలు పొడచూపుట ప్రారంభమైనాయి. వాగ్యుద్ధం కూడ ప్రారంభమవు తుంది. దీనికంతకూ కారణం ఆ గ్రామమే అని భావించి అప్పటి నుండి మార్చాలని మరిది మోహన్, స్నేహితురాలు డోసీ సలహాలనుబట్టి మేరీ ఒక అభిప్రాయానికి వచ్చి విశ్వాన్ని అడుగుతుంది. అందుకతడంగీకరించడు. విశ్వం ఎలక్షన్సులో పాల్గొని మేరీ నిబంధనలను సొమ్ము ఖర్చు చేస్తాడు. ఈ పరిస్థి తులలో మేరీ క్రుంగిపోతుంది. విశ్వానికి తెలియకుండా మేరీ వేరొకచోట ఓడ్యోగం కొరకు ప్రయత్నిస్తుంది. ఈ ఘట్టమే మేరీ జీవితంలో విషాదం రేపింది. మేరీ తన బిడ్డలను తనలో తీసికొని వెళ్ళుటకనుమతి కావాలని విశ్వాన్ని అడుగుతుంది. అందుకు విశ్వం ఒప్పుకోడు. పిల్లల భవిష్యత్తు కొరకు ఆదలు వడి అడిగితే కాదని అతడు తిరస్కరిస్తే ఆమె కుంచించుకొని పోయింది. భర్తను సక్రమ మార్గంలో ఉంచాలనే ఉద్దేశంతోనే మేరీ ఆ విధంగా వేసింది. చివరకంతా తారుమార్లైంది. తను నిరాశపడిపోయింది. సామాన్య స్త్రీ లాగున ఆమె కన్ఫర్టింగ్ రూములో ఉండి పంటిమీద కరసనాయిలు పోసికొని విప్పం టించుకుని మరణించింది. తరువాత భర్త విశ్వం మానసికంగా వ్యధ చెంది కన్నుమూసాడు. ముగ్గురు పిల్లలు మాత్రం మిగిలారు. రోసీతప్ప తక్కిన వారెవ్వరూ వారిని దగ్గరకు తీయలేదు. మేరీ విశ్వం మరణించారు. పిల్లలు రోసీ వరమైపోయారు. ఏకి ఏదీ గమ్యం, ఏది మార్గం అనేది తెలియలేదు.

ఈ నవలలో ప్రముఖంగా కానవచ్చే పాత్రలు మేరీ, విశ్వం, ముబ్బరాజు కథలో వీరి ప్రాముఖ్యం ఎక్కువ. ఈ పాత్రల్లో కూడా మేరీ పాత్ర పేర్కొన అగింది. మేరీ కేరళకు చెందిన సిరియన్ క్రీష్టియను. తనవారిని ఎదిరించి జీవితంలో అడుగు పెట్టింది. డాక్టరుకు ఉండవలసిన లక్షణాలన్నీ ఉన్నాయి.

కాని స్త్రీ సహజమైన ప్రవృత్తి ఆమెలో దాగి వున్నది. డాక్టరుగా ఉన్న దైర్యం స్త్రీగా పోలేకపోయింది. చదువుకొన్నదే కాని లోకానుభవం తక్కువ. కులాంతరం, మతాంతరం వివాహం గూర్చి మొసలికన్నీరు కార్చింది. అయితే తనను కాదని తిరస్కరించిన తోటికోడలు జానకమ్మకు సహితం వైద్యంచేసి డాక్టరుగా అన విధిని నిర్వర్తించింది. ఒక విధికి కట్టుబడినపుడు దానికి వ్యాయం చేకూర్చుటమేకాని అన్యాయంచేసి ఆ ప్రతిష్ఠ పొందాలనే తలంపు లేదు. వృత్తికి ద్రోహంచేస్తే ఎవరినైనా భరింపలేదు. భర్త అంటే గౌరవమే కాని అగౌరవం లేదు. తెలియని విషయాలు అడిగి తెలుసుకొని తన వృత్తిలో ముందుకు వెళ్ళింది. అలాగుననే భర్తను సడిపించాలని చూచించిందికాని పాధ్యంకాలేదు. వివాహమునకుముందు వాటిల్లిన పరిస్థితులను ఎదుర్కొన్నది కాని తరువాత జరిగిన పరిస్థితుల ప్రభావాన్ని ఎదుర్కొనలేక పోయింది. ఈ ప్రపంచం నుండి శాశ్వతంగా తిరోగమించింది. అదే ఆమెలో పిరికితనం. తాను చేసిన అన్యాయం కూడ అవే. డాక్టరుగా చేయవలసిన పనిని చేయలేక పోయింది. తనకుతాను అత్మహత్య చేసికొన్నది. అది అర్థవంతంగా లేదు. అంత చదివి చివరకు అమా యకురాలులా కన్నుమూసినను ఆ పరిణామం విశ్వం, పిల్లల జీవితాలను దెబ్బ తీసింది. ఆవేశంలో ఆలోచన నశించింది. కర్తవ్యం మరచిపోయింది. పిల్లలు ఏమైపోతారనే భావం లేకుండా స్వార్థంతో సతమతమై పాతమై పోయింది. ఈ పాత్రపై పాఠకులకు సానుభూతి కలుగుట తథ్యం.

విశ్వనాథం కోస్తాజిల్లాకు చెందిన బ్రాహ్మణయువకుడు. తానేపనిచేస్తున్నచు మంచిది అనుకుంటాడుకాని, దానిలో దోషాలు పట్టిచూడగల్గిన పరిశీలనా శక్తిలేదు. కులాంతర, మతాంతర వివాహం వల్ల తానొక ప్రగతివాది అనే భావం మనసులో నిండివున్నది. కులాంతర వివాహం వలన తనవారందరూ తనను వెలి వేసేసరికి భయపడిపోయాడు. ఏవిధంగా వైనా వారికి సన్నిహితం కావాలని ఉవ్విళ్ళూరాడు. తల్లిదండ్రుల ప్రేమకు దూరం కాకూడదనే తలంపు అధికం.

రాజకీయాల్లో ప్రవేశించాడు. చెప్పుడు మాటలువిని చెడిపోయాడు. ఏ ఆదర్శం కొరకు మెడిసిన్ చదివాడో ఆ వృత్తికి తిరోదకాలర్పించాడు. మనసు మంచిదేకాని చేసే పనులుమాత్రం వైద్య వృత్తికే వ్యతిరేకం అయ్యాయి. అను వారు మేరీని వెలివేస్తున్నచు పట్టించుకోక వారి మీద అభిమానం పెంచు కున్నాడు. అతడు ఒకవైపునే ఆలోచింపగలడు. ఒక్క రోజుకూడా తన కుటుంబ సభ్యులు చేస్తున్న అన్యాయాలను చూస్తూ ఊరుకొన్నాడు. మేరీ కష్టపడి సంపాదిస్తున్నది. ఆమెకు నోచ్చే చేయూత ఏమిటి? అనే ప్రశ్న రానేరాలేదు. ఎంతసేపూ రాజకీయాలు, క్లబ్బులు, పేకాలు, స్నేహితులు మాత్రమే. స్వంతగ్రామం వచ్చిన తరువాత మేరీని భార్యగా చూడలేక పోయాడు. వివాహ అయ్యేవరకు ప్రేమించాడు. ఆ తరువాత అది మరచిపోయాడు. తానొకరకంగా ఆమె జీవాతాన్ని పాడు చేశాడు. డాక్టరు చదివాడు. చదివిన దానికి ప్రతిఫలంగా రాజకీయాలభ్యాయి. పోనీ ఆ రాజకీయాల్లో విజయం సాధించాడంటే ఆదేమీ సాధింపలేని చివట అయ్యాడు. తాను తన భార్యను తనవితిరా పలుకరింపనేలేదు. భార్య కష్టపడుతూంటే చూచి సానుభూతి చూపక ఆమెయొక్క లోపాలను వ్రేలుపెట్టి చూపించాడు. కాని తనలోపం తాడు గ్రహింపలేని అసమర్థు డయ్యాడు.

మేరీ మరణం విశ్వనాథంలో మార్పు తెచ్చింది. జీవితంలో రాజీవడలేక పోయాడు. తనవారు తననే వీల్చిపెట్టి చేస్తున్నారు, అదాయం తగ్గిపోయింది.

వ్యతిరేకత సర్వగా కూనిరాగం ప్రారంభించింది. మేరీలేని జీవితం వ్యర్థంగా భావించి రాసూ పిల్లలను వదలి లోకాన్ని పిడి వెళ్ళిపోయాడు. అతనిలో గమ్యం లేదు, మార్గం లేదు.

సుబ్బరాజు చదువు అబ్బుని రాజకీయవాది. మంచి ఉద్దేశాలున్న వ్యక్తి. మిత్రులంటే ప్రాణం. మేరీ—విశ్వనాథాన్ని గ్రామానికి తరలించుకుని వచ్చాడు. వారిపేరు ప్రతిష్ఠలకు మురిసిపోయాడు. నట్టనడి సముద్రంలో నావమునిగి పోతూంటే చూచి ఏమీ చేయలేక పోయాడు. హాని జరుగు తున్నను దానికి కారణం గ్రహింపలేక పోయాడు. రాజకీయార్థాన్ని లాసుమునిగిన కారణంచేత విశ్వనాథాన్ని కూడా ముంచడే కాని పైకి తీసుకుని రాలేక పోయాడు. ఇతడే కనుక జీవితంలో తాదాస్థితికపోతే మేరీ విశ్వనాథం దాక్టర్లుగా స్థిరపడి రెండు చేతులతో సంపాదించేవారు. ఒక రకంగా సుబ్బరాజు వారి భావి జీవితనాశానికి కారకుడయ్యాడనిపిస్తుంది.

రచయిత్ర మాలతీ చందూర్ను వేలాది పాఠకులు ఆంధ్రప్రదేశ్లో పర్యక్షంగా చూస్తూనే వున్నారు. జవాబుల శీర్షిక నిర్వహించే తీరు చూస్తే ఆమె యొక్క బహుపుస్తక పఠనాశక్తి, విషయ వివేచనాశక్తి, సూటిగా సమాధానా మియ్యటం వంటి లక్షణాలు కన్పిస్తాయి. ఎమెస్కో ద్వారా ఇంతకు ముందు 'లావణ్య', 'మేఘాల మేలి ముసుగు' అను నవలలు వచ్చాయి. ఒక్కొక్క నవలలో ఒక్కొక్క ప్రత్యేకత కాన్పిస్తుంది. కాని ఈ నవలలో పేర్కొనదగిన ప్రత్యేకత ఏమీ లేదు.

సామాన్యంగా ఈ రోజుల్లో కులాంతర, మతాంతర వివాహాలు జరుగుచునే ఉన్నాయి. కొన్ని జీవితాలు హాయిగానే సాగిపోవుచునే ఉన్నాయి. మరికొన్నిపుచ్చులో పుట్టి మఖలో మాయమవు చున్నాయి. మెడిసిన్ చదువుచు ప్రేమించుకొని కులమతాలను లెక్కచేయకుండా వివాహం చేసికొని హాయిగా జీవించే దంపతులను చూడగలమేకాని ఈ విధంగా ఆత్మహత్య చేసుకొని భార్య పోవటం, తరువాత భర్త కన్నుమూయడం వంటి ఘటనలు జరుగడం చాల అత్యర్థంగా ఉన్నది. దాక్టర్లు అయిన మేరీ కిరసనాయిలుపోసికొని విప్లవించుకొని బలవంతంగా చనిపోవటం హస్తాస్పదంగా కాన్పిస్తుంది. దాక్టర్లు అయినవారిలా చనిపోవటాని కనరాశం లేదు. ఇందులో అసహజత్వం చాల ఉన్నది. ఈ విషయాన్ని రచయిత్ర మేరీ చదవడమయితే పెద్ద చదువు చదివింది. కాని ఆమె సహజంగా పెద్ద తెలివీ మానసికస్థైర్యమూ గల వ్యక్తికాదు. విశ్వనాథం ప్రభావం వలన ఆమెలో కదలిక, సాహసం కలిగాయి. ఆమెకూడ స్త్రీ సహజమైన చాధలకు ముఖ్యంగా మాతృత్వపు ఆదుర్దలకు గురయింది. ఆ క్షణంలో ఆమె దాక్టర్లు కాదు. విద్యార్థి కాదు. మామూలుస్త్రీ. ఈ పై పాఠాలు కలిగిపోగా ఆమె బెడరి మామూల స్త్రీవలె ప్రవర్తించింది. అక్కడ చదువు విజ్ఞానమూ అనే ప్రవక్తి లేదు. అని సమర్పించారు. ఇది కేవలం సమర్థనమేకాని యదార్థం కాదు. మేరీజీవితం చటం రచయిత్రకి ఇష్టం లేదు గనుకనే నిలుపునా నిండు ప్రాణం తీసారు. నవలలో ఇదొక లోపంగా కన్పడుతూ ఉంటుంది.

మేరీని విశ్వనాథం తరపువారు అంటరానిదిగా చూస్తుంటే అదేమిటని భర్త అడుగలేక పోయాడు. భార్యకు అవమానం జరుగుతుంటే భర్త సహింపగలడా అనే సందేహం కలుగుతుంది. పూర్వాపరాలు పరిశీలించి పరిష్కారాన్ని కూడ సూచింపలేక గుడ్లు అప్పగించి మిన్నకున్నాడు. దంపతులైన దాక్టర్లు జీవితంలో ఈ విధంగా జరుగుదు. కాని నవలలో ఇదిగివట్టుగానే చెప్పారు.

మేరీకి తగినంత ప్రాక్టీసు ఉండటం, విశ్వనాథానికి లేకపోవటం అని చెప్పటం భావ్యంగాలేదు. అటు మద్రాసులో, ఇటు స్వంత ఊరులోను రచయిత్ర విశ్వాన్ని దాక్టరుగా గుర్తింపక పోవుటచేతనే అతన్ని ఈవిధంగా చిత్రించడమో అనిపిస్తుంది.

మేరీ చనిపోయిన తరువాత విశ్వనాథం మానసికంగా, శారీరకంగా, ఆర్థికంగా క్రుంగినట్లు చూపించి అతడుకూడ కన్నుమూసాడని చెప్పటం లర్థ రహితంగా ఉన్నది.

మేరీ విశ్వనాథం పోయిన తరువాత వారి పిల్లలను స్నేహితురాలైన రోసితీసుకొని వెళ్ళటం అనూజంగా ఉన్నది. విశ్వనాథం తల్లిదండ్రులపిల్లలను చూడకనే ఉచ్చారా? సహాయం సొందిన చెల్లెళ్ళకు అన్న పిల్లలు పనికిరాలేక పోయారా? ఎంత సంప్రదాయ పరాయణులైనను ఇట్టి సన్నివేశాలలో సంప్రదాయాన్ని అవతంకు నెట్టి బిడ్డలను గుండెలకు హత్తుకొంటారు. ఆ విధంగా రచయిత్ర చూపింపలేదు. దానికి కారణం సరకులే అన్వేషించాలి.

నవలలో రచయిత్ర సందేశమేమిటోలేదు. అంతేగాక కులాంతర, మతాంతర వివాహం చేసికొంటే హతమేకాని, పైకిరాలేరు, చివరకు వంతాలకు నట్టింపులకు లోనై నిండు ప్రాణాలు బలి చేయటమే జరుగుతుందని మేరీ విశ్వం జీవితాలనుబట్టి చూపిస్తున్నారు.

కథను విషాదాంతంచేసి చూపించారు. సుఖాంతం అయితే బాగా ఉంటుంది. మేరీ విశ్వం ఉండి పిల్లలను తమంతవారిని చేసి కనుల ముందే బిడ్డల భావి పురోగతిని చూపిస్తే కథక నిండుడనం వచ్చేది. దాక్టర్లు జీవితాలను విషాదంగా ముగింపు చేయడంలో రచయిత్ర యే ప్రయోజనాన్ని సాధింప లేదు.

సహజమగు భాష కథలో ప్రస్ఫుటంగా ఉన్నది. పరిమిత పాత్రలలో కథను నడిపించారు. జవాబులెంత స్వీట్ గా ఇస్తారో నవలకూ ఆం స్వీట్ గా, శ్రీమతి మాలతీచందుర్ వ్రాసారు. ఇంకను మంచినవలలు వారి కం నుండి రావచ్చునని ఆశింపవచ్చును.

- శ్రీ రామమోహన్.

ముద్రారాక్షస నాటకం

ఆంధ్ర రసాస్వాదినీ వ్యాచ్యలో. వ్యాఖ్యాత శ్రీమూర్తి నేలూరు—రామదాసయ్యంగారు. డెమ్మా 87 + 396 పుటలు. పే 10 రూపాయలు. ప్రకాశకులు— ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, కళాభవనము, సైఫాబాద్, హైదరాబాదు—4.)

సంస్కృత భాషలో ఉన్న సుప్రసిద్ధ నాటకాలలో ముద్రారాక్షసం ఒకటి. దీని రచయిత విశాఖదత్తుడు. స్త్రీ పాత్రలు లేకుండా కూర్చబడి రాజకీయ తంత్రాలను వివరించే నాటకాలలో ఇది అగ్ర శ్రేణికి చెందినది.

స్త్రీ పాత్రలు లేని నాటకాన్ని ప్రదర్శించి, రక కట్టించగల సమయం ఉండడం అరుదు. అందులోనూ తలనొప్పి కలిగి రాజకీయ విషయాలను వివరించేది ప్రజామోదాన్ని పొందడం మరీ కష్టం. అయినా కవి తన ప్రతిభా

విశేషం వల్లనూ, కవితా పాటవంవల్లనూ రసవంతాలయిన నాటకాలలో అత్యుత్తమ దృశ్య కావ్యంగా దీనిని రచించగలిగాడు.

ఇది సందరాభ్య వరదాన్ని, మూర్ఖ రాజ్య స్థాపననూ వర్ణించే కృతి కాదు. మహా మేధావి అయిన చాణక్యుడు తన ప్రతినిధులను ఉపయోగించి సందులను నిర్మూలించి చంద్రగుప్తుణ్ణి మగధ రాజ్యాధినేతగా నిలిపించి మాత్రంతో ఉత్తి పొందక, మపుర్య రాజ్యానికి స్వైర్యాన్ని కూర్చే పద్ధతిని వివరించడమే దీని ప్రధాన లక్ష్యం. ప్రభు భక్తిపరాయణుడైన సందిరాజ మంత్రి రాక్షసుడు. శత్రు పక్షంలో ఉన్నంతవాలం చంద్రగుప్తునికి అపదలు కలుగుతూనే ఉంటాయని గ్రహించి చాణక్యుడు ఎంతో నేర్పుతో ఆ రాక్షసుణ్ణి మపుర్యునికి మంత్రిగా ఉండేటట్లు చేస్తాడు. రాక్షసుడే మంత్రి అయితే రాజ్యం స్థిరపడినట్లే! ఇందులో ఉన్నది చంద్రగుప్తుడు రాజైన తర్వాతి కథయే. మపుర్య వరదానికి రాక్షసుని యుక్తులూ, చాణక్యుని ప్రతియుక్తులూ లభ్యమృతంగా సరళమైన శైలిలో ఇందు వివరించబడినవి.

ఈ నాటకానికి సంస్కృతంలో వ్యాఖ్యానా, అంగ్ల వ్యాఖ్యానా, అనువాదాలూ ఉన్నవి. కాని సంస్కృత మూలాన్ని లెబుగువారు అర్థం చేసుకోవటకు అవి అంతగా ఉపయోగించవు. అట్టివారి ఉపయోగార్థం సంస్కృతాంధ్రాలలో ముద్రణిస్తూ విద్వాంసులు, అంగ్లంలోనూ, చరిత్రలోను నిష్ణాతులు. అనుభవజ్ఞులైన ఉపన్యాసకులు అయిన బ్రిమాన్ రామదాసయ్యంగారు “రసాస్వాదినీ” అనే ఆంధ్ర వ్యాఖ్యను దీనికి రచించారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారు అందంగా ముద్రింపించి ప్రకటించారు.

శ్రీ రామదాసయ్యంగారిదివరకే కాళిదాస మహాకవి అభిజ్ఞాన శాకుంతలానికి, భవభూతి ఉత్తర రామచరిత్రకూ, ఇట్టి వ్యాఖ్యలనే రచించి కీర్తి గడించారు. వ్యాఖ్యత చాలా ముద్రణాలను పరిచించి రచించుటవల్ల ఈ వ్యాఖ్య అస్యూనా సతికిక్తిగా అత్యుత్తమంగా తయారై నది. వ్యాఖ్య తమ 87 పుటల విపులపోషద్వారంలో కవి దేశ కాలాదులు, కథాంశం, నాటిక విమర్శ, లక్షణం, సంధిసంధ్యంగ వివరణ, కాలగమనం, వృత్తి వివరణ మున్నగు విషయాలను వివరించారు. నాటక తర్వాత జిజ్ఞాసువులకు ఇది మిక్కిలి ఉపయోగకరమయినది.

వ్యాఖ్యలో విశేషాంశాలతో పాటు ప్రతి శ్లోకానికి అర్థ తాత్పర్యా లియ్యబడినవి. మచ్చున కొక శ్లోకం, దాని రాక్షసులూ—

“పదార్థానుష్ఠానే రహయతి స్వపం
స్వార్థపరతా,
పరిత్యక్త స్వార్థో నియత మయథార్థః
క్షీతిపతిః
పరార్థశ్రేయో స్వార్థాదభిమతతరో
హంత! పరవాన్
పరాయత్తః ప్రేతే కథ మివ
రసం వేత్తి పురుషః

పరుల యక్కురణనే తీర్చు రాజు తన యక్కురంను తీర్చుకొన నేరకాదు! అట్టివాడు ఏ భోగమును ఎరుంగుకొనివాడు రాజు? దెనులమ ఏరాధీనుడు. ఏ సంలోషమును సొంతాడు చెందనలేడు.

ఇందు అలంకారము అక్రమత ప్రశంస. ఇందు ప్రశంసించబడిన రాజ పుత్తము ప్రస్తుత పుష్కలాశ్రయి.” (పుటలు 155—156)

సంస్కృత నాటకములను ముంభంగా అర్థం చేసుకొనుటకు ఇట్టి ఆంధ్ర వ్యాఖ్యల అవశ్యకత ఎంతైనా ఉన్నది. దానికి ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారు ప్రయత్నించి సంస్కృత నాటకాలను ఉత్తమ రీతిని ప్రకటించగలరని ఆశిస్తున్నాము.

—శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్య.

బా బు

(శ్రీ పులిచెలర్ల సుబ్బారావు, కవితా సంపుటి. క్రాన్—40 పేజీలు, వెల రు. 3 పుటలు— గ్రంథకర్త, 7 లైన్, ఆరండల్ హేట, గుంటూరు—2.)

ఇది కవితా రీతుల కలగలపు. లేక లేక పుట్టి, ముద్దు దీరక ముందే దినిచ్చెను మహారుని గూర్చిన ఆవేదన పైకుబడిన మధుర—కరుణారస స్ఫూర్తులు అక్షరరూపాన్ని పొందిన రచన ఇది. ముప్పురిన ఎం. ఎ. పాస్టెన వ్యక్తి, ఒక పసికందు మరణానికి ఇంత పరిచపించడం— శరీరానికి మనసుకు కూడ అవ్యోకరం కావించున, కవితలో గూడ తగినంత బలం లేకున్నది. ఆత్మాశ్రయ బుద్ధిని వదులించి యీ రచన సర్వజనసేవైన భావోద్రేకాన్ని ప్రేరేపించరేకున్నది.

“పుత్ర శోకమే నరునికి పూర్వముఖము” అని వ్రాయగలిగిన యీ తండ్రి మనసును ఛిక్కచిట్టుకొనగలిగినచో జీవిత వల్లరిని ఆశలో పోషించి పెద్ద చేయగలడు. కవిత ప్రాథమిక దశలో ఉన్నది. ఒరవడి కుదిరితే సాంపు వాటింపజేసుకునే కళలు అక్కడక్కడా ఆశాజనకంగా ఉన్నవి. ఊరటే బీబి తానికి ఊర్పు అని యీ కవి గ్రహించితే ఇందున అందున మేలు.

అంతర్మథనం

(శ్రీ వడ్డేవల్లి కృష్ణ: కవితా సంకలనం. డెమ్మి—70 పేజీలు. వెల రు. 2—50 ప్రతులు—యువ సాహితీ సమితి, సిరిసిల్లా, కరీంనగర్ జిల్లా, ఎ.సి)

ఇంతకుముందు భావకవులు ప్రేమను గూర్చి ప్రాకులాడినట్లే, యిప్పుడు ముందు చూపుగల కవులు కష్టబీపుల కన్నీరు చెమటలను గూర్చి ఆక్రందించి, పరిష్కారం చూపించకపోవడం పరిపాటి అయినది. పరిదిద్దే శ్రోత చూపను యీ కవులందరికి ఒకే విధమైన భయంగా ఉన్నట్లున్నది. ఈ కవి మంచి ఉద్యోగంలో ఉండి, లేనివారి అగచాల్లాకు అంగలార్చడం సీజా తమకున్న వకీలు వాదం మోదిరి ఉన్నది.

ఈ కవి వ్రాసిన యీ కవితా ఖండికలన్నిటిలోను థీం ఒకటే! లేని వారిపై వగవుతోబాటు ఉన్నవారిపై కన్ను కుట్టడం యీ యనలో ఒక విశేషం. నటి అపనీతిని, అక్రమ వ్యాపారులను గూర్చే వీరి ఆవేదన. స్వరాజ్యం వచ్చిన తర్వాత ఒకచెట్టిచేమీ లేదంటాడు. ఇదంతా మామూలు రాజ పిలు వాదమే గాని, కవితా వస్తువుకు అంతగా గౌరవం గూర్చే సరుకు అంతగా

లెను. పరుగెత్తే బావాన్ని చాల చోట్ల చూడ లందుకోలేకున్నది. కొన్ని చోట్ల పరిచాకొంటులు నిక్కి చూస్తున్నవి" ఎల్లరాడు"లో భాగి అభిగ్రుడు లక్కడనే ఒకటిగానే పట్టెలో కుసినారు అన్నది— షషయం మామూలుదైనా, చెప్పిన పద్ధతి బాగున్నది. "పండుటాకుల పరితాపం"— రాలే ఆకు పువేసే చిగురు టాకును గూర్చి చక్కని శయ్యలో, మర్న ధోరణినిమాని వే దాంత బాణిలో చెప్పిన బాపం చక్కగా ఉన్నది.

దెహ్ని మునును అయిందే ఉద్యోగ భారం తీర్చుకొను యువకులు యిట్టే లలిత కళా వ్యాసంగం కల్పించుకోవడం పెచ్చదగిన షషయం. ఈ కవిత లభిస్తున్న మాధ్యమం సమస్తమైంది.

చక్రఫారాష

(శ్రీ గిడుతూరి సూర్యం. కవిత. వెల రు. 2 (కానీ—80 పుటలు. ప్రతులము: ప్రగతి ప్రచురణ, వా.పాలవారిపేటి, ముర్యాంపాడు, విజయవాడ 11.)

ఇది సవ్య కుశా రీతుల గద్య కవిత్యం. "వో కవీ జగదేవ" అని మేల్కొలుపు గీతం పాడుతున్నాడు. ఈయని ప్రారబ్ధవాది. కాబట్టే కర్మను విదిరించే శక్తి లేక ప్రార్థనాయత్త విత్తుడగుచున్నాడు. వేదాంత బాపకలలో మనసు పంపబారుతున్నది. బావానికి తగిన భాషా విలువలో లోకపురీలు చెపుతున్నాడు.

"తాను అలుకొన్న పమాజం లనే సాలెగూడు"లో చిక్కొని, గుప్ప దుర్లభం లేని సరజాతిపై జాలి చూపుచున్నాడు. "అహంబ్రహ్మాస్మి" మొదలగు కొన్ని శిర్షికలలో పదావలంకార భారం క్రింద భావం అణగి నలగి పాతున్నది. కొన్ని చోట్ల మర్న కవిత్య ధోరణిలో బడి కవిత్యం అయోమయమై పాతున్నది. బాల వితంతువు లెలు గాఫు చెప్పే "చక్రఫారాష" కవితా రసరూప ర్తిలో ఉన్నది. కాని, ఇప్పుడు ఇంత చిన్న బాల వితంతువు— హరవిభాన శారదా పుణ్యాల లేరేమో! అండ లేని ఆమెది పలితయై పరిస్థితుల ఒత్తిడిలో ఒడ్డున కనే ఉచంటం చాలా సరిపాటిదైనా, కవిర్వసాకం నుడికారం, సాన్ని భూతిపూర్ణ గమనం గలిగి బాగున్నది". "పాప పాదాల పారణిలో ఇంకా ఆరలేదు" "బాల వితంతు ప్రతులు కత్తి అంచు మీది నుండి, చివరప్రసంగంలో ఎదు రీత" "కాలానికి ఆనకట్ట కట్టడం" "వ్యవ చెలియని కట్టును చేదించింది" మొదలైన ప్రయోగాలు ప్రౌఢంగా ఉన్నవి. "గర్భగుడిలో (తల్లి, గర్భంలోని) నివసణం" "ఆమె పతివ్రత—ఆమె మాతృదేవత" అన్న వాక్యాలు యాభండకము ఒక పవిత్ర స్థాయిని కల్పిస్తున్నవి.

— శ్రీ మరుపూరు కోదండరామరెడ్డి.

గంగామహాదేవి

(గేయకావ్యం రచన : శ్రీ శ్రీనివాసుల శిష్యభట్టరాచార్యులు. క్రాను సైజు 100 పుటలు. మూల్యము : రూ. 3.00, ప్రాప్తిస్థానము : యన్.యన్. డి. ఆచార్యులు. ప్రత్తిపాడు (పి.ఓ.) గుంటూరు జిల్లా.)

ఇది అయిదాశ్వాసముల గేయకృతి. అత్యంత సొందర్యవతి, అభిరవ సంగీత సాహిత్య కనా సరస్వతి గంగాదేవి. ఆమె మనోవిప్లవము విహరించు భృంగమైనాడు కంపన.

సమల్లికలు ముగుదల యొడదలవలె నిలిచినవట. జలలో మల్లిస్మిత ములే చంద్రికలై చెలగినవట.

గంగ పొంగు రంధంగి లోలో కలగి కంపని లంచుచుండును.

ధీరగుణరత్నాకరుని యెడలోన వై కృము నందగోరును'—ఈయనపై వారా యణరెడ్డిగారి ప్రభావం ఎక్కువగా గోచరిస్తుంది.

'కంపరాయల ఖడ్గమంతట కదలి వచ్చెను పెండ్లికోడు కై

పూజల కుర్చుమై పాక్కు కేతవోలే'— ఈయన సంప్రదాయ బద్ధుడనటాని ఇదొక మచ్చుతునిక.

'రావ్యమున కవితగా కవితలో రసముగా కాగిళల నెకమై కలిగిపాపును లేదు'—కవిగారు రసైక దృష్టితో రచన సాగిస్తారనడానికి ఇదొక ఉదాహరణం.

'కరుదోయి సుశ్రువు క్రమ్ముచునుండ తనువెల్ల చిత్రచిత్రముగ

కంపన కాటుక కన్నీరు గండపాళికల ఆటుపోటుగ పొంగులై చాచగట్ట'— ఈగంగా దెహిపర్వసము శ్లేష చమత్కృతిలో మనోహరంగా ఉన్నది. గంగాచేరి కంప రాయలపై గల ప్రేమను వర్ణించుచు కవి "రస భాషమును కంపనపాలు డొడిగెనో

తన ప్రాణములు కంపన పభుండయ్యెనో" — అనుట సముచితముగా ఉన్నది.

'ఒకొకరి కాగిళ నొదిగి ఏకముగా గంగామహాదేవి కలిగి పీల్చె పోయె' అంద్యంతము సలక్షణమైన భాషలో సున్న యీ పుస్తకమున 'ఎటు లైనా నా కిష్టమే', ఇలా గాని ముందుగ, చేసిరి నద్భురాను రాగములను'—ఈ వ్యాకరణ దోషము లుండుట శోచనీయము.

'విజయనగర పురాంగణమున పుచ్చి పెరిగిన రెల్లు సైతము

గండు మగరై గండరించగ పీరయోధుల నెన్న నేటికి ?'

అట్టి భూమిని పాలించు ప్రభునియాత్మజాడు కంపరాయలు గిడుర్ల మున తుదపెట్టి అరిరాజులను చెరపట్టి విజయలక్ష్మీలో ఆర్థాంగలక్ష్మీలో విజయనగరమునకు పిచ్చేసినాడు. రసవత్సహోకావ్యరమ్య శారద గంగ బుక్కు రాయలయునుపాలితో తాను రచించిన కంపరాయవిజయమును పఠించి సభను ముగ్ధమొనరించి "తార్కికా బహవ స్సంతి శాద్ధికాభ్యసహస్రశః విరలాఃకవయో లోపే సరసాలాప పేజలాః" అని అందరి ప్రశంస లందుకొన్నది. రచన. అద్యంతమూ మధురాలి మధురంగా సాగు మంచికావ్యమిది.

27 వసంతాలు

(పురాణం రామచంద్ర కవిత. వెల : నాలుగు రూపాయలు. క్రానుపుటలో 68. పూర్ణిమ ప్రచురణ. వేములవాడ (505302)

ఇరవై యేడళ్ళలో స్వాతంత్ర్యం సద్దించిన భారతదేశం స్థితిని కళ్ళకు కట్టే ఇరవై యేడు గేయ రూప ఖండికలందులో ఉన్నాయి.

"కంటి వీరొత్తుకుంటున్నాను" అనే మొదటి కవిత నేటి సమాజంలోని దైన్యాన్ని దైన్యాన్నీ చక్కగా ప్రతిబింబిస్తోంది. లభింభారతంలో ని్యత ముక్కలు కారాదనే పన్నెక్కవది ఈ రచయిత.

"కళామతల్లీ! ఇబాలబాజనంతా వీ బుజాలవెత్తుతున్నారు" అని అవేదన వ్యక్తంచేసి చెట్టు సేరుచెప్పి కాయలమ్మనూనే గాంధీయులను నిరసిస్తూ రచయిత.

సామాన్యమయిన వీటినను భస్మీకరుని వరమిచ్చి బాధనడే బోధాశంకరునితో పోల్చి “పిల్లిగా మనుట మాని పులివలె చెంచేగు”మని సంహా ఇస్తారీయన. “స్వేచ్ఛకు సంకెచ్చు”అనే ఖండిక వేటి సాంఘిక రాజకీయ స్థితికి మణి దర్పణంగా ఉంది.

“అందరి కృషి ఫలితంగా ఆవిర్భవించిన స్వేచ్ఛ కొందరి స్వార్థ ప్రయోజనాలకు కట్టింది రక్ష. ఎందరికో చెందవలసినసాధ్యం కొందరి హక్కుగా రూపొందింది”అని కళ్ళముందు కనిపించే అన్యాయంకు వాపోరాడరచయిత. “సామాన్యదా! రక్షించుకో నీ దేశాన్ని” అనే రచన ఈ గ్రంథానికి మకుటాయమానంగా వుంది.

వెలుగుపూలు

(కవితా సంపుటి, రచన : దిరావర్. సైజు 31 డెమీపుటలు. మూల్యము: రెండు రూపాయలు. ప్రతులకు : దిరావర్, ముత్యాలంపాడు (పి.బి.) ఇల్లెందు తాలూకా. ఖమ్మం జిల్లా. 567123)

ఇవేక అభ్యుదయ భావాలు సంతరించుకొన్న వచనాకవితా సంపుటి. సాహస మనే నిప్పురవ్వలో సుత్తవైరద్యజ్యోతి వెలిగించాలని, ఆర్థరాత్రి గర్భంలో పుట్టిన పుష్పించాలని ఆరాటపడతా ధీరచయిత. “ఒకవేపు వాగ్దానాల అతి పుష్టి, మరోవేపు ఆచరణల అనాపుష్టి” పంచాంగ ప్రణయిత అనే శీర్షికలోని యీ మాటలు వేటి రాజకీయ జీవితానికి దర్పణం పడు తున్నాయి. “సబ్బు బిచ్చ”అనే వచన గీతిక వేటి ఆర్థిక సామాజిక స్థితికి ప్రతీకగా ఉన్నది. “చెల్లెమ్మా!” అనే శీర్షికలో జాతిబలపట్ల రచయితకున్న సానుభూతి “స్మృతి”లో ఈయన దేశభక్తి పుష్కలమవు తున్నాయి. ప్రాతమీద వీరికి కల రోతను “రవ్వలు”అనే గీతిక ప్రస్ఫుటం చేస్తుంది.

“చేదుమాత్రలు”లో “సెక్యులరిజమని గొంతుచించుకున్నా కులంగాడి బలం తగ్గలేదు”, “ఇరులపారలు క్రమీక నా దేశంలో ఇంకా తెలవారలేదు” అంటూ ఈ నాటి దేశ దుస్థితికి బాధపడరాదు రచయిత. ఉత్తవైచిత్రీ ఉన్న పాలతో అలవడ్డ యాకవి నుండి మున్ముందు మహాశక్తిమంతములైన రచనలు వెలువడే అవకాశం ఎంతైనా ఉంది. సోమసుందర్ గారి సుదీర్ఘమైన సమీక్షా వ్యాసం ఈ రచన కొక ప్రత్యేకతగా భాసిస్తోంది. చక్కని సంస్కారంతో సమ కాలీన సమాజంలోని అసమానతలను నితరంగా నిరసించే సరిక్రొత్తగొంతు ఇది.

అంతరంగ చిత్రాలు

(గేయ సంపుటి. రచన: డాక్టర్ బి. ఆర్. శాస్త్రిగారు. క్రాన్ సైజు. పుటలు 36. మూల్యము: రూ. 1—80. ప్రతులకు: ఆంధ్రప్రదేశ్ బుక్ డిస్ట్రిబ్యూటర్స్, సికిందరాబాద్—మదరాసు.)

కవిగారి అంతరంగంలో పొంగిన ముప్పైమూడు గేయ తరంగాల సంపుటి ఇది. ఈ కవి మంచి భావుకుడు. ఆధ్యాత్మిక దృష్టితో ప్రవృత్తిలో ఆణు వణువూ పరిశీలించే అలవాటు కలవాడు. డాక్టరు సి. నారాయణరెడ్డిగారు తమ “సువర్ణ సుర్య”లో పెర్ఫెక్షన్లు వీరి రాగభావనం తత్వచింతనం నయనద్వయం లాంటివి.

“లద్దములు బ్రద్ద లాట ఎన్నిసార్లు చూడలేదు? ఎంత భాయమో కాయము ఎన్నిసార్లు తెలియలేదు?”

అంటూ తనుపుయొక్క అస్థిరత్వాన్ని ఎరుగెత్తి చాటుతాడు ఈయన. వేరుకాని యెడబాటిది. ఎంత వింత యెడబాటిది— బీవేక్సర సంబంధాన్ని గురించి వీరి యభిప్రాయ మిది.

“చేపు దంటే వ్యక్తి కాదోయ్! చేపు దంటే శక్తిరేవోయ్!”— అని ఈయన మరం. “పేరన్నది లేకుండానే పేరు గన్న పెద్దవు నీవు!” భగంతుని గురించి ఇలా చెప్పడంలో ఉన్న చమత్కారం సహృదయకవేద్యం. పర మేజ్వరుడు “పరిధిలేని కేంద్ర” మట. ఎంత చక్కగా చెప్పారో!

“ఎవడు బ్రాహ్మడు? ఎవడు మాల? ఎందుకో యీ సాడు గోరి భరతభూమిని బ్రంగదీసిన పాడుబట్టిసామ్య నిరసన”

అని ఆవేదనపడి “అందరం ఆ బుష్టుల సంతతి” అంటూ సర్వ సమత్వాన్ని చాటే సాజన్యం వీరిది.

“నీకు ప్రతిమ లేకుండుట విక్కచ్చిగ పలుకు బుక్కు గుడిలో నిను క్షేదు చేస్తే చిమ్మ చీకటికి వీకూ

బలవంతపు చెలిమి చేస్తే” అంటూ విగ్రహారాధకుల అనాన్ని నిరసించి “మతి మైకం పేరే మతమా?” అని నిండీసి అడుగుతున్నావీ అభ్యుదయవాది.

చిత్రకారుడు లేనిచిత్రం లేనట్టే సృష్టికర్త లేని సృష్టి ఉండదని వీరి సిద్ధాంతము.

“గళంలోని మంచి నెంచి పాత బూజు దులిపేస్తా

కొత్తదనం సాధిస్తా సర్వాన్నే వెలిగిస్తా” అన్న కవిగారు తన ప్రతి జ్ఞాను ఈ రచనలో చాలవరకు నెరవేర్చుకొన్నారనే చెప్పాలి. గ్రంథం ఆద్యం తాలలో సంస్కృత శ్లోకాలు సంతరించడం ఒక ప్రత్యేకత. మానవరాచాది యైన కవిగారు తన కృతిని మానవలకు సమర్పించడం సముచితంగా ఉంది.

చిక్కవీరరాజేంద్ర

(చరిత్రక నవల. సైజు 384 క్రాను పుటలు. రచన: మూలము—శ్రీని వాస, అనువాదము: అయ్యాచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రి. వెలి రూ. 7—50 సై. ప్రతులకు: ఆంధ్రప్రదేశ్ బుక్ డిస్ట్రిబ్యూటర్స్, రాష్ట్రపతిరోడ్, సికిందరాబాదు.)

ఇది ఒక చరిత్రక నవల. దక్షిణ భారతంలో మైసూరు సంస్థానానికి సమీపంలోని కొడగు వేలినచిక్కవీరరాజేంద్రుని విషాదాంత కథ ఇది. క్రౌర్యమూ వ్యభిచారమూ, తొందరపాటూ మొదలయిన దుర్గుణాలు మూర్తిభవించిన వాడు చిక్కవీరరాజు. రోగికి పక్ష్య పడార్యము రుచించుట్లుగా రాణి వీరమ్మదేవి, మంత్రులు బోవల్లు, లక్ష్మీవారాయణయ్య, శ్రేయోభిలాషులైన ఉత్తయ్యరక్క మొదలైనవారి హితవేదశాలను ప్రోసిపుచ్చడమే కాక అవినీతిపరుడైన కుంట బసవయ్యను మంత్రిగా నియమించి అతని చెడు సంహారం పాటించి ప్రజా కంఠకుడై చెల్లెలిని చెరనట్టి ఆమె విప్లవసికండును చంపి బంధు ఎవో

ధియై కంపెనీ పాలకులయిన తెల్ల దొరలు తన రాజ్యమును చేజిక్కించుకొని యు అనకామిచ్చిన నిర్వాహ్యము చిక్కవీరరాజు. కంపెనీ ప్రతినిధులను బంధించి రాజ్యభ్రష్టుడై పరివ్రతయైన భార్యను కొల్పోయి కూతురుతో ఇంగ్లాండుకు పోయి ఆ కూతురొక క్రైస్తవునికెచ్చి పెండ్లి చేసి నామరూపములు లేకుండ తెరమరుగైపోయిన చిక్కువీరరాజుడంద్రుని కథ అయిన ఈ సమయలో ప్రేమివాసగాట ప్రతి పాత్రను సాక్షాత్తుకొనినాళ్లు రెండు రోజులు కట్టిందారు. ఈ సమయలోని పాత్రలు చాలవరకు బందెలై. రాణి సంప్రదించు మునుకు, పతిప్రసాధి భర్తమునకు బందీ. రాజు వ్యసనములకు బందీ. మంత్రులు భర్తమునకు బందెలు. వీరికలో శ్రీ యల్. ఎస్. శేషగిరిరావుగారు సుడిమిట్టు “మొత్తంకొడుగు రాజ్యమే ఒక పెద్ద చెరసాల” కనుక చెరసాలొనే కథను ప్రారంభించడం, రాజు చెరపెట్టబడడంతో అతని రాజకీయ జీవితం అంతమైనట్లు రచించడం సార్థకంగా, సాధిప్రాయంగా ఉన్నాయి. ఇంకొక పాత్రలు సహజంగా, సజీవంగా చిత్రీకరించబడ్డాయి. పాపాత్ములయిన వ్రోహియైన రింగరాజునకు భగవతియందు పాపఫలంగా జన్మించిన బసవన్న రాజైన పీఠరాజును పాపపు దారినే సుడిపించి పరనోన్ముఖుని చేయడం సమంజసంగా ఉన్నది. చిక్కన్న శేట్టి కోడలిని అనుభవించాలనే ఉద్దేశ్యంతో ఉన్న రాముకుడైన రాజుతో సంభాషించువల్లు శేట్టి చూపిన తెలివి అద్భుతంగా చిత్రీకరించబడింది. రాణి ప్రశాంత గంభీర స్వభావమూనూ, దుష్టులైన రాజు మంత్రులను వారి నమస్కారంతోనే నాలుకం మిషలో అవహేళన చేసిన సూర్యు యుక్తిని, హిందూమతాన్ని అర్థరహితంగా నిరసించిన ఫాదరీయొక్క క్రైస్తవమతాన్ని ఖండిస్తూ భగవతి చేసిన యుక్తి వాదమునూ, ప్రాణ త్యాగానికైనా సిద్ధపడిన సోమన్న ప్రభు భక్తిని, ఆంగ్లేయుల కుతంత్రాలనూ, అమాయకులైన దేశ ప్రజలకు వారి వల్లు ఉండిన గౌరవ భావమునూ, అస కొడుకును రాజుగా చేయబోయి అతని చప్పుడు కన్నులారా చూడవలసి వచ్చిన భగవతి దయనీయ గాభనూ అతనిపుణంగా రూపొందించారు రచయిత. పన్నివేలాల ప్రభావం పాత్రలపైనా, పాత్రల ప్రభావం పన్నివేలాలపైనా ప్రసరించి ఈ నవలలో కథ తనంతలానుగా ముందుకు సాగిపోతుంది. పురుష పాత్రల మానసిక దృఢత్వమూ, స్త్రీ పాత్రల త్యాగపుష్పత్వమూ, రచయిత సానుభూతితో పరిశీరించడం చూస్తాము. బాహిరపైన జగత్తును సడిపే అంతర వ్యాపారం అడుగుడుగునా కొట్టవచ్చినట్లు కనిపించే రచన ఇది. స్వల్పమైన ఇద్ద దోషాలు అక్కడక్కడ దొరలినా మొత్తము చూడ చక్కని జాలయాలతో, చిక్కని కథాసంవిదానంతో, ఒక్కసారిగా గ్రంథం అమూల్యగ్రమ్మాడవాలనే ఆపుత్సాహ్యాన్ని పాఠకులలో రేకెత్తిస్తూ హృదయంగమంగా పాగిన ఈ సమయ రచించిన రచయితా, అనువాదమూ, ప్రచురణకర్తలూ ప్రత్యేకంగా అభినందనీయులు.

హరివిల్లు

(రాజ్యము, రచన : శ్రీకృష్ణకంటి రాజమల్లాచారి. క్రొత్తపుటలు 46. మూల్యము : రెండు రూపాయలు. ప్రచురణ : బాస్కెట్ రైటర్స్, మార్కాపురం (ప్రకాశంజిల్లా).)

ఇది గేయఫణితో సాగిన ఒక చిన్న ప్రేమ కథ. పలురచార గేయాలతో పద్యాలలో వచనములలో సున్న ఈ రచనకు “హరివిల్లు” అనుపేరు సార్థకంగా

ఉన్నది. రుక్మిణి కృష్ణుడెత్తుకొని పోతున్న ఘట్టమును చిత్రకారణియైన కథానాయిక చిత్రించుకొని చప్పడం భావికథాసూచకంగా ఉన్నది. ఒకవసరమిల్లవచ్చి అమె గీచిన బొమ్మలు పాడు చేయగా వర్ణ సంకరం కావడం (రంగులు కలిసి పోవడం) ఈ కథలోని వర్ణాంతర వివాహాన్ని సూచిస్తోంది.

కథానాయకుడు కంఠములో ఘంటసాల — కవిత్వంలో నారాయణరెడ్డి — అంటుంటే తారకరాముడు (ఎన్. టి. ఆర్.) కథానాయికకు ఉన్న సినిమాలమోహ ఇది. పెంటనే “అమ్మకచెల్లా! నామనీతని కమ్మకచెల్లను” అనుకొంటుంది ఆమె. ఇది ప్రబంధాల వాని. అంటే ఆ పిల్ల తెలుగు కావ్యాలు చదువుకొన్న సవనాగ రికురాన్న మాట. ఇద్దరు తోటలో విహరించడానికి వెళ్ళారట. ఇలా కథ కొంత ముందుకు సాగుతుంది.

“అది ఆమెది. ఇది అతనిది — దానిలోన అతిథు దూరే — దీనిపైన ఆమెచేరె” ఇది వారి క్రీడావర్కసం. అమె తెరచిన ఎత్తిలే అతడు చుక్కాని తిప్పడట. “ఉన్నది నా కొక్కటి — అది ఇచ్చితి మన సచ్చితి నా కున్నది ఒకటే ఇచ్చితి నీకిచ్చితి” అని ఆమె అనిగా “ఒకటి కాదు ఆపై రెండిచ్చితివి” అంటాడతడు. “ఎంతదీర్ఘ మాయా! నేనెట్లు మోతునోయీ! నాలో ఎట్లు మోతునోయీ” అని అమె పలుకగా “ఎంతోతుప్రేమ నీది ఎంత విశాలం! అంతు చిక్కునా చెలీ! అడుగు చిక్కునా?” అంటాడు అతడు. యువకులలో ఉద్రేకాన్ని రెచ్చగొట్టే ఈశైలిగిక భ్వు ఈనాటి సినిమా సాహిత్యాన్ని తలదన్నుతోంది.

సూర్యోదయకాలంలో తూర్పుదిక్కు మాంసం అమ్మే అంగడివలె ఉన్నట్లుగా “అర్చ్యమిస్తున్న ఆచార్యులు అర్థనిమితి నేత్రుడై గుడ్డలు తినేదాని ఊరు పురుగురించి ఊహలు చేస్తున్నట్లుగా వర్ణించడం జగుప్సావహంగా ఉంది.

నాయికా నాయకులు అనురాగం చూచిన “ప్రక్కవారి కన్నులు కుట్టినవి. ఆకన్నులు కొన్ని చెవులను కొరికినవి. ఆ చెవులే నోళ్ళు అరచినవి.” ఈ చెప్పడంలో క్రొత్తలందం ఉంది. అక్కడక్కడ అంశ్యాప్రాసలు చోటు చేసుకొన్నాయి.

ఈట ప్రవేశపత్రము (టిక్కెట్టు), రాకపోకల సూచి — ఇలా సూతసమదాల సృష్టికూడా ఉన్నది. ఒకవంక సినిమాబాణీలతో మరొకవంక మలయానిల చంద్రమాషణలతో ఉన్న ఈ చిరుసాత్రం ఉదాత్తానుదాత్త భాషాభావసౌందర్య స్థానంగా ఉండిపోయింది. వీరికలో శ్రీ విశ్వనాథవారన్నట్లు “అటు ప్రబంధ మార్గాన పాదే కవులున్నారు. ఇటు అభ్యుదయ విప్లవ దిగంబర కవులున్నారు. ఈయన ఈ సడిమివాడు” ఇతరుల ప్రభావానికి లొంగకుండా అవ్యుదయాన్ని పాటిస్తే

ఉ ప యో గ క ర మ్మై న

స రి కొ త్త గ రం థ ము లు

వ్యవసాయము-పిషరీ-కోళ్ల పెంపకం-అడవులు-తోటసని
ఇంజనీరింగ్-వైద్యము-వివిధ సాంకేతికవిషయములపై
గ్రంథములు గలవు. కేటలాగు ఉచితం. ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి

N. K. PAUL & SONS,
P. B. No. 12202, Calcutta - 5.

ఈ రచయిత నుండి శిల్పప్రధానమైన రచనలు వచ్చే అవకాశం ఎంతైనా ఉన్నది.

వెలుగులో ఈ నేలపై

(వచన గీతకలు, రచన : శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు, డిప్యూటీ సెక్షన్ ఫులు 56. వె : నాలుగు రూపాయలు. ప్రతుకు : సాహితీసంఘ బృందం 2—4—30 పోలీసు క్వార్టర్స్ వెనుక, హనుమకొండ, వరంగల్.)

“లటు దేవాయ గోవురాలు గత స్మృతుల మొగిలేకులు ఇటు కర్మాగారి ఖివాలు వర్తమాన ప్రగతి సూచికలు” అంటూ భారత దర్శనం చేసింది ఈనవి “ప్రతివ్యక్తి ఆవాలి ఉన్న మజ్జల తరంగం” అని ఆశాంక్షిస్తాడు. “ఈనాటి ఆశుబాహులు రేపు తెస్తాయి వర్షధారలు” అని ఆశాభావం ప్రకటిస్తాడు. “నా కళ్ళనుండి రాలే అగ్నితప మూతుంది గ్రీష్మం. నాకళ్ళనుండి జారేటిటి ఆర్ద్రమపుతుంది అవని. అనంతం ఉంది నాలో బీజంవలె ఒదిగి — అంతమూ ఉంది నాలో దిక్కుల్లోవలె నిలచి” — ఈ విధంగా విశ్వరూపప్రదర్శనం చేస్తూ డీకవీకరుడు.

“క్రియాశీలానికి ఇన్నా ఉత్తేజం రావాలి ఉదాత్త సంస్కారం రావాలి జాతికి ప్రస్తుతం వాస్తవాన్ని ఎదుర్కొనే తత్త్వం” అని ముందు నిలచి కిర్తనాన్ని ఉపదేశిస్తాడు.

“ఈ గిత్తపై కణకణంలో బిందిస్తోంది ఒకే ఆత్మరూపం

ఈ నేలపై పదపదంలో పరిమళిస్తోంది ఒకే సంస్కృతీ పద్ధిం” భిన్నత్వంలో ఏకత్వాన్ని డిక్కించగల భావుకుడియను. “తాదేవులవలె వెలసిన పరిశ్రమలూ, భుజగలవలె సాగిన అనకట్టలూ” ఈవర్ణన వర్తమాన భారతాన్ని ప్రతిబింబిస్తోంది.

“ఇక్కడ నిజంగా ఏమూ వెల్గొని లేదు సంపూర్ణంగా” — ఎంతయదార్థ కథనమిది !

“కలుగుల్లో గాదెల్లో ఎలకలూ కందికొక్కులూ కంటికి కవిపించని బంధువులు” ఈ చెప్పడంలో ఉన్న చమత్కారాన్ని గురించి వేరే చెప్పనక్కరలేదు.

“అరచేవాడికీ, పాదచేవాడికీ దొరుకుతోంది ఆగ్రహంబూలం” — నేటి సమాజానికి ఈ మాటలు అద్దం పడు తున్నాయి.

“ఏమీ ఎరగుట్లు మూర్ఖుడు ప్రక్కకు తప్పుచునే ప్రయత్నంలో ఉన్నాడట. అస్తమించే కర్మసాక్షిని నిజం చెప్పుకుండా మొగించాటేమిటోవే సాక్షిలా చిత్రించడం అందంగా వుంటుంది.

“లేని వస్తువులు చూపించడానికై ఉన్నతీతులు మరపించడానికీ ఆడపాతడిపా దండంతిప్పుతూ ప్రయత్నిస్తున్నా”డట మంత్రగాడు ! ఈ మాటల

మాటల వంచకులైన నాయకుల సామగ్రిగిరికీ, అర్హతమట రూపుకట్టుకొనడం ఉంది. ఎంతోవాడీవేడి ఉన్న రచన ఇది.

“మృగంకన్నా హీనం అయినా మానవుడు చిత్రం నాగరికతకు శిఖరం” ఎంత నిశితమైన పరిశీలన ! (ఈ నాటి దేశస్థితిని) “తలచుకుంటే భయం కంపిస్తుంది మరచిపోతే మనసు త్రప్పుతుంది” — ఇదాంకతితుడుగా నిలచి నిజాన్ని చూడగల నిజమైన కవి శ్రీ రంగారావుగారు. కలాన్ని కత్తిగా ఉడదూ గించి కాలుష్యాన్ని ఇండంచగల కవి ఈయన. ఉత్తీవై చిత్రంలో ప్రతిసంద్భి, ఈయన రచనా పాటవాన్ని పట్టియిస్తోంది. రసహృదయులు అలలూడే లాగ చేస్తూ ప్రశాంత గంభీరంగా సాగిన రచన ఇది.

శేష కవిత

(చివరా సంకలనం. రచన : శ్రీ గడియారం శేషభాగ్యశర్మ, 42. కానుక సైజు పుటలు, మూల్యము : మూడు రూపాయలు., ప్రతులు : రచయిత, 25/6 రవీంద్రనగర్ వారి, సీతాఫల్మండి. సెరింద్రాబాద్—20.)

అంత్యానుప్రాసలతో అంతరంగాలను ఆకట్టుకొంటూ సుతకారేయవలకు నచ్చేకవితలు పుష్కలంగా ఉన్న పుస్తకం ఇది. అశ్రువర్షాగమం సూచించే వీరికలం ఒక శక్తిభద్రమృతం.

కలంలో నిలువని గళంలో పలుకని మెరపుతీగల్లాంటి భావాలను పట్టి యిచ్చేఒడుపు తెలిగివని ఈయన.

ఎంత కన్నీరు పారినా అంతు తెలియని ముసులో పుడుకీతిలో కలగితులు పలికాంచేయూకవి నిట్టూర్పుగాలి సోసినా నిలువెత్తునా జ్వలించే ఆశలని కన్నీటి చుక్కరాలినా క్షణంలో కుసుమించే ఆశలని చంపుకోవద్దంటాడు. కనుకనే చీకటి కుత్తుకవి కొక్కి వెలుగురేకలని వెలిగిప్పించాలంటాడు.

మతంకోసం మమతలు బలైన్పుడు మరణిస్తూ మమతకట్టలు తెరచుకొన్నప్పుడు మనిషి మళ్ళీ బతుకుతుంటాడనీ, జీవన మరణాలు మనిషి ఉచ్చాస నిశ్వాసలనీ యీ మానవతావాది మతం. ఈయన మంచి భావుకుడు. శుభార్థులని చూసి జాలిపమతూ వాళ్ళు ఎగిరేక్కి వశించి ఎక్కలలో వ్రాలిన వర్షంలాంటాడు. బంగ్లాదేశ్ మ భారతశస్త్ర చింతితో పాకిస్తాన్ ప్రేమించిన శుభపుగా బావిస్తాడు. ‘స్వేదారం’ అవే శిర్సికలో కృతిభర్త శ్రీభాట్టం శ్రీరావు మూర్తిగారి పలుకులు ఈ కవితా సరస్వతికి కపురపుటారతిగా పరిమళిస్తున్నాయి. ఆలకి పూపిరిపోస్తూ ఆశయాంకోసం అర్చర రచనచేసేచే ఈనవి మరిన్ని సుఖం కవితా మరందాలు మనకు ఆందిస్తాడని అద్దం.

— శ్రీ వక్కలంక లక్ష్మీపతిరావు.

భారతి

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు	కాజువల్ రేట్లు	కాంట్రాక్టు రేట్లు
4 వ కవరు పేజి ...	రు. 210/-	రు. 180/-
2 లేక 3వ కవరు పేజి ...		
ఒకే (నలుపు) రంగు ...	రు. 180/-	రు. 150/-
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజి ...	రు. 150/-	రు. 120/-
అర పేజి ...	రు. 78/-	రు. 66/-
పావు పేజి ...	రు. 48/-	రు. 42/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సం. నకు వరుసగా 6 ప్రకటనలు చేయువారికి కాంట్రాక్టు రేట్లు వర్తించును.

చందా వివరములు

	ఏజంటు ద్వారా	పోస్టు ద్వారా
విడి ప్రతి	రు. 1-50	1-60
6 మాసముల చందా రు	9-00	9-60
సంవత్సర చందా రు.	18-00	19-20

మేనేజరు, భారతి

విజయవాడ-520003.

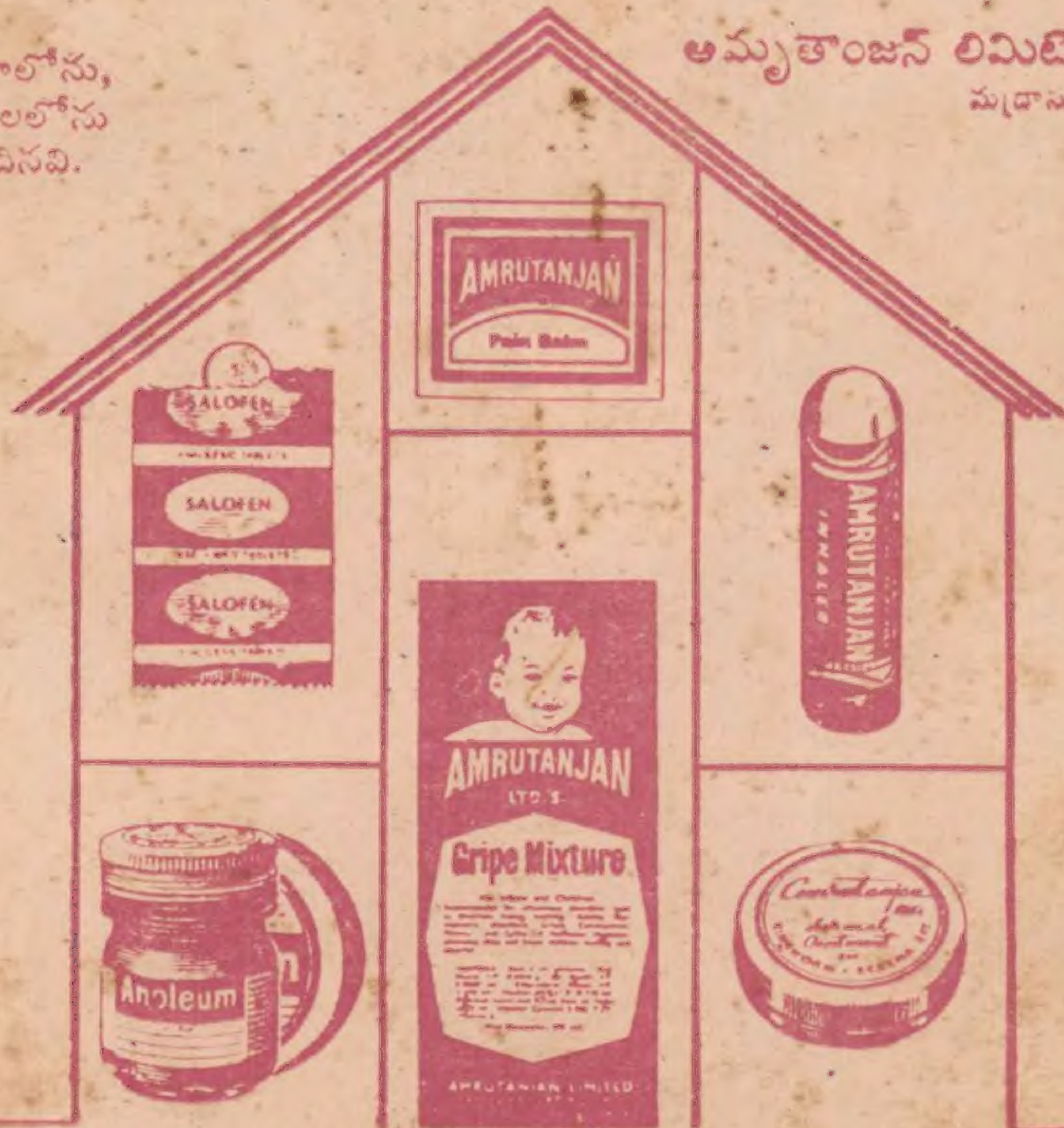
అమృతాంజన్ లిమిటెడ్

75 సంవత్సరాల పైగా గృహోపధములు
తయారుచేస్తున్నవారు!

- అమృతాంజనం బాధానివారిణి
తలనొప్పి, ఓళ్ళునొప్పులు, వెంటుకులు,
జలుబు, దగ్గు, కండరాల నొప్పులకు.
- అమృతాంజన్ గ్రేప్ మిక్చర్
పసిబిడ్డల అబ్బిర్దానికి, పళ్ళు వచ్చేటప్పుడు
కలిగే బాధలకు.
- అమృతాంజన్ డెర్మల్ ఆయింట్ మెంట్
తామర, తీట, గడ్డి వగైరాలకు.
- అమృతాంజన్ జన్ హేలర్
జలుబుచేసే ముక్కుదిబ్బెడ, శుమ్ములు
వగైరాలకు.
- అనోలియమ్-కోల్ రద్
దగ్గు జలుబులను పారద్రోలే అమోఘమైన
ఒక కొత్త శక్తి.
- శాలోఫెన్ - బాధానివారిణి మాత్రలు
తలనొప్పి, ప్లూ, ఓళ్ళు నొప్పులకు.

... ఇండియాలోను,
ఇతర దేశాలలోను
పేరు పొందినవి.

అమృతాంజన్ లిమిటెడ్
మద్రాసు-4

మనమ ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావర్తి	
పుస్తకం పంఖ్య	KLVA104M118
పుస్తకం పేరు	భారతి
తారీఖు	07 February 2025
మొందు లెక్క	Yes
వెతుక లెక్క	Yes
మొత్తం పేజీలు	69
పెద్ద పైక పేజీలు	NO
జాకీ పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
అయ్యారు చేసినది	akshaya
పేజీలు విరచించినది	navya
ప్యాన్ చేసినది	HEMA
పరీక్ష చేసినది	
పేజీలు పరిశీలించినది	
ప్రండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిష్కరి	good